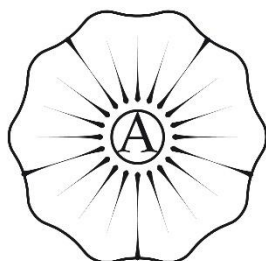

AKADEMIE ALTERNATIVA

**VYUŽITIE ARTETERAPIE U DETÍ MLADŠIEHO
ŠKOLSKÉHO VEKU**

Absolventská práca

Študijný odbor: Umelecké terapie- Modul B: Arteterapia

Vedúca práce: Mgr. Eliška Dostálová

Olomouc 2023

Bc. Michaela Gaššová

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že som záverečnú prácu na tému *Využitie arteterapie u detí mladšieho školského veku* vypracovala samostatne na základe svojich vedomostí, pod vedením vedúcej práce Mgr. Elišky Dostálovej a s použitím zdrojov uvedených v zozname použitej literatúry.

V Olomouci dňa

.....

Bc. Michaela Gaššová

Pod'akovanie

Touto formou by som sa rada vyjadrila veľké pod'akovanie mojej vedúcej práce pani Mgr. Eliške Dostálovej za jej odborné vedenie, metodickú pomoc a cenné rady pri spracovaní absolventskej práce. Rada by som sa pod'akovala školským pedagogičkám, pani riaditeľke, ktoré mi pomohli s realizáciou výskumu a deťom, ktoré boli ochotné sa zúčastňovať samotných stretnutí.

Abstrakt

Obsahové zacielenie absolventskej práce sa týka použitia arteterapeutických techník u detí mladšieho školského veku na prvom a druhom stupni základnej školy. Štruktúra práce pozostáva z dvoch hlavných častí. Prvá časť je teoretická a druhá má praktické zameranie.

V teoretickej časti sa v prvej kapitole venujem základnému vymedzeniu pojmu arteterapie a arteterapeutického vzťahu, jej hlavným dvom formám, metódam a jej cieľom. Druhá kapitola rozoberá definíciu mladšieho školského veku, oblastiam jeho psychického vývinu, socializácií a detskej kresbe v rámci daného obdobia. Tretia kapitola je zameraná na edukačné prostredie, s ktorým dieťa prichádza do kontaktu po nástupe do školy práve na začiatku obdobia stredného detstva. V poslednej štvrtej kapitole bližšie popisujem využitie arteterapie v prostredí škôl.

Praktická časť zahŕňa ciele absolventskej práce, popisuje výskumné otázky spolu so skúmaným súborom, ako prebiehala realizácia výskumu a aké metódy boli v rámci stretnutí používané. Ďalej obsahuje záznamy jednotlivých stretnutí, výsledné posuny, vyhodnotenia a záverečné zhrnutia.

Hlavným cieľom práce je podporenie poznávania emócií a vyjadrovanie vlastných pocitov u detí prvého stupňa základnej školy prostredníctvom arteterapie. Ako vedľajšie ciele som si stanovila podporenie vyjadrovania vlastných myšlienok, posilňovanie pozitívneho sebapoznávania, podporenie práce s pozornosťou a koncentráciou, a v neposlednom rade relaxáciu určenú na odreagovanie v prostredí deťmi navštevovanej školy.

Kľúčové slová: Arteterapia. Mladší školský vek. Psychický vývin v mladšom školskom veku. Detská kresba. Edukačné prostredie. Arteterapia v školskom prostredí.

Abstract

The aim of graduate thesis relates to the use of art therapy techniques in children of young school age at the first and second grades of primary school. The structure of the thesis consists of two main parts. The first part is theoretical and the second part has a practical focus.

In the theoretical section, the first chapter deals with the basic definition of the concept of art therapy and the art therapy relationship, its two main forms, methods, and its goals. The second chapter discusses the definition of the younger school age, the areas of its psychological development, socialization, and children's drawing within a given period. The third chapter focuses on the educational environment with which the child comes into contact after starting school at the beginning of middle childhood. In the last fourth chapter, I describe the use of art therapy in the school environment in more detail.

The practical part includes the goals of graduate thesis, describes the research questions together with the researched sample, how the research was carried out, and what methods were used in the meetings. It also contains reports of individual meetings, reports of children, evaluations, and final summaries.

The main goal of thesis is to support children of the first grade of elementary school when they recognize emotions and to help them express their feelings by means of art therapy. As secondary goals, I set support for the expression of one's thoughts, strengthening positive self-knowledge, support for work with attention and concentration, and last but not least, relaxation intended for unwinding in the environment of the school attended by children.

Keywords: Art therapy. Younger school age. Psychological development in younger school age. Children's drawing. Educational environment. Art therapy in the school environment.

Obsah

Úvod.....	9
TEORETICKÁ ČASŤ	10
1 Arteterapia	10
1.1 Vymedzenie pojmu arteterapia a arteterapeutického vzťahu.....	10
1.2 Formy arteterapie	11
1.2.1 Individuálna forma terapie	12
1.2.2 Skupinová forma arteterapie.....	12
1.3 Metódy arteterapie	13
1.3.1 Imaginácia	13
1.3.2 Animácia.....	14
1.3.3 Transformácia.....	14
1.3.4 Koncentrácia.....	14
1.3.5 Dekonstrukcia.....	15
1.3.6 Rekonštrukcia	15
1.3.7 Reštrukturalizácia	16
1.4 Ciele arteterapie	16
2 Mladší školský vek.....	18
2.1 Psychický vývin v mladšom školskom veku	18
2.1.1 Vnímanie	19
2.1.2 Pozornosť.....	19
2.1.3 Pamäť.....	19
2.1.4 Predstavy a fantázia	19
2.1.5 Myslenie	20
2.1.6 Reč.....	20
2.1.7 Emocionálny vývin.....	20
2.2 Socializácia v období mladšieho školského veku	21
2.3 Detská kresba u detí mladšieho školského veku	21
3 Edukačné prostredie	23
3.1 Vzťah žiak- učiteľ	23
3.2 Systém hodnotenia a sociálne spolužitie.....	23
3.3 Klíma triedy	23
3.4 Školské prostredie	24
4 Využitie arteterapie v prostredí škôl.....	25

PRAKTICKÁ ČASŤ	27
5 Využitie arteterapie u detí mladšieho školského veku.....	27
5.1 Ciele práce.....	27
5.2 Výskumné otázky	27
5.3 Popis skúmaného súboru.....	27
5.4 Realizácia a priebeh stretnutí	28
5.5 Použité metódy	28
5.6 Kazuistiky	29
5.6.1 Lenka	29
5.6.2 Simona.....	29
5.6.3 Patrik.....	29
5.6.4 Janka	29
5.6.5 Matúš	29
5.6.6 Lukáš	29
5.6.7 Ivan	30
6 Popisy jednotlivých stretnutí	31
6.1 Stretnutie č.1	31
6.2 Stretnutie č.2	36
6.3 Stretnutie č. 3	42
6.4 Stretnutie č. 4	46
6.5 Stretnutie č. 5	52
6.6 Stretnutie č. 6	59
6.7 Stretnutie č. 7	64
6.8 Stretnutie č. 8	67
6.9 Stretnutie č. 9	70
6.10 Stretnutie č. 10	76
6.11 Stretnutie č. 11	84
6.12 Stretnutie č. 12- Záverečné stretnutie.....	92
6.12.1 Priebeh stretnutia so skupinou.....	93
7 Záverečná reflexia žiakov všetkých stretnutí.....	98
7.1 Patrik	98
7.2 Lenka.....	98
7.3 Lukáš.....	98
7.4 Janka.....	99
7.5 Matúš.....	99

7.6	Simona.....	99
7.7	Ivan.....	99
8	Diagnostická časť porovnania jednotlivých projektívnych kresbových testov na začiatku a na konci stretnutí.....	100
8.1	Lenka.....	100
8.1.1	Výsledný posun Lenky	101
8.2	Matúš.....	102
8.2.1	Výsledný posun Matúša	103
8.3	Lukáš.....	104
8.3.1	Výsledný posun Lukáša.....	105
8.4	Janka.....	105
8.4.1	Výsledný posun Janky	107
8.5	Simona.....	107
8.5.1	Výsledný posun Simony.....	108
8.6	Ivan.....	108
8.6.1	Výsledný posun Ivana	109
8.7	Patrik	110
8.7.1	Výsledný posun Patrika.....	111
9	Zhrnutie a vyhodnotenie cieľov práce a stanovených výskumných otázok	112
10	Zhrnutie.....	120
	Záver	122
	Summary	124
	Zoznam tabuliek	Chyba! Záložka není definována.
	Zoznam použitej literatúry	126
	Prílohy.....	Chyba! Záložka není definována.

Úvod

Detská populácia sa v akomkoľvek veku ešte len učí poznávať, čo sú vlastne emócie, pocity alebo čo môže znamenať pojem sebapoznávanie. Jedná sa o oblasti, ktoré si začíname osvojovať, rozumieť im a pracovať s nimi, nie len v období stredného detstva či v priebehu adolescencie, ale dokonca aj vo fáze dospelosti. V podstate možno i celý život, pričom nezáleží na rase alebo pohlaví. Niekedy aj pre dospelého človeka je náročné rozumieť samému sebe a aké procesy v nás po emocionálnej a pocityvej stránke prebiehajú. A práve z jednou z vhodných možností, ako sa naučiť pracovať a začať si uvedomovať psychické javy týkajúce sa vnútorného prežívania, by mohli byť nápomocné umelecké terapie. V našom prípade konkrétne hovoríme o arteterapii. Arteterapie je účinná pre ľudí všetkých vekových kategórií. Napriek tomu môže byť obzvlášť prospešná pre liečbu detí kvôli schopnosti sprostredkovať myšlienky, pocity alebo emócie bez zložitej verbálnej komunikácie.

V teoretickej časti práce sa snažím priblížiť danú umeleckú terapiu. Mala by sprostredkovať možno čo najstručnejšie základné poznatky a vystihnúť podstatné informácie o princípoch arteterapie, fungovaní arteterapeutického vzťahu, jednotlivých formách či metódach, ako aj cieľoch, ku ktorým by mala arteterapia smerovať.

Cieľom práce, hlavne pomocou praktickej časti, je najmä ukázať ako môže arteterapia napomôcť deťom v mladšom školskom veku so spoznávaním seba samých prostredníctvom ich tvorby a následnej diskusie. A ako ich môže učiť pomenovávať svoje emócie a pocity, ktoré si možno pred tým ani neuvedomovali alebo ich nedokázali identifikovať.

TEORETICKÁ ČASŤ

1 Arteterapia

Arteterapia je založená na myšlienke, že tvorivý proces tvorby umenia je liečivý a život obohacujú a je formou neverbálnej komunikácie myšlienok a pocitov (American Art Therapy Association, 1996 In Malchiodi, 2003). Jej uplatnenie spočíva v povzbudení osobného rastu, zvýšení seba pochopenia a pomoci pri emocionálnej náprave a používa sa v širokej škále v prostredí s deťmi, dospelými, rodinami a skupinami. Ide o modalitu, ktorá môže pomôcť jednotlivcom všetkých vekových kategórií vytvoriť zmysel a dosiahnuť vhľad, nájsť úľavu od ohromujúcich emócií alebo traumy, vyriešiť konflikty a problémy, obohatiť každodenný život a dosiahnuť zvýšený pocit pohody (Malchiodi, 1998 In Malchiodi, 2003).

1.1 Vymedzenie pojmu arteterapia a arteterapeutického vzťahu

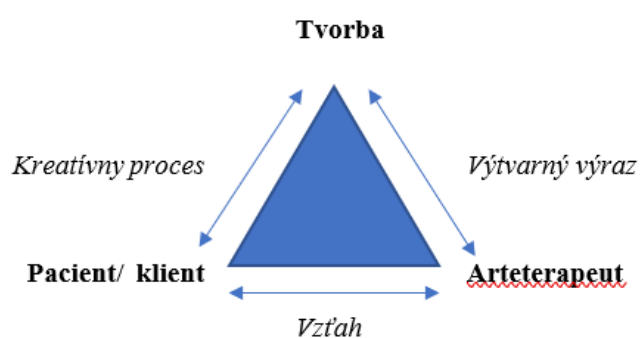
Arteterapia je súčasne umeleckou aj vedeckou disciplínou. Môže byť označovaná aj ako aplikované umenie alebo aplikovanie umenia s cieľom terapeutického účinku, účelového a cieleného použitia umeleckých činností v záujme pomoci, liečby, zlepšenia a zmeny. Umenie v arteterapii má avšak predovšetkým praktickú, úžitkovú a užitočnú funkciu. Estetická je až ako druhotná (Šicková-Fabrici, 2016). Arteterapia podporuje vieru, že všetci jednotlivci majú schopnosť sa tvorivo prejaviť, a že produkt je menej dôležitý ako terapeutický proces, ktorý je s ním spojený. Arteterapeut sa nezameriava konkrétne na estetické prednosti umeleckej tvorby, ale na terapeutické potreby človeka sa vyjadriť. To znamená, že dôležité je zapojenie človeka do práce, výber a uľahčenie umeleckých aktivít, ktoré sú pre človeka užitočné, pomáhajú človeku nájsť zmysel v tvorivom procese a odľahčujú zdieľanie skúseností z tvorby obrazu s arteterapeutom (Malchiodi, 2003).

Arteterapia v porovnaní napríklad so psychoterapiou nevyužíva k liečbe výhradne verbálne prostriedky. Je oborom, v ktorom okrem ľudských účastníkov terapeutického procesu - arteterapeuta, koterapeuta, pacienta, klienta či skupiny, treba brať do úvahy aj arteterapeutické artefakty. Arteterapia a samotný arteterapeutický proces je tvorený z triády tvorba-pacient/ klient-arteterapeut, ktorá nahrádza v terapii tradičnú dyadickú väzbu a s ňou spojenú podobu procesov (napr. prenosových) (Lhotová & Perout, 2018). Tak ponúka príležitosť na vyjadrenie a komunikáciu, a môže byť obzvlášť užitočná pre ľudí, ktorí majú problém verbálne vyjadriť svoje myšlienky a pocity. Arteterapia zahŕňa použitie

rôznych umeleckých médií, prostredníctvom ktorých sa môže klient vyjadriť a prepracovať k problémom, obavám, ktoré ho priviedli do terapie. V terapeutickom vzťahu sa arteterapeut a klient zapájajú do spoločnej práce, aby pochopili význam vytvoreného umeleckého diela. Pre mnohých klientov je jednoduchšie použiť neverbálnu formu komunikácie a za pomoci vzťahu s arteterapeutom pochopiť vlastnú skúsenosť prostredníctvom umeleckého objektu, ktorý poskytuje ohnisko diskusie, analýzy a reflexie. Keďže výsledné dielo je zvyčajne konkrétne, pri jeho tvorbe a v interakcii medzi arteterapeutom a klientom existuje spomienka na terapeutický proces. Prenos sa rozvíja v rámci terapeutického vzťahu a tiež medzi arteterapeutom, klientom a umeleckým dielom, čo dáva hodnotnú tretiu dimenziu alebo trojstrannú komunikáciu (Case & Dalley, 2006). Autorky Case a Dalley (2014) hovoria o tom, že arteterapeut a klient spolupracujú, aby pochopili význam toho, čo sa robí, a rozvíjajúci sa vzťah medzi nimi dvoma. Súčasťou arteterapeutického vzťahu je pochopenie prenosu na arteterapeuta a na vytvorený obraz, a protiprenosovej odozvy arteterapeuta a estetickej reakcie na obraz. Bez ohľadu na to, ako sa definície arteterapie môžu vyvíjať a meniť v priebehu času, dôraz je kladený na vytváranie predmetov a obrazov. Keď deti maľujú alebo modelujú bez strachu z kritiky, výsledkom môžu byť diela hlboko precítených emócií. V tomto procese často dochádza k uvedomeniu si seba aj iných. Obe autorky vidia v arteterapii liečivú, integrujúcu silu umenia.

Schéma 1 Arteterapeutická triáda

(Lhotová, Perout, 2018)

1.2 Formy arteterapie

Arteterapiu je možné aplikovať dvomi rôznymi formami, a to buď individuálnou terapiou alebo skupinovou terapiou.

1.2.1 Individuálna forma terapie

Individuálna forma arteterapie prebieha za prítomnosti arteterapeuta a jedného klienta. Podľa Šickovej (2022) umožňuje nadviazanie hlbšieho a užšieho kontaktu s klientom, vďaka čomu môže dôjsť ku vzniku intenzívnejšieho emocionálneho zážitku zo styku s chápaným človekom. Individuálna arteterapia je využívaná hlavne u detí alebo u klientov, u ktorých je potrebná plná pozornosť a sústredenosť arteterapeuta alebo pokiaľ by ich správanie mohlo pôsobiť rušivo na priebeh skupinovej arteterapie. Väčšinou sa táto forma arteterapie využíva, ak je klientovo správanie príliš nápadné, mohlo by niekoho ohroziť alebo si vyžaduje neustálu pozornosť terapeuta (Pogády, Nociar, Mečír, Janotová, 1993).

1.2.2 Skupinová forma arteterapie

Skupinová forma arteterapie môže byť na jednej strane pre arteterapeuta náročnejšia. Avšak na druhej strane je dôležité si uvedomiť čo najviac výhod, ktoré skupinová práca môže priniesť:

- U klientov s podobnými potrebami môže dochádzať ku poskytovaniu vzájomnej podpory a zároveň tak pomáhaniu si s riešením problémov.
- Ku sociálnemu učeniu dochádza prevažne v skupinách. Skupinová práca preto vytvára vhodné zázemie, v ktorom si ho klienti môžu precvičovať.
- Klienti si ako členovia skupiny môžu skúšať nové role, pretože môžu pozorovať reakcie ostatných členov a byť v nich tak potom podporení a posilnení.
- Skupiny môžu pôsobiť aj ako určitý mechanizmus, ktorý urýchľuje alebo umožňuje vývoj skrytých zdrojov a schopností u daného klienta.
- Skupinová forma terapie môže byť vhodnejšou voľbou napríklad pre tých klientov, ktorým je intimita individuálnej práce príliš intenzívna (Liebmann, 2010).

Napriek značným výhodám, sa predsa len pri práci so skupinami stretávame aj s nedostatkami a nevýhodami:

- V skupinovej forme arteterapie je náročnejšie docieľiť diskretnosti, než ako je tomu v individuálnej arteterapii.
- Organizačne je niekedy skupina ťažšia na zvládnutie.
- Od arteterapeuta si práca so skupinou vyžaduje viac obratnosti a pohotovosti.

- Arteterapeut klientom môže venovať menší časový priestor a pozornosť, ako v individuálnej terapii (Šicková- Fabrici, 2016).

Podľa Šickovej-Fabrici (2016) môže mať skupinová forma arteterapie veľký sociálny a integračný náboj. Pretože aj napriek rôznorodosti skupiny môže dôjsť k vytvoreniu atmosféry akceptácie, tolerancie, kooperácie. Môžu vzniknúť koalície, priateľstvá, ale aj tímová práca.

Do skupinovej arteterapie zaraďujeme i nasledovné formy arteterapie (môžu byť však vnímané aj ako samostatné oblasti):

- a) rodinnú arteterapiu,
- b) arteterapiu v partnerskom vzťahu.

1.3 Metódy arteterapie

Arteterapeutickú metódu si môžeme predstaviť ako základný spôsob poznávania a súbor postupov či krokov, ktoré nás vedú ku konkrétnemu cieľu, ku zmene ťažkostí u klienta za pomoci výtvarnej tvorby. V rámci arteterapeutickej praxe je potrebné si uvedomiť metódy v časovej následnosti dvoch fáz:

- Prvá fáza sa týka výtvarného smerovania od cieleného zadávania tém alebo doporučení postupu práce s ohľadom na cieľ naprieč sledovaním procesu tvorby.
- V druhej sa zameriavame na následnú prácu s výtvarnými artefaktami či už v individuálnej alebo skupinovej forme arteterapie po ich dokončení (Lhotová, Perout, 2018).

Metodologické vybavenie arteterapeuta závisí od jeho vzdelania, skúseností, šikovnosti a terapeutického zamerania podľa teoretických východísk školy, z ktorej vychádza (Lhotová, Perout, 2018).

1.3.1 Imaginácia

Pojmy ako predstavivosť, imaginácia, fantázia majú pre arteterapiu veľký potenciál. Tým, že má imaginácia určitú spojitosť s vnútorným svetom človeka, predstavuje istého sprostredkovateľa medzi hmotným, fyzickým a duchovným svetom. Predstavy človeka podvedome premietajú jeho aktuálny emočný stav a jeho aktuálne problémy. Dokážu sa v nich prejavovať tvorivé schopnosti človeka, ale zároveň aj jeho túžby či obavy. Vďaka

metóde imaginácie sa človek môže preniesť späť ku niektorým situáciám vo svojom živote, ktoré môže prežiť znovu, spracovať ich pod dohľadom a vedením arteterapeuta, následne ich reflektovať do výtvarnej podoby a dať im skutočnú podobu. Klientovi tak poskytuje príležitosť pozrieť sa na veci z iného uhla pohľadu a zároveň možnosť meniť svoje postoje. Metóda imaginácie je vhodným prostriedkom pre lepšie sebaepochopenie, uvoľnenie emócií a pre ujasnenie si postojov voči sebe i k druhým ľuďom, čo už samo o sebe nesie terapeutický potenciál (Šicková- Fabrici, 2016).

1.3.2 Animácia

Animácia je metódou, ktorá je vo svojej podstate rozhovorom v tretej osobe. Arteterapeut alebo daný klient sa stotožňuje s vecou či postavou zo samotného diela klienta a hovoria ich menom. Arteterapeut tak môže zistiť viac informácií o potrebách klienta, než by k tomu mohlo dôjsť priamo. Najmä pre detských klientov predstavuje animácia efektívnejšiu komunikáciu pri rozhovore s arteterapeutom. Dieťa môže mať pri rozprávaní svojich problémov nejaké prekážky, avšak ústami niekoho iného napr. zvieratka, môže daný problém verbalizovať. Klientovo dielo spolu s rozhovorom, realizované prostredníctvom animácie, môže vytvoriť komunikačnú spojku medzi arteterapeutom a klientom (Šicková- Fabrici, 2016).

1.3.3 Transformácia

V metóde transformácie ide o transformovanie pocitov z vnímania jedného druhu umeleckého do oblasti druhého (Šicková- Fabrici, 2016). Klient využíva rôzne druhy kreatívnych terapií, napr. hudbu, výtvarnú tvorbu či vyjadrenie pohybom. Transformácia so svojím viacúčelovým zameraním poskytuje ucelený priestor pre seba vyjadrenie a môže viesť k odreagovaniu potlačených afektov alebo dokonca ku katarzií, ktoré predstavujú dôležité účinné faktory pre odžitie si traumatických zážitkov (Lhotová, Perout, 2018).

1.3.4 Koncentrácia

Výtvarná činnosť pomáha poskytovať klientovi koncentráciu bez rušivých okamžikov. Pomôckou alebo nástrojom tejto metódy môže byť napríklad tvorba mandál, jednoduchá práca s pravítkom, ornamentami atď... Ich aplikácia je efektívna iba v prípade, ak je cieľom arteterapie upokojenie klienta alebo zastavenie neurotického nepokoja. Nepokoj, najmä psychomotorický nepokoj, je jedným z často vyskytujúcich sa prejavov duševných porúch. Práve koncentrácia na vyfarbovanie alebo opakovanie rovnakých prvkov môže dané prejavy

významne redukovať, čo nás zároveň môže priviesť aj ku včasnému rozpoznaniu fázy ochorenia (Lhotová, Perout, 2018).

Pri arteterapeutickej tvorbe, konkrétne s mandalami, je však potrebné narábať opatrne. Šicková-Fabrici (2016) vo svojej knihe upozorňuje na nebezpečie práce u psychotických klientov. Preto ak bude arteterapeut pracovať s klientom touto výtvarnou cestou, je vhodné klientovi ponúknuť aj možnosť narušiť uzatvorenú mandalu tým, že z nej môže napríklad malú časť vystrihnúť.

1.3.5 Dekonstrukcia

V arteterapii znamená dekonštrukcia rozkladanie na diely s cieľom nájsť a previesť predpoklady tvorby do podoby užitočnej pre zmenu, ku ktorej sa skrze arteterapiu môžeme dopracovať. Podstata dekonštrukcie nespočíva v obrátení usporiadania osobitných zložiek, ale v odhalení ako jedna z druhej navzájom vychádzajú. Dekonstrukcia sa nás snaží doviest' ku tzv. slepým miestam artefaktu a upozorniť na nepriaznivé predpoklady, na základe ktorých boli artefakty vytvorené. Sem je možné zaradiť miesta, kde obsahová stratégia tvorby pôsobí naproti logike jeho odôvodnenia. Dekonstrukcia ako metóda poukazuje na napätie medzi tým, aká správa môže byť účelom obrázku a v akom rozširovaní informácií je obmedzovaný (Lhotová, Perout, 2018).

1.3.6 Rekonštrukcia

Arteterapeut sa v rámci rekonštrukcie ako metódy snaží podnietiť svojho klienta, aby sa pokúsil a dokázal výtvarne spracovať súhrn minulých dejov, udalostí počas jeho celého života. Prípadne sa môže jednať iba o určitý úsek alebo konkrétny zážitok, ktorý by objasnil aktuálne fungovanie, fantáziu a afektívne reakcie u klienta. Je užitočná hlavne pre klientov, u ktorých došlo k vytesneniu traumy silnými obrannými mechanizmami alebo vznikla v preverbálnej úrovni, čo je však náročnejšie na vybavenie si z pamäti obvyklými kognitívnymi procesmi. Cieľom rekonštrukcie nie je znovu vybavenie si traumatického zážitku u klienta (nie je to však vylúčené), ale aby chápal životné problémy ako situácie či udalosti, ku ktorým môže počas života prirodzene dôjsť. Výtvarné stvárnenie ponúka klientovi nový alebo iný uhol pohľadu oprostý od pôvodnej úzkosti a bezmoci (Lhotová, Perout, 2018).

1.3.7 Reštrukturalizácia

Reštrukturalizácia pomáha klientovi nájsť nový spôsob nahliadania na súčasný problém alebo tému, ktoré stvárňuje a zachytáva do svojej tvorby v priebehu arteterapie. Klient najskôr pôvodný artefakt zobrazujúci tieto oblasti rozstrihá alebo rozdelí na niekoľko častí, ktoré sa potom snaží poskladať do nového a iného obrazca ako bol predtým. Vďaka tomu môže nájsť nový pohľad na svoj osobný problém alebo tému a viesť ho tak ku hľadaniu aktívneho riešenia. Nový poskladaný obrazec môže klientovi pomôcť prehodnotiť doterajšiu situáciu a zároveň mu ukázať, že takýto iný pohľad na vec existuje (Lhotová, Perout, 2018). V arteterapii má reštrukturalizácia naozaj silný potenciál. Ak sa napríklad človeku rozsypal život na malé časti, táto metóda mu môže pomôcť vytvoriť z týchto starých črepev nový celok (Šicková- Fabrici, 2002).

1.4 Ciele arteterapie

Šicková-Fabrici (2016) poukazuje na arteterapiu ako na účinnú liečbu, ktorá pomáha ľuďom s vývinovým, mentálnym alebo telesným postihnutím a s telesnými či psychickými poruchami. Ciele arteterapie sa týkajú na jednej strane teoretických východísk a na druhej strane sa snaží vychádzať z potrieb a situácií klientov, s ktorými pracuje. Účel arteterapie nespočíva vo vytváraní umeleckých diel, v hodnotení tvorby alebo posudzovaní umeleckej kvality vzniknutých artefaktov. Jej zámerom je pomôcť klientovi odstrániť alebo zmierniť ťažkosti, pomocou sebvýjadrovania, schopnosti komunikovania, rozvoja kreativity a spracovania osobne dôležitej témy (Stiburek, 2000 In Slavík, 2010).

Liebmannová (2010) delí ciele arteterapie na individuálne a sociálne. Medzi individuálne ciele zaraďuje:

- budovanie dôvery a primeraného sebahodnotenia;
- poznanie vlastných možností;
- tvorivosť a spontánnosť;
- zvyšovanie osobnej autonómie a motivácie;
- celkový rozvoj osobnosti;
- slobodu v rozhodovaní, experimentovaní vo vyjadrovaní emócií, pocitov či konfliktov;
- prácu s fantáziou a nevedomým;
- uvedomovanie si seba samých;

- vhl'ad, reflexiu;
- usporiadanie skúseností a zážitkov slovne a vizuálne;
- relaxáciu.

Sociálne ciele arteterapie zahŕňajú:

- vnímanie a prijatie druhých ľudí;
- uvedomovanie si, uznanie a ocenenie druhých;
- zapojenie sa do skupinovej činnosti;
- nadväzovanie kontaktov;
- spoluprácu a komunikáciu;
- spoločné zdieľanie problémov, skúseností a vhl'adov;
- objavovanie všestrannosti a skúsenosti/ jedinečnosti klienta;
- skupinovú súdržnosť;
- vzťahovanie sa k druhým v rámci skupiny, porozumenie vlastného vplyvu na ostatných členov a na vzťahy;
- objavovanie skupinových tém (Liebmann, 2010).

2 Mladší školský vek

Mladší školský vek, inak nazývaný aj ako obdobie stredného detstva, trvá zhruba od 6 do 12 rokov. Nástup tohto obdobia začína dosiahnutím školskej zrelosti (resp. často je zaň považovaný nástup dieťaťa do školy) a končí sa začiatkom štádia puberty. Toto obdobie býva väčšinou charakterizované ako kľudné, a v ktorom nedochádza ku nápadným zmenám. Jedná sa však o najvýznamnejšiu vývinovú fázu, v ktorom na dieťa čaká zvládnutie rady vývinových úloh. Začína si uvedomovať svoje vlastné pohlavie, utvára sa u neho sebapoňatie a postoj ku vzdelávaniu (Thorová, 2015). V období mladšieho školského veku sa z dieťaťa zvládajúceho základy logiky, regulácie emócií a sociálnych vzťahov stáva dieťa, ktoré už dokáže riešiť abstraktné problémy, relatívne dobre vie regulovať svoje emócie a pohybuje sa v zložitej sieti sociálnych vzťahov. Všetky uvedené zmeny pomáhajú k centrálnemu vývinovému posunu tejto fázy (Blatný, 2016).

Pre dieťa, na počiatku obdobia mladšej školskej dospelosti, predstavuje nástup do školy významný zvrät, pretože s nástupom do školy sa viaže začatie si plnenia školských povinností spolu s novým spôsobom spolupráce. Keďže sú deti v škole vystavované hodnoteniu zo strany učiteľov, môžu sa začať medzi sebou porovnávať a to môže viesť ku zvýšenej miere porovnávania a súperenia. Obavy zo zlyhania sa prejavujú nedostatkom motivácie a dieťa tak môže mať väčší problém s prekonávaním prekážok. V tomto období sa ešte len učí prijímať vlastné nedostatky. Častou reakciou dieťaťa býva negatívny afekt, nižšia frustračná tolerancia, ľahko sa rozplače, znepokojujú ho rôzne obavy a ľahšie sa dostáva do stresu. Preto je v tom čase dôležité, aby rodičia pomáhali svojim deťom:

- rozvíjať rôzne techniky, aby sa naučili zvládať a pracovať so stresom;
- učiť sa porozumeniu svojich emócií;
- uvedomovať si emócie druhých;
- vedieť komunikovať o svojich emóciách a zároveň ich vyjadrovať sociálne primeraným spôsobom;
- osvojovať si rôzne stratégie týkajúce sa zvládania emócií, akými sú napríklad dychové cvičenia, imaginatívne techniky a rozličné telesné relaxácie;
- učiť sa pracovať s negatívnymi myšlienkami a skúsiť prehodnotiť danú situáciu (naučiť sa hľadať v zlom, aj niečo dobré) (Thorová, 2015).

2.1 Psychický vývin v mladšom školskom veku

Do psychického vývinu detí v mladšom školskom veku zaraďujeme:

- a) vnímanie,
- b) pozornosť,
- c) pamäť,
- d) predstavy a fantáziu,
- e) myslenie,
- f) reč,
- g) emócie a city (Vágnerová, 2005; Thorová, 2015).

2.1.1 Vnímanie

Aj napriek tomu, že sa vnímanie dieťaťa stáva čoraz presnejším, stále je do istej miery subjektívne a citovo ovplyvnené. Nadobúda viac analytický charakter a zdokonaľuje sa schopnosť rozlišovania rôznorodých podobných predmetov. Okrem toho dieťa začína mať ostrejší zrak a zosilňuje sa senzitivnosť na farby, spresňuje sa orientácia v čase (vytváranie si mapy dôležitých udalostí). Avšak čas má zatiaľ v období mladšieho školského veku ešte konkrétny význam (Thorová, 2015).

2.1.2 Pozornosť

Prechod z obdobia predškolského veku do mladšieho školského veku zvyšuje schopnosť sústredenia sa a udržania si pozornosti, čo predstavuje kľúčovú podmienku na úspech vo vzdelávaní (Blatný, 2016). Formuje sa jej intenzita, rozsah a stálosť. Pozornosť vplýva na ostatné poznávacie procesy a tým určuje úspešnosť alebo neúspešnosť v oblasti učenia (Thorová, 2015).

2.1.3 Pamäť

Pamäť sa v období mladšieho školského veku vyznačuje konkrétnosťou, názornosťou a citovosťou. Zlepšuje sa jej presnosť, rýchlosť a celkový rozsah. U detí skôr prevláda mechanická pamäť, avšak postupne sa popri nej dostáva do popredia dokonca pamäť logická (Thorová, 2015).

2.1.4 Predstavy a fantázia

Predstavy v období mladšieho školského veku sú viac názornejšie, konkrétnejšie a živšie. Mnohokrát sú však nepresné, nejasné a zvyčajne citovo zafarbené. Fantázia pomáha v procese formovania pojmov, zohráva dôležitú úlohu pri osvojovaní si učiva a pri rozvoji reči. Aj keď je u dieťaťa v tomto veku fantázia veľmi živá, dokáže už rozoznať rozdiel medzi realitou a predstavivosťou (Thorová, 2015).

2.1.5 Myslenie

Vďaka vplyvu systematického vyučovania v období stredného detstva sa prehlbujú a pretvárajú všetky myšlienkové procesy. Na začiatku tejto fázy je pre dieťa skôr charakteristické konkrétne myslenie a približne po ôsmom roku života sa viac do popredia dostáva logická a abstraktná myšlienková činnosť. Rozvíja sa zovšeobecňovanie, konkretizácia a spôsobilosť usudzovania. Pojmy, inak povedané formy myslenia, sa u dieťaťa tvoria nie len na základe zovšeobecnenia podstatných znakov rôznych predmetov a javov. Veľakrát sa jedná o nepodstatné znaky, ktoré dieťa zaujmú. Uvažovanie je však čoraz komplexnejšie a pružnejšie (Thorová, 2015).

2.1.6 Reč

V mladšom školskom veku prebieha okrem rozvíjania slovnej zásoby, taktiež začínanie ovládania gramatickej stavby jazyka. Rozvoj lingvistických zručností je do istej miery podporovaný školskou výukou, ktorá môže deťom pomôcť napríklad v chápaní niektorých gramatických javov (Vágnerová, 2012 In Blatný, 2016). Niektoré deti môžu mať v 6 rokoch ešte nejaké problémy s výslovnosťou, avšak postupom času sa artikulácia zdokonaľuje.

Do obdobia začiatku stredného detstva deti vnímajú jazyk iba auditívne, ale v jeho priebehu si začínajú osvojovať i písanú reč. V procese učenia sa čítania tak dochádza k optickému vnímaniu jazyka, ktoré postupne začínajú aj chápať (Končeková, 2010).

2.1.7 Emocionálny vývin

Prechod do školy môže byť pre deti emocionálne náročný. Hlavne so zameraním na hodnotenie a prísne dodržiavanie pravidiel, ktoré môžu viesť ku školskej fóbií, strachu a úzkosti. Školský výkon, hodnotenie a akceptácia učiteľmi prispieva k formovaniu sebapoňatia, sebaúcty a sebauvedomenia. Deti sa učia porozumieť svojim vnútorným pocitom a rozprávať o nich, čo im v spojení s rozvíjajúcimi sa verbálnymi schopnosťami pomáha lepšie regulovať emócie (Thorová, 2015). Podľa Jungmeena a Kirbyho (2011 In Blatný, 2016) im „rozpoznávanie a usmerňovanie vlastných emócií umožňuje ľahšie zvládať náročné situácie, akými sú frustrácia alebo konflikty medzi rovesníkmi. Tieto premeny sú dobre zrejmé na zlepšujúce sa schopnosti zvládať hnev, vďaka ktorej sa znižuje agresia a ďalšie problémy s chovaním. Na efektívnejšej emočnej regulácii sa podstatnou mierou podieľajú kognitívne funkcie, najmä vedomé ovládanie vlastnej pozornosti. Ukazuje sa, že dostatočná miera ovládania pozornosti chráni deti, ktoré majú dispozične vyšší sklon ku hnevu, pred vznikom emočných a výchovných problémov.“ Avšak pokiaľ dôjde ku

nezvládnutiu emócií pred rovesníkmi, deti sa cítia trápne a hanbia sa. Odmietnutie učiteľmi, opakované akademické neúspechy alebo ťažkosti v sociálnom prostredí môžu spôsobiť pochybnosti o sebe, frustráciu z výkonu a pocity menejcennosti (Thorová, 2015).

2.2 Socializácia v období mladšieho školského veku

V školskom veku je vstup do školy dôležitý z hľadiska socializácie, pretože predstavuje odchýlenie sa od výlučného vplyvu rodiny a podriadenosť inštitúcií. Škola rozvíja deti charakteristickým spôsobom, ktorý nemusí úplne zodpovedať smerovaniu rodiny. Školský vek predstavuje ďalšiu etapu, ktorá pripravuje dieťa na život a fungovanie v spoločnosti a môže byť zo sociálneho hľadiska kľúčová. Úspechy dosahujúce počas štúdia neskoršie určujú jeho sociálne postavenie. Vo veku 8 až 12 rokov prevláda vplyv triedy a rovesníckej skupiny nad vplyvom učiteľa. Žiak si prehľbuje a rozvíja svoje sociálne roly. Ako prváci si deti vytvárajú rolu študenta, spolužiaka a osvojujú si rolu učiteľa ako autoritatívnej osoby. Dochádza k rozlišovaniu medzi rolami dievčat a chlapcov, žien a mužov. Dieťa si v triede prehľbuje svoje kamarátske vzťahy, formuje kolektív. Začína sa proces sebasocializácie, keď žiak napodobňuje svojich spolužiakov, učiteľov alebo starších žiakov. V tomto období si deti začínajú formovať svoju vlastnú identitu. Hru, ktorá bola hlavnou aktivitou v predškolskom veku vystriedajú v priebehu socializácie v mladšom školskom veku reálne školské a domáce úlohy (Vagnerová, 2005; Langermeier & Krejčířová, 2006).

2.3 Detská kresba u detí mladšieho školského veku

Kreslenie sa u detí mladšieho školského veku vyvíja pomalšie a pokrok už nie je taký viditeľný a výrazný ako kedysi. Kresba by sa mala zlepšovať hlavne po technickej stránke a mala by byť dôkladnejšia v dôsledku grafomotorického nácviku v školách. U detí by malo dôjsť k zlepšeniu zachytávania reality. Túžba zachytiť skutočnú podobu objektu je dôvodom, prečo v tomto veku začína klesať záujem o spontánnu kresbu a objavujú sa pocity rezignácie, pokiaľ kresba neodpovedá predstave. Začínajú kresliť s väčším dôrazom na detaily, ako sú účesy, oblečenie a doplnky. Vo veku 7- 8 rokov deti kreslia ruky v správnej polohe na trupe, chodidlá a prsty sú dvojrozmerné, a dĺžka chodidla je väčšia ako jeho šírka. Skôr sa snažia zachytiť postavy v nejakej forme pohybu, aj keď jeho znázornenie býva často ešte neobratné. V kresbe sa začína viac objavovať zobrazenie z pohľadu profilu. Proporcie sú posilnenejšie a línie sa stávajú pevnejšie. U dievčat sa spontánnu vývin kresby končí okolo 10. roku života a u chlapcov pokračuje až do 12. roku života. Následne sa pozornosť

presúva na zdokonaľovanie techník kreslenia, ktoré pomáhajú zachytiť realitu (Thorová, 2015).

3 Edukačné prostredie

Začiatok školskej dochádzky je možné považovať za kľúčovú fázu v procese vymanenia sa od závislosti na rodine, počas ktorej sa vplyv rodiny postupne nahrádza vplyvom iných sociálnych skupín. V očiach dieťaťa je škola významnou inštitúciou, ktorá sa prirodzene javí mocnejšou ako samotní rodičia, pretože aj oni musia rešpektovať a dodržiavať jej rozhodnutia. Počas času stráveného v rámci školy dieťa preberá nové roly, ktoré môžu mať preň osobný význam. Tie môžu byť buď naplňujúce alebo môžu predstavovať bremeno. Deti v roli študenta prechádzajú úplnou zmenou životného štýlu a sú vystavené rôznym výzvam. Aj keď trávia v škole značné množstvo času a je povinné ju navštevovať, napriek tomu zostáva neosobnou a neznámou inštitúciou. Táto skúsenosť sa viaže na potrebu nezávislosti, prevzatia zodpovednosti za svoje činy a ich dôsledky (Vágnerová, 2005).

3.1 Vzťah žiak- učiteľ

Vo vzdelávacom kontexte je vzťah učiteľ- žiak jednou z najvýznamnejších akademických interakcií v jadre vyučovacieho a vzdelávacieho procesu. Aj keď je takáto interakcia zložená z mnohých ďalších prvkov, práve tento vzťah hrá najdôležitejšiu úlohu pri plnení vzdelávacích cieľov. Afektívna komunikácia a interakcia medzi učiteľom a študentom zohráva dôležitú úlohu pri budovaní vzťahu medzi učiteľom študentom na podporu a pozitívneho prostredia v triede (Roorda, Koomen, Spilt & Oort, 2011; Polou, 2014).

3.2 Systém hodnotenia a sociálne spolužitie

Ďalším dôležitým aspektom v rámci školského prostredia je efektívny systém hodnotenia, ktorý by mal v triede uprednostňovať aktívne zapojenie žiakov. Mal by pomôcť žiakom oceniť význam ich konania a učenia, pochopiť ciele učebných osnov a rozpoznať kritériá pre rôzne úlohy (Datnow & Hubbard, 2015). Sociálne spolužitie sa tiež vzťahuje na spôsob, akým žiaci interagujú s ostatnými a ako tieto vzťahy ovplyvňujú ich osobný rast a rozvoj. Emocionálne očakávania, ktoré majú žiaci od vlastnej školy a miera akceptovania rozdielov, ktoré sa prejavujú praktikami školskej inštitúcie následne ovplyvňujú správanie žiakov v škole medzi sebou navzájom (Arteaga & Carrasco, 2010).

3.3 Klíma triedy

Klíma triedy sa vzťahuje na dynamické vzťahy v triede, ktoré ovplyvňujú vzdelávacie, psychologické, sociálne a fyzické skúsenosti dieťaťa. V skutočnosti predstavuje

psychosociálnu klímu triedy, ktorá môže byť pozitívna aj negatívna. V pozitívnej klíme prevláda spokojnosť, harmónia, podpora učiteľa, súdržnosť študentov a spravodlivosť. Kľúčovým faktorom pri rozvíjaní pozitívnej klímy v triede sú vzťahy medzi žiakmi. Zahŕňa aj cieľavedomosť, pozitívne vzájomné vzťahy a sociálnu podporu (Dorman & Adams, 2004; Hattie, 2008).

3.4 Školské prostredie

Deti bez ohľadu na kultúrne presvedčenie a zvyky sa radi učia v triede, ktorá im poskytuje dostatok príležitostí na hranie, pocit šťastia a bezpečia. Nápadné prostredie triedy dáva deťom priestor na ľahký, bezpečný a zároveň voľný pohyb, určovanie vlastných hraníc a skúmanie svojich schopností pomocou rôznych materiálov. Učitelia by mali prispôbiť prostredie triedy tak, aby zodpovedalo veku a úrovni vývinu detí a mohlo poskytnúť príležitosť na hru a interakciu. Tieto ukazovatele starostlivosti a efektívnosti pri vyučovaní malých detí môžu pomôcť učiteľovi pri plánovaní lepšieho pohľadu na triedu. Keď sa deti cítia pohodlne a bezpečne vo svojom fyzickom prostredí, skúmajú materiály, ktoré im pomáhajú vytvárať nové nápady a prehľbovať tak ich chápanie okolia (Olds, 2001).

4 Využitie arteterapie v prostredí škôl

Podľa Mgr. Krnáčovej (2005 In Brichta a kol., 2015) *„nie je na Slovensku zvykom pracovať s deťmi nedirektívne, hlavne so skupinou detí na základných školách- mieste, ktoré je špecifické práve učením a úlohami, štruktúrou a jednoznačnosťou toho, čo sa od dieťaťa vyžaduje.“*

Arteterapia môže byť použitá v školách na podporu rastu a rozvoja študenta. Môže byť prispôbená na základe individuálnych potrieb študentov na riešenia mnohých problémov. Zvyšuje sebaúctu, socializáciu, komunikáciu a sebavyjadrovanie, dokonca zlepšuje sebaobraz a vnímanie tela. Používa sa taktiež na pomoc pri uľahčení adaptácie na nové okolnosti, zvýšenie rozsahu pozornosti dieťaťa a zníženie jeho impulzivnosti. Arteterapia je užitočná pri akademickom výkone zlepšovaním kognitívneho a kreatívneho rastu. Podporuje zručnosti v triede tým, že zvyšuje zameranie a prispôbenie sa očakávaniam triedy (Bradshaw, 2016; Gonzalez-Dolginko, 2018). Okrem toho, ak sa praktizuje v školskom prostredí je možné ju použiť na riešenie štyroch hlavných oblastí:

1. správanie,
2. emócie,
3. sociálne zručnosti
4. mentálne postihnutia.

V rámci týchto štyroch oblastí existuje nespočetné množstvo cieľov, ku ktorým sa môže arteterapeut a študent dopracovať pomocou rôznych techník arteterapie (Nelson, 2010; Bradshaw, 2016; Davis, Smith-Adcock & Towns, 2018).

Loesl (2010) tvrdí, že ťažká emocionálna batožina, ktorú si školopovinné deti prinášajú z domu, majú tendenciu počas vyučovania prehliadať a vyhýbať sa jej. Z toho vyplýva, že vzdelávací systém musí riešiť nielen vzdelávacie potreby študentov, ale aj ich behaviorálne a emocionálne problémy. Pokiaľ sa žiaci cítia dobre, môžu sa sústrediť na proces učenia a svoje ambície do budúcnosti. Školské prostredie je miestom stretnutia troch centrálnych systémov:

- vzdelávacieho systému,
- osobnosti dieťaťa,
- rodiny dieťaťa.

Preto je spolupráca rodičov rozhodujúcim faktorom úspechu či neúspechu terapeutického procesu s deťmi (Chethik, 2000; Isis, Bush, Siegel & Ventura, 2010; Randick & Dermer, 2013). Napriek mnohým výhodám má arteterapia v rámci školského systému jedinečné vlastnosti, ktoré môžu ovplyvniť účinnosť samotnej terapie a môžu brániť práci arteterapeuta. Môže by napríklad veľmi ťažké vytvoriť vhodné prostredie pre terapiu, ktoré by umožnilo súkromie a dôvernosť v rámci školského prostredia (Ofer-Yarom, 2007 In Regev, Green-Orlovich & Snir, 2015).

Berberian (2017 In Keane, 2017) hovorí, že arteterapeutické služby na školách efektívne reagujú na rôznorodé a neustále sa meniace potreby študentov. Umelecká tvorba má schopnosť obnoviť zdravé fungovanie a poskytnúť majstrovstvo uprostred pocitov bezmocnosti. Arteterapia predstavuje účinný prostriedok na riešenie týchto problémov, pretože študentom poskytuje možnosť nasmerovania svojej úzkosti a agresivity do procesu tvorby umenia. Vytvorené symbolické obrazy umožňujú žiakom vyjadrovať pocity a myšlienky súvisiace s psychologickými konfliktmi a životnými skúsenosťami, ktoré sú na verbálnu komunikáciu príliš emocionálne zaťažené. Umenie pomáha študentom organizovať chaos ich vnútorných svetov a ich často menej priaznivej reality. Arteterapeut môže pôsobiť ako sprostredkovateľ medzi rodičmi a učiteľmi, podporovať komplexnejší a inkluzívnejší prístup k pokroku a identifikovať akékoľvek prekážky, ktorú môžu existovať. Integrácia arteterapie s inými školskými službami môže pomôcť študentom, učiteľom a rodinám prekonať ťažkosti a obnoviť zdravé fungovanie (Berberian, 2017 In Keane, 2017).

PRAKTICKÁ ČASŤ

5 Využitie arteterapie u detí mladšieho školského veku

Praktická časť absolventskej práce je zameraná na aplikovanie arteterapeutických techník a ich uplatnenie v praxi u žiakov prvého a druhého ročníka základnej školy.

5.1 Ciele práce

Hlavným cieľom praktickej časti je podporenie práce s emóciami a vyjadrovaním vlastných pocitov u detí prvého stupňa základnej školy prostredníctvom arteterapeutického procesu.

Vedľajšie ciele sú v rámci arteterapeutických stretnutí zamerané na podporu a poskytnutie priestoru na vyjadrovanie vlastných myšlienok, posilňovanie pozitívneho sebazpoznávania, podporenie práce s pozornosťou a koncentráciou, a relaxáciu určenú na odreagovanie pôsobnosti školského prostredia.

5.2 Výskumné otázky

Na základe vyššie stanovených cieľov absolventskej práce som dospela k formulácií nasledujúcich výskumných otázok:

VO1: Je možné prostredníctvom arteterapeutických techník podporiť učenie narábania s vlastnými emóciami u detí prvého stupňa základnej školy?

VO2: Dokáže skupinová arteterapia podporiť vyjadrovanie vlastných pocitov a myšlienok v rámci kolektívu detí?

5.3 Popis skúmaného súboru

Skúmaný súbor pozostával zo skupiny 7 žiakov prvého a druhého ročníka prvého stupňa základnej školy. Z toho 3 dievčatá a 4 chlapci vo veku od 7 do 8 rokov. Výber detí bol doporučený triednymi učiteľkami a pani vychovateľkou, kvôli realizácii arteterapeutických stretnutí po školských vyučovacích hodinách. A ktoré by sa naraz všetky mohli zúčastniť stretnutí jeden deň v týždni v približnom rozmedzí 45- 90 minút v závislosti od práce žiakov. Všetkých 12 stretnutí sa mohli zúčastniť traja zo siedmich žiakov kvôli absenciám zo zdravotných dôvodov. Deti sa už navzájom poznali z navštevovania školského klubu.

5.4 Realizácia a priebeh stretnutí

Pre realizáciu arteterapeutických stretnutí s cieľovou skupinou detí v mladšom školskom bola oslovená základná škola s prvým stupňom. Po rozhovore a na základe odporúčenia školských pedagógov a pani vychovávateľky, boli siedmym rodičom rozposlané písomné dokumenty, ktoré obsahovali podrobné informácie o výskume absolventskej práce spolu s informovaným súhlasom. Informovaný súhlas podpísalo všetkých sedem rodičov, ktorí súhlasili s účasťou ich detí na arteterapeutických stretnutiach.

Arteterapeutické stretnutia boli realizované v priestoroch základnej školy v jednej z najväčších tried, ktorá poskytovala dostatočný priestor a vybavenie pre skupinovú prácu. Dokopy bolo uskutočnených 12 stretnutí, ktoré prebiehali jedenkrát týždenne po školskom vyučovaní a po obede v školskej jedálni. Na začiatku a na konci stretnutí prebehla so žiakmi reflexia a samotné jadro bolo venované arteterapeutickým cvičeniam a technikám, v závislosti od cieľov daného stretnutia. Po každej arteterapeutickej činnosti prebehla reflexia formou riadeného rozhovoru. V úvodných a záverečných stretnutiach deti absolvovali projektívne kresbové testy.

5.5 Použité metódy

Na prvých a posledných arteterapeutických stretnutiach bolo žiakom podaných 6 projektívnych kresbových testov, ktoré slúžili na zachytenie a posúdenie prínosu priebehu terapeutической intervencie. Konkrétne sa jednalo o nasledujúce kresbové testy:

- a) voľná téma,
- b) postava,
- c) dom,
- d) strom,
- e) rodina,
- f) začarovaná rodina.

V rámci arteterapeutických stretnutí sa celkovo ďalej využívali metódy ako:

- zúčastnené pozorovanie,
- riadený rozhovor,
- terapeutický model 13 P podľa doktorky Marie Beníčkové (2011).

5.6 Kazuistiky

Kazuistiky jednotlivých žiakov boli zostavené na základe rozhovoru a pozorovania triednych pedagógov. A po rozhovore o základných informáciách so samotnými deťmi v úvodnom stretnutí.

5.6.1 Lenka

Lenka je vo veku 7 rokov a je žiačkou 2. ročníka. Vyrastá v kompletnej rodine spolu s dvoma mladšími bratmi, ktorý jeden z nich je niekoľkomesačné bábätko. Na školskom vyučovaní je učiteľmi pozorovaná ako väčšinou tichšia žiačka, ktorá po vyvolaní nemá problém s odpoveďou a niekedy sa aj sama zapája do vyučovacieho procesu.

5.6.2 Simona

Simona je vo veku 8 rokov a je žiačkou 2. ročníka. Pochádza z kompletnej rodiny a ako súrodenca má staršiu sestru. Simona je pedagógmi opisovaná ako veľmi živá žiačka, ktorá je na hodinách veľmi aktívna a veľmi rada rozpráva.

5.6.3 Patrik

Patrik je vo veku 8 rokov a práve je žiakom 2. ročníka. Vyrastá v úplnej rodine spolu s dvoma staršími bratmi. V rámci školského procesu sa na hodinách zapája a nie je vnímaný ako problémový žiak.

5.6.4 Janka

Janka je vo veku 7 rokov a je žiačkou 2. ročníka. Na školskom vyučovaní sa prejavuje ako tichšia žiačka, ale na hodinách si niekedy vytiahne zrkadlo a maľuje sa s balzomom na pery. Rada na sebe nosí rôzne doplnky a niekedy sa s nimi rada prezentuje.

5.6.5 Matúš

Matúš je vo veku 7 rokov a je žiakom 1. ročníka. Pochádza z neúplnej rodiny a žije s maminou. S tatinom nie je v častom kontakte. Vyučujúce ho opisujú ako žiaka, ktorý sa rád zapája do rôznych aktivít a vyrušuje, ale na druhej strane je nerád stredobodom pozornosti a hanbí sa. Hlavne v prípade, keď si napríklad nie je v niečo istý, tak rozpráva tichším hlasom.

5.6.6 Lukáš

Lukáš je vo veku 8 rokov a je žiakom 1. ročníka. Vyrastá v kompletnej rodine spolu so starším bratom. Na vyučovacích hodinách vyrušuje, tým že stále komunikuje s jedným

spolužiakom, s ktorým sú blízko seba. Avšak, keď má predstúpiť pred ostatných spolužiakov niečo povedať, tak sa začne predvádzať.

5.6.7 Ivan

Ivan je vo veku 7. rokov a je žiakom 1. ročníka. Pochádza z úplnej rodiny a ako súrodenca má staršiu sestru. Ivan je školskými pedagógmi vnímaný ako žiak, ktorý je na hodinách tichší a viacmenej v klude. Avšak cez prestávky býva živší.

6 Popisy jednotlivých stretnutí

6.1 Stretnutie č.1

Skupina: Prvého úvodného stretnutia sa zúčastnilo všetkých sedem žiakov z prvého druhého ročníka v zložení Matúš, Patrik, Lukáš, Ivan, Simona, Lenka a Janka.

Ciele stretnutia: Cieľom prvého stretnutia bolo hlavne nadviazanie kontaktu a zoznámenie sa so žiakmi. Vysvetliť im, prečo sa budeme spolu stretávať a informovať ich o tom, čo budeme spoločne robieť na samotných stretnutiach. Ďalším cieľom bolo budovanie vzájomnej dôvery a prevedenie kresbových testov.

Pomôcky: Pastelky, ceruzky HB, kancelárske papiere, loptička.

Činnosti počas stretnutia: Nakreslenie vlastnej menovky so symbolom, vytvorenie spoločných pravidiel skupiny, kresbový test „Voľná téma“ a záverečná reflexia.

PRIEBEH STRETNUTIA SO SKUPINOU

Úvod

Skupine siedmym detí som sa najskôr predstavila, v krátkosti som im vysvetlila prečo sa budeme najbližšie týždne spolu stretávať a čo bude obsahom našich stretnutí. Posadili sme sa všetci spoločne do kruhu na zem na žienky s čím aj hneď súhlasili, pretože ako mi bolo od nich povedané „*celý deň sedia v laviciach*“ a toto je pre nich vhodnejšia alternatíva sedenia v kruhu.

Prvé cvičenie, ktoré som si pre nich hneď pripravila bolo „Nakreslenie svojej menovky a symbolu“. Pri tomto cvičení som deťom povedala, aby si sadli do lavíc v triede, ale aby neboli blízko jeden druhého. Na jednej strane, aby od seba neodkresľovali a zároveň, aby sa im lepšie kreslilo ako na zemi. Aj keď si Matúš ako jediný zvolil kreslenie na zemi, pretože sa mu to viac páčilo. Každému som rozdala kancelársky papier a do stredu kruhu som umiestnila ceruzky a pastelky, z ktorých si deti mohli vybrať. Zadanie znelo, že každý si mal nakresliť na papier svoje meno, aby sa mi deti predstavili a spolu s tým nakreslili k menovke aj niečo, čo majú radi alebo čokoľvek by ich vystihovalo. Dala som im na vyrábanie vlastnej menovky čas zhruba 10 až 15 minút. Po dokončení sme si opäť spolu sadli do kruhu a dala som im malú penovú loptičku, ktorú si mali medzi sebou postupne hádzať, aby si ňou sami mohli určovali poradie.

- **Lenka**

Ako prvá sa v skupinke so svojou menovkou predstavila Lenka. Vo svojej menovke nám popísala, že má rada všetky ročné obdobia, celkovo má rada prírodu a hlavne Vianoce, sneh. Na svojej menovke mala napísané aj dva otázniky, ktoré keď som sa opýtala čo znamenajú, tak mi odpovedala, že ich tam chcela len tak napísať..

- **Janka**

Po Lenke sa predstavila Janka. Na svoju menovku nakreslila psíka, mačičku a myšku spolu so slniečkom a mráčikom. Povedala, že má veľmi rada zvieratá a také ako nakreslila majú aj u nich doma, okrem myšky, ktorú niekedy zazrie na záhrade.

- **Simona**

Ďalej nasledovala Simona, ktorá svoje meno napísala na celý papier a popod neho nakreslila jahody, ktoré vysvetlila, že má veľmi rada. Dokonca ich nakreslila vo väčšom formáte aj zozadu menovky.

- **Matúš**

Ako ďalší sa predstavil Matúš, ktorý na svojej menovke nakreslil domček, jeho samotného, strom, vtáky a slniečko s mrakom. Povedal, že má veľmi rád prírodu. Svoje meno nakreslil menším písmom do ľavého horného rohu papiera.

- **Lukáš**

Nasledoval Lukáš, ktorý nevedel ako začať. Ale keď som sa ho opýtala čo nakreslil na svoju menovku, tak mi pekne odpovedal. Stvárnil tam kostol, cestu, ktorá vedie akoby do hora, kopec, na ktorom je križ spolu so stromami. Po opýtaní sa mi vysvetlil, že takáto scenéria je v prírode, kde chodia občas na prechádzku. Celý obrázok je vyfarbený ceruzkou HB. Túto časť celú ohraničil akoby to bol obrázok v obraze a svoje meno napísal do ľavého horného rohu.

- **Ivan**

Potom sa predstavil Ivan, ktorý na svoju menovku nakreslil a ohraničil do ľavého horného rohu. Je v ňom stvárnený domček, okolo ktorého je plot, motýliky, mráčiky a slniečko, ktoré má veľmi rád.

- **Patrik**

Nakoniec sa v skupinke predstavil Patrik, ktorý svoju menovku rozdelil na dve polovice. V jednej polovici bol nakreslený slávny basketbalista LeBron James s basketbalovým košom a povedal, že sám rád hráva basketbal. A na druhej polovici bol nakreslený spevák XXXTentacion, ktorý je už mŕtvy, pretože ho zabili. Ale ktorého Patrik rád počúva. Nad spevákom je v jeho menovke ešte niečo nakreslené, ale to mi nechcel povedať čo to je, pretože sa pomýlil. Svoje meno napísal do ľavého horného rohu.

Vytvorenie spoločných pravidiel skupiny

Po predstavení sa som žiakom navrhla, aby sme si spoločne vytvorili pravidlá skupiny, ktoré by sme na našich stretnutiach dodržiavali. Najskôr som vyzvala ich, aby popremýšľali, aké pravidlá by sme napríklad v rámci fungovania v skupine mohli mať. Čo by sa im páčilo a čo zase naopak nie. Zo začiatku sa najskôr hanbili, ale postupne začali o nich komunikovať a pridávať sa, čo by ešte mohli doplniť. Sem tam som ich naviedla, čo by ešte v pravidlách mohlo byť. Na tabuli bol pripnutý veľký biely baliaci papier a pokiaľ niekomu niečo napadlo, tak to mohol ísť napísať na tabuľu. Okrem prvákov, ktorý ešte nevedia až tak dobre písať, takže im s tým pomohli druháci. Spoločne si vytvorili tieto pravidlá:

1. Neprezrádzať tajomstvá.
2. Necháme hovoriť iba jedného.
3. Mať sa radi.
4. Neodpisovať.
5. Nehovoriť škaredé slová.

Po deťmi určenými pravidlami boli žiaci oboznámení ešte s doplňujúcimi a základnými pravidlami v rámci fungovania skupiny a v skupinovej arteterapii:

- a) všetko čo sa odohrá na stretnutiach alebo o čom sa bude hovoriť je dôverné a nebude sa o tom hovoriť mimo skupinu;
- b) ak niekto nebude chcieť, nemusí sa zapojiť do ponúkaných činností a nemusí zdieľať svoje dojmy v rámci skupiny- pokiaľ bude chcieť, môže sa aspoň pokúsiť o zapojenie, avšak nikto nebude k ničomu nútený;
- c) pokiaľ niekto nebude chcieť pokračovať v stretnutiach, môže odstúpiť a bude to rešpektované;
- d) dohodnutie sa na pravidlách určenými na prestávky, toaletu a nápoje;

- e) každý bude mať dostatočný priestor v rámci času vymedzeného na stretnutie pre svoju tvorbu, diskusiu a reflexiu;
- f) vyhýbanie sa hodnoteniu, vysmievaniu a posudzovaniu u druhého.

Cvičenie č.1 a diskusia výslednej tvorby

Po vytvorení spoločných pravidiel skupiny som deťom zadala prvý kresbový test a to „Voľnú tému“. Mali k dispozícii farebné pastelky, ceruzky HB a kancelárske papiere. Najskôr niektorí dlhšie uvažovali, čo majú nakresliť, keďže mohli nakresliť naozaj čokoľvek. Avšak postupne sa rozkreslili. Najväčší problém s tým mal Lukáš, ktorý veľmi dlho rozmýšľal, čo by mohol nakresliť. Až si napokon začal niečo kresliť a aj sme ho všetci spoločne počkali, aby si svoju kresbu dokončil.

- **Ivan**

Ivan nakreslil na voľné téma rôznych mimoňov z rozprávky „Ja, zloduch“ (Obrázok 4). Povedal mi, že ju rád sleduje. Nad mimoňov nakresli tigra, ale dôvod prečo ho nakreslil mi nevedel odpovedať. Na nakreslenie obrázku si zvolil farebné ceruzky.

- **Simona**

Simona nakreslila veľký zelený krík s rôznymi lesnými plodmi, pretože má rada rôzne druhy ovocia (Obrázok 3). Pri kríku nakreslila včielku, ktorá k nemu letí. Svoju kresbu mala namaľovanú skoro na celom papieri a pri kreslení si zvolila farebné ceruzky.

- **Janka**

Janka mala vo svojom obrázku nakresleného medvedíka pri strome spolu s oblohou a slnkom (Obrázok 5). Nevedela presný dôvod, prečo to nakreslila, len mi uviedla, že má rada zvieratká. Jej obrázok ja rozložený na celý papier. Na kreslenie si najskôr zvolila ceruzku HB a potom ho vyfarbila farebnými pastelkami.

- **Patrik**

Patrik nakreslil zhruba v strede papiera v dolnej časti vrbu, ktorá bola ohraničená polkruhom (Obrázok 7). V tom polkruhu bola pôvodne pri strome aj sedačka, ktorú potom zaškrtal. Hore pri vrbe nakreslil hviezdičky. To čo sa nachádza nad polkruhom v papieri nevedel ani Patrik. Bolo pre neho náročné zdôvodniť výber námetu na kresbu, pretože netušil čo má nakresliť. Celý obrázok je skôr sústredený v ľavom dolnom rohu. Pre tvorbu použil ceruzku HB aj farebné pastelky.

- **Lukáš**

Lukáš vyobrazil na svojom papieri elektráreň, na ktorú padá atómová bomba a jej dopad hrozí za 30 sekúnd, ako to aj napísal do ľavého horného rohu svojho obrázka (Obrázok 6). Pri elektrárni sa nachádzal človek, ktorý tam vybuchne s ňou. Vedľa nej nakreslil zničený dom s väčšou dierou. Povedal mi, že takéto niečo vidí doma v televízií a viac sa už o tom nechcel rozprávať. Kresba je situovaná na celom papieri a pre jej tvorbu si zvolil farebné pastelky.

- **Matúš**

Matúš na voľnú tému nakreslil domček, ktorý sa nachádzal v ľavom hornom rohu papiera (Obrázok 2). Domček je obkolesený vysokou a nepriepustnou bránou, ktorá do vnútra nepustí ani mravčeka. Keď som sa opýtala ako je za tým plotom, tak mi odpovedal, že je tam krásne a je tam dobre. Nachádza sa tam slniečko, strom mráčik i domček, ktoré sú vymaľované farebnými pastelkami. Vedľa brány nakreslil aj farebnú dúhu.

- **Lenka**

Lenka nakreslila farebný vianočný stromček spolu s modrými snehovými vločkami po celom papieri a pri stromčeku nakreslila dve červené srdiečka (Obrázok 1). Dôvodom kresby bolo vysvetlenie, že má veľmi rada Vianoce. Znamená to pre ňu čas, kedy sa dostávajú darčeky. A tiež obľubuje, keď vonku pri tom padá sneh.

Záverečná reflexia a záver stretnutia

Na konci stretnutia som sa žiakov opýtala aké bolo pre nich stretnutie. Skoro každý z nich mi povedal, že sa mu páčilo a mohli si kresliť. Lukáš mi povedal, že sa mu na jednej strane páčilo, že si mohol niečo nakresliť, ale zároveň sa mu nepáčilo a chcel ísť už domov. Na čo som reagovala, že kľudne ak sa mu nebude páčiť, tak sem nemusí chodiť. Ale ak by chcel tak to môžeme skúsiť znova o týždeň a uvidí, s čím súhlasil.

Žiaci boli zo začiatku veľmi ostýchaví. Nevedeli čo môžu očakávať a čo presne budeme spolu robieť. Počas stretnutia sa však pomaličky uvoľňovali a viac sa rozrozprávali. Tým, že všetci chodia spoločne do školského klubu, bolo vidieť, že sa deti medzi sebou poznajú a pekne spolu komunikovali. Čo možno pomohlo aj pri tvorbe spoločných pravidiel. Pri voľnej téme mali viacerí problém s kresbou, pretože nevedeli čo majú nakresliť. Po chvíli sa však pomaličky každý rozkreslil a zvládol to.

6.2 Stretnutie č.2

Skupina: Druhého stretnutia sa zúčastnilo iba 6 žiakov (Matúš, Patrik, Lukáš, Ivan, Lenka, Janka) okrem Simony, ktorá nemohla byť prítomná z dôvodu ochorenia.

Ciele stretnutia: Cieľmi aktivít druhého stretnutia, ktoré som so žiakmi robila bolo hlavne uvoľnenie a naladenie sa na prítomný okamih, pokračovanie v budovaní dôvery medzi arteterapeutom a klientami, podpora kreativity, vyjadrovanie vlastných pocitov a prevedenie kresbových testov.

Pomôcky: Pastelky, ceruzky HB, kancelárske papiere, pierko.

Činnosti počas stretnutia: Rozohrievacia aktivita „Ukáž pohybom, ako sa dnes máš“, kresbové testy „Postava“ a „Strom“, záverečná reflexia.

PRIEBEH STRETNUTIA SO SKUPINOU

Úvodné cvičenie a pozorovanie procesu

Po príchode všetkých žiakov do triedy sme sa spoločne pozdravili a následne som deti vyzvala, aby sme sa postavili spoločne do kruhu. Deťom som vysvetlila, že každý postupne spraví nejaký pohyb alebo gesto toho ako sa dnes cíti alebo ako sa dnes má a všetci to potom po ňom zopakujeme. Následne potom ešte dotýčny žiak povie ako sa dnes cíti alebo čo to konkrétne gesto alebo pohyb znamenali. Cieľom tejto rozohrievacej aktivity bolo hlavne sprítomnenie a naladenie sa na seba, ale zároveň aj dozvedenie sa ako sa deti majú. Bolo to pre deti niečo nové, ale každý po krátkom rozmyslení nakoniec vyjadril to, ako sa dnes má. Skoro všetky deti boli pomerne dobre naladené až na Lukáša, ktorý vyjadril hnev a na to nám reagoval so slovami, že sa hnevá na svojho brata. Avšak ďalej už o tom nechcel komunikovať.

Cvičenie č.1 a diskusia výslednej tvorby

Po rozohrievacej aktivite sme si s deťmi sadli do kruhu na žienky a pripomenuli sme si ešte pravidlá skupiny z predošlého stretnutia. Následne som ich nechala vybrať či budeme robiť ako prvé kresbu stromu alebo kresbu postavy. Spoločne sa zhodli na kresbe stromu. Každý si zobral kancelársky papier a ceruzku HB zo stredu kruhu. Zadala som im inštrukciu, že majú nakresliť strom, akýkoľvek chcú a ako najlepšie vedia, ale nemal by to byť ihličnan. Dala som im na to časovú dotáciu zhruba 10 až 15 minút. Po dokončení sme sa opäť vrátili

všetci do kruhu a nechala som im putovať medzi sebou pierko, podľa toho kto bol na rade. Aby sme si pripomenuli kto má slovo a aby ho tak ostatní skúšali počúvať.

- **Patrik**

Ako prvému som dala do ruky pierko Patrikovi, ktorým sme začali kruh. Patrik nakreslil malý strom viac ku ľavému dolnému rohu papiera aj spolu s trávou naokolo (Obrázok 13). Povedal mi, že taký strom kreslí jeho kamarát, pretože on nevie kresliť iné stromy a podobný videl aj na obrázku. Keď som mu položila otázku v zmysle ako by vyzeral jeho strom bez toho, aby napodobňoval kamarátov strom mi odpovedal, že by bol presne taký aký nakreslil. K tomu mi ešte povedal, že sa mu páči, keď je strom aj s kôrou, ktorú tam nakreslil. Viac mi ku jeho obrázku povedať nechcel.

Kresba stromu z diagnostického hľadiska:

Patrikov strom je oproti rozlohe celého papiera menší. Strom má základňu, avšak po ľavej strane je trochu väčšia ako na pravej. Okolo základni je tráva, na ktorú akoby fúkal vietor z ľavej strany. V strede kmeňa je otvor. Skôr by som povedala, že ide o zablokovaný prechod medzi kmeňom a korunou. Kmeň je pokrytý rôznymi čiarami a je viac obťahovaná. Koruna je tvorená iba z vetví, ktoré sú výraznejšie a zároveň i menej výrazné až slabšie. Sú smerované viac dohora.

- **Ivan**

Ako druhý bol na rade Ivan, ktorý nakresli veľký strom aj s korunou ako je možné vidieť na obrázku (Obrázok 12). Keď som sa ho pýtala aký je ten strom, aké by mal možno vlastnosti alebo kde sa nachádza, atď... Na otázky mi odpovedal slovom nevie, aj napriek tomu, že som mu vždy nechala dostatok času na jeho odpoveď. Keď som sa ho opýtala, či sú pri jeho stromčeku napríklad aj ďalšie stromy, tak mi odpovedal, že je sám. Pri spýtaní sa na dokreslovanú zvýraznenú časť na obrázku mi povedal, že je to to isté ako na druhej strane stromu- čiže časť kmeňa. Pri Jakubkovi som si všimla, že keď komunikuje s ostatnými v skupine, tak rozpráva pekne nahlas. Avšak akonáhle začne rozprávať ku mne svoju hlasitosť zníži.

Kresba stromu z diagnostického hľadiska:

Ivan nakreslil strom na celý papier takmer do jeho stredu, aj keď sa trošku viac tiahne k ľavej strane. Základňa stromu aj po vysvetlení ako časti kmeňa, vyzerá akoby mala

podpornú časť. Kmeň stromu je zhora uzavretý a je nakreslený trošku hrboľatejšími čiarami. Na kmeni je väčšia koruna tvorená z oblúkov a je uzavretá.

- **Lukáš**

Lukáš, ktorý bol tretí na rade nakreslil stromček v nebi, potom ako som sa ho spýtala, kde sa ten jeho strom nachádza (Obrázok 11). Ako dôvod mi uviedol, že jeho strom doslova „zarezali“ a preto je teraz v nebi. Vysvetlil nám, že ho zrezali pílkou, ktorú je vidieť aj v ľavom dolnom rohu na obrázku. Ukázal nám, že jeho strom má komín, pretože je mu zima. A v tom nebi je sám. Na ďalšie otázky mi už potom nechcel alebo nevedel ako má odpovedať. Len mi naposledy ešte povedal, že by ten strom nazval nebo. Pri Lukášovi som si všimla, že pri kresbe potrebuje viac času, pretože najskôr dlhšie premýšľa, čo by mohol nakresliť alebo akoby by mohol dané zadanie stvárniť.

Kresba stromu z diagnostického hľadiska:

Lukášov strom je kreslený na papieri na šírku a je situovaný skôr v jeho ľavej časti. Celý stromček je však naklonený do pravej strany. Kmeň je rovný a zhora uzatvorený. Nemá základňu, čo môže vypovedať o zrezaní stromu. Na kmeni je dohora sa tiahnuca zúžená koruna tvorená z jemných oblúčikov a je uzatvorená.

- **Matúš**

Ďalší na rade bol Matúš. Ten mi hneď povedal, že jeho strom je takisto v nebi (Obrázok 10). Keď som sa ho opýtala, či to bol jeho nápad alebo sa niekým inšpiroval. Tak mi odpovedal, že si nápad vymyslel sám. Na obrázku nám ukázal, kde je jeho strom zrezaný, čo bolo aj dôvodom, prečo je v nebi. Nazval si ho ako jabloň, ktorá má za sebou ešte kamaráta javora. A viac už o obrázku nechcel hovoriť.

Kresba stromu z diagnostického hľadiska:

Matúš nakreslil svoj strom na papieri na šírku. Pod ním sa nachádzala pôda. Jeho kmeň je po pravej strane rovnejší, ale na ľavej strane čiary skôr smerujú akoby ku prostriedku zrezanej časti stromu. Kmeň je zhora uzatvorený. Na vrchu je uzatvorená aj menšia koruna kreslená z jemných oblúčikov a vo vnútri je vyplnená jabĺčkami. V strede kmeňa je vyrezaná časť, o ktorej Matúš hovoril.

- **Lenka**

Po Matúšovi nasledovala Lenka, ktorá nakreslila ich strom na záhrade (Obrázok 9). Vysvetlila nám, že v strede stromu býva sova, ktorú síce na záhrade nemajú, ale chcela by, aby tam taká sova bola. Jej stromček nemal žiadne listy, pretože je práve v jesennom období a preto ho aj pomenovala ako Jeseň, ktorú má rada.

Kresba stromu z diagnostického hľadiska:

Lenkin strom je kreslený na výšku a je rozložený na celý papier v jeho strede. Má obrovskú základňu prelínajúcu s veľkým kmeňom, v ktorom sa nachádza otvor so sovou. Na korunu sú napojené vetvy tvorené z viacerých čiar a smerujúce do rôznych strán. Spolu tvoria väčšiu korunu.

- **Janka**

Ako posledná bola Janka, ktorá rovnako nakreslila stromček u nich na dvore na záhrade (Obrázok 8). Do jeho kmeňa nakreslila miesto, kde si veвериčka schováva svoje oriešky, a ktorá je nakreslená na obrázku. Povedala, že naozaj si takto u nich na strome schováva veвериčka svoje zásoby a že ju veľmi rada pri tom pozoruje.

Kresba stromu z diagnostického hľadiska:

Janka nakreslila svoj strom na výšku na celý papier do jeho stredu. Má veľkú základňu aj spolu s kmeňom, ktorý je na ľavej strane viackrát obťahovaný. Kmeň je zvrchu uzatvorený a v jeho vrchnej časti sa nachádza otvor pre veвериčkine poklady. Ku kmeňu sú pripojené hlavne z ľavej časti jemné vetvičky, ktoré uzatvára kruhová koruna.

Cvičenie č.2 a diskusia výslednej tvorby

Pri druhom kresbovom teste „Postava“, sme sa rovnako ako aj v predošlom cvičení usadili všetci spoločne do kruhu. Skupinke som vysvetlila zadanie, že nech sa každý pokúsi nakresliť jednu postavu. Dala som im na výber z pasteliek a ceruziek HB, ktoré boli umiestnené spolu s kancelárskym papierom v strede kruhu a povedala som im, že budú mať na to priestor zhruba 10 až 15 minút. Všetky deti okrem Lukáša kreslili postavu. Po spýtaní sa ako mu to ide, tak mi odpovedal, že nevie ako má nakresliť postavu. Aj keď som sa ho skúsila niekoľkokrát slovné podporiť a tiež som sa mu snažila vysvetliť a znova pripomenúť, že nie sme na výtvarnej výchove a môže svoju postavičku nakresliť tak ako vie, stále odmietal. Ako aj pri prvom stretnutí, kedy potreboval naozaj dlhší čas na rozmýšľanie oproti ostatným deťom, tak aj teraz som sa mu snažila nechať toľko času koľko potreboval, ak by

sa rozhodol začať kresliť. Po dokončení kresieb sme sa opäť vrátili do kruhu a postupne každý začal predstavovať svoju kresbu postavy.

- **Janka**

Janka nakreslila svoju sesternicu, s ktorou sa rada hráva a trávi s ňou veľa času (Obrázok 17). Aj keď je od nej mladšia a niekedy ako sama povedala, že ju trošku niekedy otravuje pri písaní domácich úloh do školy. Nič sa nemení na tom, že ju má naozaj rada.

Kresba postavy z diagnostického hľadiska:

Jankina postava sa nachádza viac v hornej polovici papiera a je dvojdimenzionálna. Je kreslená ceruzkou HB. Hlava je guľatejšieho tvaru a tvár je tvorená z očí so zreničkami, paličkového nosu a úsmevu. Postava má vlasy. Chýba krk, takže telo sa od hlavy začína trupom. Na ňom sú napojené ruky spolu s dľaňami, ktoré majú päť prstov. Nohy sú kreslené jednočiarovo i s chodidlami.

- **Lenka**

Lenka nakreslila svojho mladšieho brata s autíčkom v ruke, s ktorým sa veľmi rád hráva (Obrázok 16). Ako pozadie nakreslila stenu v ich detskej izbe.

Kresba postavy z diagnostického hľadiska:

Lenka nakreslila svoju postavu skôr do vrchnejšej časti papiera. Najskôr bola kreslená ceruzkou HB a potom bola následne vyfarbená farebnými pastelkami. Hlava je okrúhlejšieho tvaru, na ktorej sú vlasy. Tvár je tvorená z očí mandľového tvaru aj spolu so zreničkami, nosu a otvorených usmiatych úst, v ktorých je jazyk. Na hlavu je napojený krk a od neho sa začínajú ramená s rukami aj dľaňami, ktoré majú päť prstov. Ďalej je trup, na ktorom sú pripojené nohy. Na obrázku je vidieť aj jasne oddelené chodidlá od nôh. Celé telo je dvojdimenzionálne.

- **Ivan**

Ivan nakreslil svoju šesťročnú sesternicu (Obrázok 15). Keď som sa ho opýtala, kde má jeho sesternica na obrázku ruky jeho odpoveď znela, že ich len zabudol nakresliť.

Kresba postavy z diagnostického hľadiska:

Ivanova postava je nakreslená na celý papier takmer v jeho strede. Avšak postava je skôr nasmerovaná aj spolu s chodidlami a pohľadom do ľavej strany. Na kresbu si zvolil

farebné pastelky. Postava je kreslená dvojdimenzionálne. Hlava má tvár, na ktorej sú oči so zreničkami a mihalnicami. Ústa sú nakreslené do jemného úsmevu. K hlave s vlasmi je pripojený krk. Od krku začína trup a telo tvorené šatami. Absentujú ruky. Od trupu za začínajú nohy a chodidlá smerujúce tým istým smerom sú od nich jasne oddelené.

- **Matúš**

Matúš taktiež nakreslil svoju sesternicu, ktorá má dva roky (Obrázok 14). Hovoril o nej, že hrozne hryzie a bije sa. Je zaujímavé, že najskôr nakreslil postavu so šiestimi končatinami a až potom jej prikreslil šaty, aby to vyzeralo ako celistvá postava. Takisto spomenul, že jeho sesternica má ako plyšovú hračku pavúka. Po spýtaní sa ho na obrázok nakreslený do ľavého horného rohu mi povedal, že je to lebka, pretože jeho sesternica je ako satan. Kvôli tomu, že je taká zlá.

Kresba postavy z diagnostického hľadiska:

Matúš nakreslil svoju postavu menšiu a viac do ľavej strany papiera. Na kresbu si vybral farebné pastelky. Najskôr nakreslil postavu so štyrmi paličkovými rukami a dvomi nohami, ktorá mala akoby dva trupy. Potom však miesta s končatinami zamaloval a obkolesil do jedných oválnych šiat. Hlava s vlasmi má tvár, na ktorej sú oči a ústa. K nej je priamo pripojené telo bez krku.

- **Patrik**

Patrik nakreslil basketbalistu s basketbalovým košom (Obrázok 18). Po spýtaní sa ho prečo sa práve rozhodol pre basketbalistu, odpovedal, že raz by ním chcel byť a už sem tam aj basketbal hráva.

Kresba postavy z diagnostického hľadiska:

Patrikova postava je menšia a je nakreslená skôr v ľavom dolnom rohu papiera. Hlava s vlasmi je priamo prepojená s krkom. Tvár je tvorená paličkovými očami a ústami, ktoré sa jemne usmievajú. Ku krku si pripojené veľké ramená a celý trup je obdĺžnikového tvaru. Od ramien sú nakreslené ruky, ktoré sú akoby bez dlaní. Postava je oblečená do basketbalového dresu, spod ktorého sú napojené nohy. Tie sú od seba vo väčšej vzdialenosti. Postave chýbajú chodidlá a nohy sú neukončené.

- **Lukáš**

Lukáš nakoniec nenakreslil žiadnu postavu. Avšak popri tom ako čakal na ostatných a sledoval ich ako pracujú, Ivan po ukončení svojej kresby začal vystrihovať neurčitý tvar z papiera a Lukáš ho následne farebne vymaľovávať rôznymi pestrými farbami ako dúhu. Pri rozhovore o Matúšovom obrázku a spomenutí tarantuly nám Lukáš povedal, že on má veľmi rád takéto pavúky a jednu majú dokonca doma. Keď pri rozprávaní o postavách prišiel rad na neho, tak som sa ho snažila aspoň spýtať, či by možno neskúsil povedať akoby asi jeho postavička mohla vyzeráť. Ale dostala som rovnakú odpoveď ako tvorbe, že by nevedel.

Záverečná reflexia a záver stretnutia

Všetkým deťom už ku koncu výrazne klesla hladina pozornosti. Takže som zvolila len krátku záverečnú reflexiu jedným slovom a každý z nich sa postupne vyjadril, že sa mu dnešné spoločné stretnutie páčilo.

Pri druhom stretnutí sa deti viac uvoľnili a hlavne po prvej spoločnej aktivite, kedy sme sa na seba naladili ako skupinka. Síce sa na začiatku trochu ostýchali, ale keď videli a uvedomili si, že som rovnako súčasťou kruhu a robím spoločne s nimi túto aktivitu, pomaličky a s väčšou odvahou prestávali mať problém ukázať to, ako sa vtedy cítili. V čom sa niesla aj atmosféra celého druhého stretnutia. Pretože deti mi aj počas kresbových testov zdieľovali informácie o sebe a už sa ma tak veľmi nehanbili, ako pri prvom stretnutí. Radi medzi sebou komunikujú a zdieľajú si informácie o sebe už pri samotnej tvorbe. Čo je určite do istej miery ovplyvnené aj tým, že sa už medzi sebou poznajú.

6.3 Stretnutie č. 3

Skupina: Na treťom stretnutí boli prítomní iba 4 žiaci. Matúš, Simona a Lukáš boli v ten deň chorí.

Ciele stretnutia: Vyskúšanie nového výtvarného média, pomocou ktorého by sa deti trochu uvoľnili a vedeli možno lepšie vysvetliť ako sa momentálne majú a cítia. Cieľom daného stretnutia prostredníctvom cvičení je i poznávanie seba samých. Nakoniec relaxácia a zároveň oddýchnutie si po školskom vyučovaní. Vedľajšími cieľmi stretnutia je taktiež lepšie spoznávanie žiakov a pokračovanie na budovaní arteterapeutického vzťahu.

Pomôcky: Plastelína, podložky na plastelínu, hudba, výkresy formátu A4 a A3, farebné pastelky, vodové, temperové a voskové farby.

Činnosti počas stretnutia: Modelovanie zvieratiek podľa toho „ako sa mám a ako sa cítim“, relaxačné cvičenie zamerané na uvoľnenie po školskom vyučovaní.

PRIEBEH STRETNUTIA SO SKUPINOU

Úvodná reflexia s aktivitou a pozorovanie procesu

Úvodnú reflexiu sme spojili s aktivitou vymodelovania si zvieratka z plastelíny, podľa toho ako sa kto má a ako sa cíti. Aby sa však deti trochu uvoľnili, najskôr sa mali možnosť s daným materiálom zoznámiť. Čím by zároveň plastelínu zmäkčili, aby nebola tvrdá a dalo sa s ňou dobre pracovať. Každý si vybral konkrétnu farbu a postupne ju pomaly stláčal v rukách, kým nezmäkla. A takýmto spôsobom mohli postupovať pri každej plastelíne, s ktorou neskôr pracovali. Deti pri práci s plastelínou boli pokojné a zároveň medzi sebou niekedy diskutovali o rôznych zvieratách alebo boli zvedavý prečo niekto robí také zvieratko, ako práve modeluje. Prípadne opisovali to svoje, čo napríklad všetko bude mať. Od Iva prišiel neskôr aj impulz, či by si mohli urobiť k tomu svojmu zvieratku ešte jedno, keďže ako prvý skončil s modelovaním. Ostatné deti sa k nemu pripojili, že by tiež chceli ešte jedno, tak im bol ponechaný priestor aj na ďalšie zvieratko. Janka svoju plastelínu spracovávala v rukách po dlhší čas. Vedela akej farby chce mať zvieratko, ale nevedela ešte ako bude vyzeráť. Patrik zase spravil dve zvieratká z rovnakej farby, aby jeho vybraná plastelína neuschla. Avšak to druhé zvieratko, kobru, neskôr zničil a začal robiť ďalšie zvieratko, škorpióna. Deťom som potom ešte povedala, aby skúsili svojim zvieratkám vymyslieť meno. Postupne sme počkali, kým všetky deti dokončia a potom každý po rade začal predstavovať svoje zvieratká.

- **Lenka**

Lenka sa prihlásila, že by rada išla prvá. Vymodelovala zvieratká hada Hadíka a rybku s menom Plávka (Obrázok 23). Keď som sa jej opýtala, ktoré zo zvieratiek je ona, tak mi odpovedala, že radšej by bola Hadík. Dokáže zjesť žabu, vedel by tancovať v cirkuse a je dobrý a zelený. Dokonca rád pláva. Hadík má i kamarátov, napríklad rybku Plávku, ktorou by bol jej mladší štvorročný brat. Rybka sa rada hráva s dinosaurami a bagrami. A je žltoranžovej farby.

- **Janka**

Janka ako prvé zvieratko predstavila ružovú dážd'ovku, ktorej nevedela vymyslieť meno. Povedala mi, že je dlhá a plazí sa do lesa, ktorý má rada. A má v oblúbe i jabĺčka. Ak by si

mala vybrať jedno zo zvieratiek, tak by bola farebným motýľom, ktorého vymodelovala ako druhého (Obrázok 19). Dala mu meno Červenka, ktorý dokáže lietať ponad lesy a lúky na kvety. Jej motýlik má päť kamarátov. Viac už potom o zvieratkách nechcela rozprávať.

- **Ivan**

Ivan si vytvoril z plastelíny ako prvého slimáčika Ruda a hadíka Bata. Rudko sa mal momentálne dobre a rád chodí do lesa, kde si hľadá kamarátov slimákov (Obrázok 20 a Obrázok 21). Rád sa vracia do svojho domčeka na okraji lesa, kde má svoju rodinu. Svoj domček, ktorý si nesie na chrbátiku dokáže aj otvoriť. Ivan by sa viac charakterizoval ako Rudko a hadíka má ako kamaráta. Ale nie všetkých hadíkov by mal ako kamarátov. Pretože niektorých nepozná a keby sa stretli, tak ten slimáčik odíde. Jeho hadík, ktorého si spravil je dobrý. Slimáčik má hnedé telo a žltú ulitu a hadík je oranžovej farby na zelenom malom kopčeku.

- **Patrik**

Patrik predstavil svoje zvieratko mačičku, ktorá bola vymodelovaná na ploche podložky, čiže nebola robená do priestoru (Obrázok 22). Bola vymodelovaná z oranžovej plastelíny. Ako druhé zvieratko vytvoril hada. Meno prvého zvieratka bolo Alerajel, podľa ich mačky u nich doma a bola oranžovej farby. Uteká za potravou, ktorá je v lese a niekedy hľadá aj myši pod trávou. Nemá veľa kamarátov, ale napríklad jedným z nich by mohlo byť aj druhé zvieratko hadík, pes a ďalšia mačka. Jej schopnosťou by bolo mať deväť životov. Hadíkovi vymyslel meno až v priebehu rozprávania a to Kobra. Má rada svojich pánov. Niektorí z nich sú dobrí, ale i zlí. Napriek tomu ich má stále rada. Z tých dvoch zvieratiek, ktoré spravil by si vybral seba ako mačičku.

Cvičenie č.2 a diskusia výslednej tvorby:

Deti boli vyzvané, aby si buď ľahli alebo sa usadili do takej polohy, ktorá im bude príjemná. Mohli si zavrieť oči a povedala som, aby tú hudbu, ktorú im pustím, len vnímali a skúsili sa pri nej uvoľniť a zhlboka dýchať. Po spustení hudby si niektoré z detí ľahli alebo sa posadili do tureckého sedu. Hudbu som nechala pustenú najviac 5 minút a deti pri nej pokojne vydržali vo svojich polohách až do konca. Keď som ju pomaličky stišovala a vypínala, tak som im povedala, aby si pomaličky začali otvárať oči ak ich mali otvorené. A kto bol pripravený si mohol zo stredu kruhu zobrať malý alebo veľký výkres buď s pastelkami, voskovými alebo vodovými farbami. Ich úlohou bolo namaľovať alebo

nakresliť ako tú hudbu vnímali, čo im možno pripomínala alebo čo videli, keď mali zavreté oči. Povedala som im, že to nemusí byť nič konkrétne. Janka s tým mala zo začiatku dlhšie problém, lebo nevedela čo nakresliť. Ale potom začala rozprávať ako sa jej zdalo, že tam pršalo a že to nakreslí. Keď deti dokončili svoju tvorbu, tak sme sa opäť vrátili do kruhu a každý porozprával o svojom výkrese.

- **Ivan**

Tým, že pre Ivana prišiel jeho otec skôr, tak som sa ho snažila aspoň v krátkosti opýtať na jeho obrázok (Obrázok 27). Na svoj výkres nakreslil kvietok v prostredí na lúke, o ktorom sa mu zdalo mi pri hudbe. Kvietok je nakreslený na ľavej strane. Na výkrese je vytvoril aj slniečko a kus modrej oblohy. Ako médium si vybral temperové farby.

- **Patrik**

Patrik hovoril, ako je i možné vidieť na obrázku (Obrázok 25), že mu hudba pripomínala akoby bola všade ružová farba a ružové stromy. A medzi tými stromami boli dve pandy. Jedna panda bola ako sprievodca a druhá bola ako návštevník toho miesta. Spolu sa tam po danej krajine prechádzajú. Ružová farba mu pripomína úrody pre pandy. Stromy nakreslil ružovými voskovými farbami a pandy ceruzkou HB. Hudba bola pre neho dobrá.

- **Lenka**

Lenke sa zdalo o vodopáde, okolo ktorého sú skaly pokryté machom (Obrázok 26). Tá voda z vodopádu by ďalej tiekla až do púšte pod zem. Hudba bola pre ňu dobrá a rovnako dobre sa pri nej cítila. Lenka nakreslila svoj vodopád vodovými farbami.

- **Janka**

Janke sa pri hudbe zdalo, že prší a zároveň tam aj svieti slnko (Obrázok 24). Výkres mala rozdelený na štyri časti, kde v prvej časti prší, v druhej je noc a v tretej svieti slnko. Vo štvrtej časti povedala, že má nevydarený strom, na ktorom sú jabĺčka a za ním je obloha. Hudba bola pre ňu príjemná. Na maľbu si zvolila vodové farby.

Záverečná reflexia a záver stretnutia

Na konci stretnutia sme si s deťmi spravili v kruhu krátku jednoslovnú reflexiu ako vnímali stretnutie, pretože sa nám už naplnil čas, ktorý sme mali spolu stráviť. Padli slová ako dobre, strašne dobre až hrozne dobre.

Deti boli počas celého stretnutia pokojné a vládla v skupine dobrá atmosféra. Pekne medzi sebou komunikovali, dokonca keď sme s niekým preberali jeho obrázok, tak sa sem tam nebáli položiť nejakú otázku. Všetci okrem Ivana so mnou komunikovali a vedeli viesť rozhovor, keď som sa ich pýtala na ich prácu. Ivan pri komunikácií s ostatnými deťmi hovoril hlasnejšie, ale keď komunikoval so mnou tak rozprával trošku tichším hlasom a sem tam som sa ho potrebovala znova spýtať alebo sa slovne uistiť, čo vyslovil. Na prvej aktivite bolo zaujímavé sledovať ako sú zvieratká deťom blízke a ako dokážu prostredníctvom nich komunikovať rôzne informácie. Pri druhej aktivite som nevedela ako budú deti reagovať a či sa budú vedieť uvoľniť, avšak po spustení relaxačnej skladby si väčšina detí ľahla a bez slov hudbu vnímali a počúvali. Čo sa potom ukázalo aj v samotných maľbách, kresbách a rozhovore s deťmi.

6.4 Stretnutie č. 4

Skupina: Na štvrtom stretnutí bola skupinka v plnom počte a zúčastnilo sa všetkých sedem žiakov.

Ciele stretnutia: Cieľom tohto stretnutia bolo priblíženie sa k deťom a zistenie o ich záujmoch a aktivitách pomocou cvičenia zameraného na to, ako sa mali, čo prežívali a čo robili počas prázdnin. Zároveň skúsenie vyjadrovania prežitých pocitov prostredníctvom kresby alebo maľby. A prevedenie kresbového testu.

Pomôcky: Plastelína, podložky na plastelínu, výkresy formátu A4 a A3, farebné pastelky, vodové, temperové a voskové farby, ceruzky HB a kancelárske papiere.

Činnosti počas stretnutia: Aktivita spojená s reflexiou „Ako sa mali cez prázdniny“, kresbový test „Rodina“.

PRIEBEH STRETNUTIA SO SKUPINOU

Úvodná reflexia s aktivitou a pozorovanie procesu

Na začiatku stretnutia sme spojili úvodnú reflexiu s aktivitou, pretože deti boli akurát deň po prázdninách. Aby sme nenabehli hneď na cvičenie, tak sme pomocou tejto aktivity pomaly prechádzali z módu prázdnin do našich stretnutí. Avšak pred tým než sme začali skúsila som priniesť do skupinky ako symbol na odštartovanie sedenia sviečku na baterky (kvôli bezpečnosti deťom), ktorú sme spolu v kruhu zasvietili. V strede kruhu už mali deti pripravené rôzne výtvarné médiá ako plastelínu, farebné pastelky, vodové, temperové a voskové farby spolu s výkresmi, z ktorých si mohli vybrať. Ich úlohou bolo stvárniť ako

sa mali cez prázdniny. Čo možno zažili, ako sa cítili alebo čo robili. Lukáš nevedel, čo má nakresliť alebo namaľovať. Tak som sa mu snažila pokladať podobné otázky rôznou formou. Odpovedal mi, že celé prázdniny iba sedel, nič nerobil a ani nič nevidel. Tak len zostal sedieť a pozoroval ostatné deti. Nakoniec som mu navrhla, že ak chce tak si môže namaľovať čokoľvek. Toto stretnutie sme robili videozáznam a možno aj to, mohol byť jeden z podnetov, prečo nevedel niečo nakresliť a sem tam sa pozeral do kamery, čo som si poriadne všimla až na zázname. Aj keď som deťom na začiatku spomenula, že sa môžeme tváriť akoby tam kamera v miestnosti ani nebola. Žiaci pri maľbe svojich obrázkov občas diskutovali o tom, kde kto bol, čo zažil alebo opisovali, čo práve maľujú a čo im ešte chýba dokresliť. Keď všetci skončili tak sme sa posadili do kruhu a každý po jednom začal porozprávať o svojom výkrese.

- **Simona**

Simona išla ako prvá v poradí a hovorila o tom, ako čítala knihu, ktorú dostala z Hviezdoslavovho Kubína. A tak samú seba stvárnila i na obrázku, kde vedľa nej sedel nakreslený dedko (Obrázok 31). Svoje prázdniny trávila u svojej babky. Na svoju kresbu si zvolila farebné pastelky.

- **Patrik**

Patrik hovoril o tom ako boli na lyžovačke na Donovaloch s bratrancom (Obrázok 28), ale rodičia boli v Zanzibare na súkromnej dovolenke. Hovoril o rôznych zvieratách, ktoré tam jeho rodičia videli. Jemu sa na lyžovačke veľmi páčilo a hovoril, že ešte znova pôjde lyžovať. Patrik namaľoval svoj obrázok farebnými pastelkami.

- **Ivan**

Ivan nakreslil voskovými farbami ako išiel cez prázdniny so sestrou do Žiliny vláčikom a bol tam navštíviť svojho bratranca, s ktorým sa spolu hrali (Obrázok 33). Tým, že nechodia za ním veľmi často tak bol rád, že mohli spolu stráviť čas.

- **Matúš**

Matúš rozprával o tom ako bol s maminou na výlete u krstného otca a bratranca na dva dni, kde sa boli spolu i kúpať (Obrázok 32). Veľmi sa mu tam páčilo a niekedy by tam chcel ísť znova. Svoju kresbu namaľoval voskovými farbami.

- **Lukáš**

Po Matúšovi bol na rade Lukáš, ktorý nakoniec nič nenakreslil. Skúsila som sa ho opýtať, že ak chce tak môže aspoň povedať, čo cez prázdniny robil. Avšak odpovedal mi, že nič nerobil. Keď som sa ho opýtala, že ako sa aspoň mal, tak mi odpovedal, že nevie.

- **Lenka**

Lenka hovorila o tom, ako bola cez prázdniny u babky a spolu si spravili výlet do kina na novú rozprávku (Obrázok 29). Scénu z kina namaľovala aj na svoj obrázok. Veľmi sa jej tam páčilo a kúpili si tam spolu aj popcorn. Lenka namaľovala svoj obrázok vodovými farbami.

- **Janka**

Janka namaľovala domček vodovými farbami a hovorila o tom ako bola cez prázdniny u svojej sesternice, kde spolu stavali skriňu do izby (Obrázok 30). Navštívila ju spolu s babkou, u ktorej bola väčšiu časť prázdnin a cítila sa tam dobre.

Cvičenie č.2 a diskusia výslednej tvorby

Ako hlavnú aktivitu sme robili kresbový test „Rodina“. Deti mali na výber z farebných pasteliek alebo ceruziek HB spolu s kancelárskym papierom. Väčšinou chcú deti maľovať na zemi v kruhu, ale pri tejto aktivite sa všetci chlapci rozhodli maľovať za stolmi okrem dievčat. Matúš sa ozval, že má iba maminu, tak som mu povedala, že môže nakresliť tých, ktorí sú pre neho z rodiny najbližší. Lukáš mi povedal, že musí porozmýšľať ako to je, lebo nevie ako sa kreslia postavy a Patrik sa ma spýtal, či stačí nakresliť iba hlavu. Keď som sa prišla neskôr pozrieť na Lukáša ako mu to ide, tak mi povedal, že čistí ceruzkou papier, lebo je špinavý a všade sú špiny. Postupne potom začal na svoj papier niečo kresliť. Počkali sme kým všetci dokončia a vrátili sme sa naspäť do kruhu, aby každý postupne porozprával o svojej rodine.

- **Lenka**

Lenka na svojom papieri nakreslila do stredu jej tatina, vedľa neho po pravej strane maminu, pri nej seba a spiaceho malého bračeka ešte v kolíske. Na druhej strane od tatina nakreslila svojho menšieho brata s mačičkou, spolu s babkou a dedkom. Nezabudla ani na ich psíka Lolu. Na spodok výkresu napísala, že „Toto je moja rodina“ aj spolu so srdiečkom.

Najskôr obrázok kreslila ceruzkou HB a potom ešte každého člena rodiny vyfarbila farebnými pastelkami (Obrázok 35).

Kresba rodiny z diagnostického hľadiska:

Lenkina rodina je nakreslená v strednom pásme papiera. Skoro všetkých členov rodiny vyobrazila ako postavy okrem jej najmladšieho brata, ktorý sa nachádza na obrázku v kolíske. Skoro všetci majú skôr hlavu guľatejšieho tvaru okrem tatina, ktorý ju má skôr do tvaru trojuholníka a má ju zo všetkých najväčšiu. Postavy majú vlasy, oči mandľového tvaru aj so zreničkami, nos a otvorené ústa, u niektorých i s jazykom aj zubami. Všetci majú dvojdimenzionálne telo. Každá postava má krk a od neho sú jemne naznačené ramená prepojené s rukami. Niektoré dlane majú päť prstov a niektoré len štyri prsty. Postavy majú trup, nohy i chodidlá, ktorých niektoré sú väčšie. Okrem babky má každý člen aj napísané pomenovanie kto je kto. Všetky postavy majú oblečenie.

- **Patrik**

Patrik začal predstavovať svoju rodinu od psíka Kajliho, vedľa ktorého stojí mamina, ďalej boli jeho dvaja starší bratia, tatino a nakoniec on sám (Obrázok 40). Pri psíkovi ešte ukázal na ich mačku nachádzajúcu sa v ľavom dolnom rohu.. Spomenul i druhého psíka, ktorého mali predtým, ale zomrel im kvôli ochoreniu. Patrik si na svoju kresbu zvolil farebné pastelky a ceruzku HB.

Kresba rodiny z diagnostického hľadiska:

Postavy sú sústredené najmä v dolnej polovici papiera. Postavy majú väčšinou okrúhlu hlavu, vlasy, gombičkové oči, paličkový nos a niektoré ústa sú pootvorené usmiate a niektoré nakreslené jednou čiarou, avšak rovnako nakreslené do úsmevu. Krk sa prelína do trupu. Z trupu vychádzajú niektorým postavám ruky, ale nie všetkým. Mamine napríklad chýba ruka na pravej strane smerom ku ostatným členom rodiny, bratia majú ruky veľmi nevýrazné, malé a ako rovné čiary. Tatino má rovnako jednu ruku, ale na stranu k ostatným členom rodiny okrem Patrika. Jemu samému ruky nie je vidieť. Nohy vychádzajú z trupu mierne od seba a nie sú zakončené. Všetky postavy majú oblečenie.

- **Simona**

Simona začínala s predstavovaním rodiny (Obrázok 37) od seba a jej babky, hneď od ľavej strany papiera. Vedľa nich sa nachádzal dedko s jej staršou sestrou. Nakoniec jej tatino

a mamina. Tým, že chovajú holubov, chcela aspoň jedného na svoj obrázok nakresliť. Babku s dedkom nakreslila preto, lebo bývajú s nimi v jednom dome a v podstate sú stále spolu. Svoju rodinu najskôr nakreslila ceruzkou HB a potom postavy ešte vymaľovala farebnými pastelkami.

Kresba rodiny z diagnostického hľadiska:

Postavy sú rozmiestnené postupne na celý papier. Niektoré ako napríklad jej dedko a mamina sú od zeme trošku vyššie. Hlavy postáv sú väčšinou okrúhleho tvaru, majú uši okrem Simony samotnej a jej sestry. Na tvári majú oči gombičkového tvaru, nos a ústa skôr vyjadrujú neutrálnu emóciu, ktoré sú nakreslené jednou rovnou čiarou. Postavy majú jasne vyznačený krk, okrem dedka a babky, ktorý ho akoby nemali alebo je splynutý s trupom a ramenami. Niektoré postavy ako sama Simona, jej babka a dedko majú od ramien ruky i s dlaňami, ktoré smerujú smerom von a sú dvojdimenzionálne. Ruky jej sestry, tatina a maminy sú kreslené smerom do trupu a sú nakreslené ako paličky. Postavy majú trup, z ktorého idú nohy a chodidlá smerujúce k sebe dovnútra. Všetky sú oblečené.

- **Jana**

Jana začala predstavovať svoju rodinu (Obrázok 39) od jej maminy, ktorá je na pravej strane papiera. Potom je ona sama v strede a na ľavej strane je jej tatino, s ktorým hovorila, že sa naháňali po chodbe a po obývačke. Nakoniec nakreslila ešte ich píska Laru, ktorému sa stal nedávno malý úraz, ale že to nie je nič vážne a mal len škrabance. Svoju kresbu najskôr kreslila ceruzkou HB a potom postavy vyfarbila farebnými pastelkami.

Kresba rodiny z diagnostického hľadiska:

Postavy sú nakreslené do celého priestoru papiera. Všetky majú hlavu viac okrúhleho tvaru a majú i vlasy. Tvár je tvorená z okrúhlych očí a jej tatino má aj vyznačené zreničky. Majú paličkový nos a usmiate ústa, kde Angelika a hlavne jej tatino ich majú dokonca pootvorené. Postavy nemajú krk a od hlavy sa začína trup aj ruky, ktoré niektoré z nich sú zakončené ako u maminy a jej tatina pár prstami a u Jany sú akoby dlane bez prstov. Z dolnej časti trupu vychádzajú nohy prepojené s chodidlami. Postavy sú oblečené a dokonca nakreslila aj ich píska ako sa usmieva.

- **Ivan**

Ivan začal s predstavovaním rodiny (Obrázok 38) od jeho staršej sestry po ľavej strane. Vedľa nej stojí tatino, jeho mamina a nakoniec je nakreslený on sám. Nad postavy každému napísal začiatočné písmeno ich mien a pre kresbu jeho rodiny si zvolil ceruzku HB.

Kresba rodiny z diagnostického hľadiska:

Postavičky sú situované do ľavého dolného rohu. Sú menšie, ale všetky stoja pri sebe. Hlavy sú kreslené do rôzneho tvaru a majú vlasy. Tvár sestry je tvorená z očí a nosu ako bodiek, tatinova tvár má oči ako bodky, nos a usmiate ústa. Jeho mamina má rovnako oči ako bodky, nos a usmiate ústa a on sám má okrúhle oči, nos a ústa nakreslené do úsmevu. Postavy majú dlhšie a väčšie krky. Pod nimi z nich vychádza trup a ruky, ktoré sú na konci oddelené prstami, avšak nie rovnakého počtu. Zo spodnej časti trupu nasledujú nohy, ktoré majú väčšinou dve chodidlá okrem jeho tatina, ktorý má len jedno.

- **Matúš**

Matúš predstavil svoju rodinu (Obrázok 36) z ľavej strany od svojho krstného otca, pri ňom je ako ďalšia jeho mamina a ďalej nasleduje jeho malá sesternica, ktorá je ešte ako bábätko. Nakoniec je po pravej strane nakreslený sám Matúš. Svojho krstného otca a sesternicu, nakreslil preto, lebo sú mu blízky a bývajú kúsok od nich. Postavy sú kreslené farebnými pastelkami.

Kresba rodiny z diagnostického hľadiska:

Postavy sú nakreslené takmer v strednej časti papiera v jeho dolnej polovici. Hlavy sú kreslené do oválneho až guľatého tvaru a všetky majú vlasy rovnakej žltej farby. Tvár je tvorená z okrúhlych očí, nosu a usmiateho úst. Od hlavy smerom dole nasleduje nakreslený trup a ruky ako čiary, na konci ktorých sú paličkové prsty rôznych počtov (dva alebo tri). Pod trupom sa nachádza spodná časť tela, z ktorej vychádzajú paličkové nohy a na ich konci sú chodidlá, okrem jeho malej sesternice. Na postavách je cez telo nakreslené presvitajúce oblečenie.

- **Lukáš**

Lukáš o svojej kresbe nechcel vôbec hovoriť. Aj keď sa ho skúsili aj ostatní členovia skupiny opýtať čo nakreslil, jeho odpoveď bola stále rovnaká. Avšak, keď som sa opýtala, kto si chce svoju kresbu odniesť domov a kto mi ju ponechá, tak chcel, aby som si ju zobrala.

Na jeho papieri boli namiesto rodiny nakreslené rôzne znaky ako hákový kríž, znak sovietskeho zväzu a rôzne ďalšie symboly, ktoré nepoznám. Všetky boli na papieri ohraničené nerovnomernou čiarou. (Obrázok 34)

Záverečná reflexia a záver stretnutia

Na konci stretnutia sme spravili rýchlu reflexiu, pretože už bolo na deťoch vidieť, že ich pozornosť veľmi klesla a začali behať po triede. V záverečnom kole väčšina detí reflektovala, že sa im páčilo alebo im bolo dnes dobre. Okrem Lukáša, ktorý povedal, že sa mu nepáčilo a ani sa mu nič nepáčilo. Avšak keď sme išli na úplnom konci akože sfukovať sviečku ako symbol ukončenia, tak všetci sa nadšene posadili okolo nej a spoločne ju „sfúkli“.

Na dnešnom stretnutí boli deti živšie ako obvykle a ich pozornosť bola tiež udržateľnejšia na kratší čas. Mohlo to byť spôsobené kamerou, prítomnosťou celej skupinky v plnom počte, dňom po prázdninách alebo aj tým, že to nebolo prvé stretnutie a už sme sa ako tak lepšie poznali. Ivan bol dokonca pri dnešných rozhovoroch v komunikácii so mnou uvoľnenejší a rozprával sa so mnou hlasnejšie ako oproti predchádzajúcim stretnutiam. Deti boli komunikatívnejšie a nebáli sa pokladať otázky, pokiaľ niečomu nerozumeli alebo mi opisovali postupy pri cvičeniach. V rámci stretnutia bolo pár zaujímavých momentov, kedy sa deti ako skupinka snažili podporiť Lukáša alebo sa ho skúsili opýtať, či by niečo chcel do skupinky priniest. Aj keď jednu z tém nenakreslil alebo pri druhej nechcel o svojej kresbe rozprávať. Avšak vôbec ho nenútili a naopak som to od nich vnímala ako podporné gesto.

6.5 Stretnutie č. 5

Skupina: Piateho stretnutia sa zúčastnili takmer všetky deti okrem Simony, ktorá sa v ten deň nezúčastnila z dôvodu ochorenia.

Ciele stretnutia: Cieľom stretnutia bolo ukázať deťom a zároveň si vyskúšať dychové cvičenie, ktoré primárne pomáhajú v prípade vystresovania, nepokojnosti, nahnevanosti či nervozity. Zároveň by mohlo pomôcť pri nalaďovaní sa na prítomný okamih tu a teraz- v tomto prípade aj na naše spoločné stretnutie. Pokračovanie v budovaní vzťahu so žiakmi. A prevedenie kresbových testov.

Pomôcky: Rôzne plyšové hračky, farebné pastelky, ceruzky HB, kancelárske papiere.

Činnosti počas stretnutia: Dychové cvičenie s plyšovými hračkami, kresbové testy „Začarovaná rodina“ a „Dom“.

PRIEBEH STRETNUTIA SO SKUPINOU

Úvodné cvičenie a pozorovanie procesu

Na začiatku stretnutia sme s deťmi skúsili pokračovať v rituály odštartovania sedenia pomocou sviečky na baterky, ktorú sme opäť spoločne symbolicky zapálili a dali sme si ju do stredu kruhu. Po odštartovaní som poprosila deti, aby si každý zo stredu kruhu zobrali akúkoľvek plyšovú hračku/ zvieratko, ktoré sa im páči alebo ich oslovilo. Vysvetlila som im, že si ideme skúsiť dychové cvičenie, s ktorým nám pomôžu plyšáci „dýchací kamaráti“, ktorých si vybrali. Povedala som im, aby si ľahli na chrbát na žinenky v kruhu a každý si položil to svoje zvieratko na bruško. Pri dýchaní mali sledovať to zvieratko ako sa pohybuje hore a zase dole, a s čímkoľvek teraz na dnešné stretnutie prichádzajú, tak im to zvieratko môže pomôcť. Rátala som im na štyri doby nádych, na štyri doby zadržanie dychu a potom vydychnutie. A takto sme to opakovali zhruba 10-krát. Zo začiatku to bolo pre niektoré deti náročnejšie a nevedeli pracovať s dychom, postupne sa to však snažili skúšať. Po dokončení som deťom povedala, že toto dychové cvičenie si môžu kľudne skúsiť aj doma napr. keby boli nervózni, nahnevaní, vystresovaní alebo sa niečoho báli, ak sa potrebovali uvoľniť alebo upokojiť. Dnes sme dané cvičenie urobili hlavne preto, aby sa uvoľnili a pokúsili sa naladiť na spoločné stretnutie.

Cvičenie č.1 a diskusia výslednej tvorby

Po dychovom cvičení sme ako prvým cvičením začali kresbovým testom „Začarovanej rodiny“. V strede kruhu mali na výber z farebných pasteliek, ceruziek HB a kancelárskych papierov. Deťom som vysvetlila inštrukciu, aby si skúsili predstaviť ako k nim príde kúzelník a začaruje ich rodinu na zvieratká, ale pred tým než ten kúzelník odíde, tak ich zase odčaruje do pôvodnej ľudskej podoby. Ako prvý sa ozval Matúš a neskôr sa k nemu pripojil aj Patrik, že nevedia kresliť zvieratká. Snažila som sa ich povzbudiť, aby nakreslili zvieratko tak ako vedia a potom nám ho pri opisovaní pomenujú. Viackrát potom ešte zopakovali, že to nevedia. Avšak po opätovnej podpore potom začali pomaličky kresliť. Deti medzi sebou diskutovali a opisovali, čo kto kreslí. Po skončení sme sa opäť všetci vrátili do kruhu a každý predstavil svoju začarovajú rodinu.

- **Jana**

Ako prvá predstavila svoju začarovanú rodinu Jana (Obrázok 41). Jej maminu nakreslila ako farebného motýľa, seba nakreslila ako zajaca a tatina ako medveďa. Už sa blížil koniec, keď mali dokončiť svoje kresby. A Jana mi vtedy povedala, že ešte nemá dofarbené zvieratá. Odpovedala som jej, že môžeme ešte pár minút počkať ak chce. Ale nakoniec povedala, že už to nechá tak a už sa svojej kresbe nechce venovať. O motýľovi a medveďovi hovorila, že sa majú radi. A ona ako zajačik má radšej medveďa, pretože tatino sa s ňou hráva rôzne hry.

Kresba začarovanej rodiny z diagnostického hľadiska:

Zvieratká sú nakreslené v hornej časti papiera. Zajac a medveď sú nakreslené ceruzkou HB a motýľ je ako jediný vyfarbený farebnými pastelkami. Ona ako zajačik je nakreslená v strede a je najväčšia. Jej tatino ako medveď je zase najmenší. Aj napriek tomu, že Jana je medzi oboma rodičmi, ucho jej zajačika na pravej strane smeruje k tatinovi a je dlhšie. Všetky zvieratá majú oči, ale len Jankin zajac má i zorničky.

- **Lenka**

Lenka začala hovoriť o svojej jej začarovanej rodiny zľava papiera (Obrázok 44). Ako prvého opísala tatina ako bociana, maminu ako labuť, mladšieho brata ako ovečku, seba ako myšku a nakoniec jej najmladšieho brata ako kuriatko. Dokonca zozadu papiera nakreslila ich psa premeneného na človeka. Labuť a bociana pomenovala ako slušných a vychovaných. Kačička, ovečka aj myška sa majú medzi sebou radi a spolu sa radi hrávajú. Myška má rada všetkých rovnako a sú na prvom mieste.

Kresba začarovanej rodiny z diagnostického hľadiska:

Zvieratká sú nakreslené v spodnej polovici papiera. Lenka kreslila členov rodiny od najväčšieho po najmenšieho. Tatino bocian sa akoby díval na všetky zvieratká, mamina labuť má sklonenú hlavu a ovečka, myška a kačička sú otočené smerom ku labuti a bocianovi. Lenka kreslila svoju začarovanú rodinu najskôr ceruzkou HB a potom zvieratká ešte vyfarbila.

- **Lukáš**

Lukáš začal s predstavovaním svojej rodiny od svojho brata ako žabu skákajúcu do vody, ktorá mu stále robí zle a bije ho. On to tej žaby vždy vráti naspäť. Seba nakreslil ako hada, ktorý nie je jedovatý a iba chodí. Maminu nakreslil ako kohúta, lebo tak si ju tak vymyslel

ako zvieratko. Tatino je motýľ, ktorý je zlý, pretože odlieta do Ruska a na Ukrajinu. Odlietava tam, pretože sa mu tam páči kvôli vojne a rád bojuje. Všetky zvieratká sa majú radi, okrem žaby, ktorá nemá nikoho rada a dokonca bije aj samú seba. A on ako had má rád všetkých okrem žaby, pretože keby ho nebil tak ju rád má (Obrázok 43).

Kresba začarovanej rodiny z diagnostického hľadiska:

Zvieratá sú rozložené hlavne do dolnej polovice papiera. Pri žabe je nakreslené jazierko, do ktorého skáče a je smerované doprava. Motýľ, kohút a had zase naopak smerujú do ľavej strany. Na ľavej strane je ako prvý had a na pravej strane je žaba. Medzi nimi bližšie ku hadovi je kohút a motýľ je na strane pri žabe. Zvieratá boli nakreslené ceruzkou HB a vyfarbené farebnými pastelkami.

- **Matúš**

Matúš nakreslil svoju maminu ako leva, seba ako vtáka na oblohe aj spolu so sesternicami, ktorí vylietli z kliecky (Obrázok 45). Leva charakterizoval ako zlého, pretože všetko zje a zvieratá mu veľmi chutia. Vtáky preto odlietajú do teplých krajín, lebo sa zľakli. Nemajú leva radi a idú sa mu pomstiť. Zďaleka idú ešte i ďalšie vtáky na pomoc. Lev sa ani nechcel kamarátiť a číha na nich ako na korisť. Keď som sa ho opýtala, či by raz mohli byť všetci spolu kamaráti. Tak mi odpovedal, že možno niekedy. Už boli predtým kamaráti, ale lev sa nahneval, že chodia niekam preč. Na to, aby sa mohli kamarátiť potrebujú ešte súd s ďalšími zvieratami.

Kresba začarovanej rodiny z diagnostického hľadiska:

Matúšovi robilo na začiatku veľký problém nakresliť zvieratá, pretože hovoril, že nevie ako ich má nakresliť. Ale nakoniec nakreslil leva, ktorý je v spodnej polovici papiera v strede, kde sa pozerá na kliecku. On ako vták, je nakreslený vo vrchnej časti papiera a jeho sesternice tesne naľavo pod ním. Zvieratká sú nakreslené farebnými pastelkami.

- **Patrik**

Patrik začal predstavovaním od seba ako od gazely. Maminu nakreslil ako labuť a bratov nakreslil ako myš a zajaca. Nad zvieratami viac vľavo nad gazelou a zajacom je ich tatino ako leopard. Ako jediný je mimo línie zvierat z dôvodu, že Patrik mu nevedel nakresliť telo. Ale zároveň mi odpovedal, že ostatné zvieratá stráži a chráni ich. Zajac, myška a gazela sa niekedy nemajú dobre, lebo sa občas bijú a dakedy sú zase kamoši. Všetci sa však majú

spolu dobre a zároveň majú medzi sebou väčšinou dobré vzťahy. Leopard s labuťou sa majú medzi sebou radi. A gazela má najradšej zajaca a leoparda (Obrázok42).

Kresba začarovanej rodiny z diagnostického hľadiska:

Štyria členovia rodiny ako zajac, gazela, myš a labuť sú nakreslený skôr v spodnej polovici papiera. Leopard je zase v strednejšom pásme papiera. Gazela so zajacom sú natočený do ľavej strany a sú viac pri sebe a presne v strede nad nimi sa nachádza leopard. Ku pravej strane sa nachádza myš a labuť, a sú otočení smerom jeden k druhému. Všetky zvieratá boli najskôr kreslené ceruzkou HB a potom boli vyfarbené pastelkami.

- **Ivan**

Ivan nakreslil svoju sestru ako koníka, seba ako motýľa, svojho tatina ako medveďa a svoju maminu nakreslil v jazierku ako kačičku (Obrázok 46). Sestru je koníkom kvôli tomu, že tieto zvieratá miluje. Stará sa o motýlika a majú sa radi. Motýlik má zo všetkých zvieratiek najradšej kačičku. O kačičke a medveďovi mi Ivo povedal, že sa ľúbia. Ale všetky zvieratá sa majú radi.

Kresba začarovanej rodiny z diagnostického hľadiska:

Zvieratká sú spolu v dolnej polovici papiera a sú skôr smerované od ľavého dolného rohu. Koník je ako prvý od ľavej strany, potom nasleduje motýlik, vedľa ktorého je medveď a kúsok od medveďa je kačička. Kačička je ako jediné zvieratko aj v nejakom prostredí. Ku každému zvieratku napísal o aký druh sa jedná a napísal taktiež ich mená. Všetky zvieratá sú maľované farebnými pastelkami.

Cvičenie č.2 a diskusia výslednej tvorby:

Ako druhé cvičenie deti robili kresbový test „Domu“. Najskôr som im vysvetlila inštrukcie a potom som im dala znova na výber z ceruziek HB a farebných pasteliek spolu s kancelárskym papierom. Deti opäť medzi sebou diskutovali a opisovali, čo kto kreslí alebo mi zdieľovali informácie z rôznych výletov a zážitkov. Avšak konverzácie som nepodnecovala a skôr som sa snažila o stručné odpovede, aby sa deti sústreďovali na kresbu. Po dokončení testu sa deti vrátili naspäť do kruhu a každý postupne opísal svoj dom.

- **Ivan**

Ivan nakreslil na papier ich domček (Obrázok 50). Pri ňom je vyobrazený škriatok, ktorý predstavuje jeho staršiu sestru ako ide s mobilom domov a môže do neho vstúpiť iba on.

Povedal mi, že také veľké okno ako je nakreslené na domčeku majú aj u nich doma. Dvere sú zatvorené, ale mohol by cez ne vojsť hocikoho okrem zlodejov.

Kresba domu z diagnostického hľadiska:

Ivanov dom je kreslený akoby len spredu. Dvere sú menšie a sú zatvorené, ako mi bolo aj zdelené a pre vstup do vnútra majú guľu na otvorenie. Dom má obrovské okno, ktoré je zložené z ďalších malých okienok a ktoré tvorí takmer celú základňu domu spolu so stenami naokolo. Strecha je vysoká a špicatá. Dom je kreslený aj ceruzkou HB a zároveň vyfarbený pastelkami.

- **Lukáš**

Lukáš na svojej kresbe najskôr začal s predstavovaním domu, potom potoka, auta, stromu, trávy, značky a nakoniec lietajúceho kríža (Obrázok 52). Kríž vyletel do vzduchu, pretože sa mu šmyklo na banáne. O značke vo vzduchu viac nevedel povedať. V tom dome býva on s rodičmi a pustia tam do neho všetko. Dokonca aj zlodejov by tam pustili a celkovo všetko na svete. V jeho dome sa býva dobre.

Kresba domu z diagnostického hľadiska:

Lukášova kresba domu je rozložená do celej plochy papiera. Dom má dve steny, prednú aj bočnú. Je nakreslený a vyfarbený ceruzkou HB, ale okná na dome sú vyfarbené na žlté, akoby sa tam svietilo. Má malé a zatvorené dvere s väčšou guľou na otváranie. Dom má dve okná na oboch stenách a jedno okno na streche, na ktorej je dymiaci komín. Smerom ku domu priamo tečie potôčik.

- **Patrik**

Patrik nakreslil svoj dom ako vilu niekde vo Francúzsku, pretože tam býva jeden futbalista. Potom mi v zapätí povedal, že môže byť aj v Amerike, kde zase býva basketbalista. On sám by tiež chcel v podobnej vile bývať. V jeho dome bývajú basketbalisti a futbalisti, a do domu by pustili iba kamošov, rodinu a fanúšikov. Dvere sú zatvorené, aby tam mali prístup iba tí ľudia, ktorých vymenoval. V vile sa býva dobre a má na druhom poschodí veľké okná, kde vidno obrazy (Obrázok 49).

Kresba domu z diagnostického hľadiska:

Patrikova vila je kreslená skôr ku ľavému dolnému rohu papiera, z ktorého i vychádza a nie je ukončený. Dom pozostáva z prednej a z dvoch bočných strán. Na prednej strane

domu sú dvere, ktoré majú kľučku ako čiaru. Kúsok od dverí sú po oboch stranách zatvorené okná a nad nimi sú veľké okná, ako aj Patrik opisoval. Pod ľavým oknom pri dverách je nakreslená garáž. Na bočných stenách domu sú podlhovasté veľké okná. Strecha je skôr plochejšia a na nej sa nachádza komín. Dom je kreslený ceruzkou HB.

- **Jana**

Jana nakreslila domček jej rodiny, v ktorom býva ona s maminou, tatinom a babkou (Obrázok 51). A býva sa v ňom dobre. Jeho dvere sú zatvorené a pustí tam len jej psíka a mačku. Hovorila, že okolo ich domčeka je veľký plot, ale na obrázku nie je nakreslený.

Kresba domu z diagnostického hľadiska:

Jankin dom je kreslený na výšku celého papiera a je približne v jeho strede. Základňa domu má prednú stranu, ktorá je väčšia i vysoká zároveň. Po ľavej strane sa nachádzajú dvere s guľou na otváranie, ale nakreslenou na ich boku. Dve okná na dome sa nachádzajú takmer tesne pod strechou a sú zatvorené. Strecha sa dotýka vrchu papiera.

- **Lenka**

Lenka opisovala, že nakreslila krásny domček kvôli jeho zlatej farby. A taktiež by chcela, aby takej farby naozaj bol. V tom domčeku sa býva dobre a býva v ňom celá jej rodina- ona, mamina, tatino a jej dvaja mladší bratia. Avšak nemôže do neho vstúpiť hocikto. Mohli by tam vstúpiť napríklad jej starí rodičia, krstná mama. Vedľa domčeka sa nachádza búda pre psíka (Obrázok 48).

Kresba domu z diagnostického hľadiska:

Lenka nakreslila svoj dom skôr v pravej polovici papiera a je spolu so strechou trojrozmerný. Na prednej strane sú zatvorené dvere s guľou a troje zatvorené okná. Na bočnej stene domu sú ďalšie zatvorené dvere. Na streche domu sa nachádza okno aj spolu s komínom, z ktorého stúpa dym. Celý dom i s búdou sú nakreslené zlatou pastelkou.

- **Matúš**

Matúš nakreslil dom, v ktorom bývajú domoví škriatkovia (Obrázok 47). Pustil by do neho na návštevu kamošov a susedov, ale nikoho iného. Síce sú dvere na dome slabšie vidieť a sú premaľované modrou farbou, avšak keď som sa ho spýtala, či má dvere, tak mi odpovedal, že nemá resp. sú skôr zakamuflované a až potom vyskočia. Dokonca, keď chcú ísť škriatkovia von do roboty, môžu vyskočiť z okien. Býva sa v ňom dobre a je v ňom rôzna

elektronika a nábytok. Dom si vymyslel a keby mal niekde naozaj stáť, tak by to bolo v rozprávkovom lese, pretože sa mu tam najviac páči.

Kresba domu z diagnostického hľadiska:

Matúšov dom je nakreslený takmer v strede papiera a začína od jeho dolnej hrany. Aj keď je jeho základňa priblížená trochu viac k ľavej strane, vyššia strecha je kreslená viac do pravej strany. Pôvodne namaľované okná aj dvere na dome a streche sú zamaľované modrou a ružovou pastelkou, takže ich takmer nie je vidieť.

Záverečná reflexia a záver stretnutia

Na záver stretnutia sme spravili krátku reflexiu, pretože hlavne u chalanov bola úroveň pozornosti už veľmi nízka a už potrebovali pauzu. Lenke sa napríklad páčilo ako si mohli kresliť a Lukášovi sa na dnešnom stretnutí páčilo všetko. Matúšovi sa páčilo aj nepáčilo. Nepáčil sa mu celý svet, pretože ho nemá rád a chcel by, aby bol ako futbalová hala. Chce to tak preto, aby všetci mohli hrať ako futbalisti. Ivanovi bolo na dnešnom stretnutí dobre. Pre Patrika to bol priemer kvôli zvieratkám, ktoré boli pre neho ťažšie znázorniteľné. Janke sa dnešné stretnutie páčilo. Na záver sme potom spoločne opäť akože sfúkli sviečku ako symbol konca.

Počas stretnutia sme si občas zopakovali pár pravidiel fungovania skupiny. Pretože sa niekedy stalo, že ten, kto už hovoril o svojej kresbe, tak potom nebral ohľad na druhého počas jeho rozprávania. A to sa týkalo hlavne chalanov. Vysvetľovali sme si, že nie sme ako v škole, aby som po nich musela kričať a aj vzhľadom ku čase priebehu našich stretnutí je pochopiteľné, že majú v sebe viac energie, ale spolu sme si vytvárali pár pravidiel, ktoré by sme mohli skúsiť rešpektovať aj vzhľadom k členom skupiny. Tu som si uvedomila, že tie pravidlá skupiny, hlavne pri deťoch, je dôležité vedieť udržiavať v rozumnej miere. Ale ten balans závisí od rôznych faktorov, ktoré môžu byť pri každom stretnutí úplne iné. Či už je to aktuálne nastavenie detí, ich aktuálna nálada aj napríklad, podľa tohto kto sa k skupinke práve nachádza. Čo sa týka utvárania vzťahu, tak som pozorovala, že deti sa začínajú dnes viac prejavovať vo svojom správaní a občas skúšali, (najmä chlapci), čo si napríklad môžu pri mne dovoliť a čo nie.

6.6 Stretnutie č. 6

Skupina: Šiesteho stretnutia sa zúčastnilo všetkých sedem žiakov.

Ciele stretnutia: Cieľmi šiesteho stretnutia bolo hlavne pracovanie u detí na vlastných hraniciach, sebvýjadrovaní a sebaapresadzovaní. Rovnako tak práca v skupine. Čiastkovými cieľmi bolo pokúsenie sa nájsť a pomenovávať svoje vlastnosti, hodnoty za pomoci prírodných materiálov.

Pomôcky: Veľké biele baliace papiere, farebné pastelky, vodové, temperové a voskové farby, ceruzky.

Činnosti počas stretnutia: Nájdenie spoločných vlastností s vlastným výberom prírodného materiálu, kráľovstvá.

PRIEBEH STRETNUTIA SO SKUPINOU

Úvodná reflexia s aktivitou a pozorovanie procesu

Deti prišli na stretnutie pomerne dobre naladené a boli zvedavé čo budeme dnes spolu robiť. Spoločne sme potom „zapálili“ našu sviečku. Patrik priniesol na stretnutie encyklopédiu so zvieratami, pretože na predošlom stretnutí kreslil gazelu a deti veľmi nevedeli, ako dané zvieratko vyzerá.

Dnes si mali deti za úlohu priniesť nejakú vec alebo niečo z prírody, čo by sa s nimi spájalo alebo si mohli byť v niečom podobní. Patrik si priniesol kameň, pretože svieti a je studený. Môže svietiť hlavne s viacerými kamienkami, ale najmä takými bledšími. Simona mi povedala, že jej mama vybrala rôzne prírodné materiály, ktoré si so sebou priniesla. Keď som sa jej opýtala, čo by si ona sama vybrala, tak ukázala konárik. Zvolila si ho kvôli tomu, že je pekný a sú na ňom aj púčiky. Ale nevie či by rozkvitli, keby sa dal do vody. A taktiež má rada paličky. Chalani sa medzitým začali medzi sebou rozprávať a Lenka ich správanie hneď veľmi pekne reagovala a povedala mi, že sa jej to nepáči. Tak som jej navrhla, že im to môže povedať. Požiadala som všetkých, aby chvíľku dávali pozor, pretože Lenka by rada niečo povedala. A to, že aké by im to bolo, keby niekto rozpráva a oni sa pritom bavia. Deťom som vysvetlila, že pokiaľ sa niekomu nebude niečo páčiť, tak to kľudne môže povedať, aby sme sa o tom skúsili porozprávať. Potom sme pokračovali Lenkou, ktorá hovorila, že si vybrala šípky, lebo má rada šípkový čaj. A keby ho mala prirovnať k sebe, tak mi odpovedala, že šípkový čaj je niekedy na jazyku kyslejší. Doniesla si aj oriešok, pretože ich má rada a veľmi jej chutia. Vetvičku si vybrala kvôli tomu, že sa stále na niečo vešia. Janka si priniesla kvietky, pretože jeden z nich bol tmavočervený a je akoby v takom srdiečku. Druhý si zobrala kvôli tomu, že je bodkovaný a dostala ho od krstnej. Takže pre

ňu veľa znamená. Matúš si priniesol list, ktorý ho vystihuje v tom, že má všetkých rád. Kamienok, že je silný a vetvičku, pretože je ohybný. Lukáš si priniesol kamienok v tvare čapice, lebo sa mu páčil a je dobrá. Potom mi povedal, že nemá žiadnu vlastnosť a je tvrdá. Ivan si so sebou priniesol kameň, pretože by chcel by byť taký silný ako on. Avšak zároveň by chcel byť ako bahniatka, mäkkší. Lenka sa potom ešte na konci opýtala či s tými vecami, čo si priniesli budú ešte niečo robiť. Povedala som im, že na dnešnom stretnutí už s nimi nebudeme robiť nič. Ale schováme ich a potom na niektorom z ďalších stretnutí z nich niečo vytvoríme.

Cvičenie č.2 a diskusia výslednej tvorby:

Druhým a hlavným cvičením bolo nakreslenie svojho kráľovstva na spoločnom papieri v skupinke. Deti som rozdelila do dvoch skupiniek na základe toho, akú farbu si vylosovali z vrecúška, ktoré som im pripravila. V prvej skupinke bol Matúš, Lukáš, Patrik a Simona. V druhej skupinke bola Lenka, Janka a Ivan. Každá skupinka mala k dispozícii jeden veľký baliaci papier, na ktorý si mali v strede spoločne spraviť buď rázcestník, strom alebo čokoľvek, od čoho by viedli cesty k ich kráľovstvám. K dispozícii mali, farebné pastelky, vodové farby, temperové farby, voskové farby a ceruzky. Deti si občas počas procesu maľovania medzi sebou zdeľovali, kto kde čo nakreslí a aké bude jeho kráľovstvo, aj kvôli tomu, aby sa vzájomne dohodli. Po dokončení sme sa vždy presunuli k jednej skupinke, ktorá nám porozprávala o samotnom procese tvorby a o ich kráľovstvách.

a. Prvá skupina

V prvej skupine sa na spoločnom strede dohadovali cez hru kameň, papier, nožnice, aby ho len jeden z nich nakreslil. U nich si každý na začiatku, hneď vyznačil svoje hranice a Patrik si zabral skoro polovicu papiera. Lukáš si však obrátil svoju časť papiera, ktorú si vybral. Takže Patrik nemal celú tú časť papiera, ktorú chcel. Neskôr i Matúš pri vyznačovaní svojich hraníc presiahol cez Simonine, ktorá si ich však obraňovala a jasne vyznačila, aby jej tam Matúš nezasahoval (Obrázok 53).

• Matúš

Názov jeho kráľovstva bol Trenčiansky hrad a nikto do neho nemôže vstúpiť. Nachádza sa v ňom starý dom, staré hračky, stará kuchyňa aj obývačka. Avšak býva sa tam dobre, pretože vzadu za domom je bazén. Bývali tam kráľ s kráľovnou, ale tí zomreli na hranici svojho kráľovstva, kde je nakreslená ich krv. Spravil to ich syn, ktorý v tom hrade stále býva

sám a straší tam. Nerobil mu problém si pri ostatných v skupine vytvoriť hranice, okrem s Patrikom. Keď som sa ho opýtala ako vnímal to, keď presiahol Simine hranice, tak mi odpovedal, že sa dohodli spolu. Na čo sa Simona ozvala, že sa jej nepýtal, či tam môže ísť. Cestou do kráľovstva vedie most, na ktorom je veľa nebezpečenstiev. Hrad od rázcestia nie je hneď vidieť, lebo sú tam ešte po ceste pasce. Nepracovalo sa mu dobre v skupinke s Patrikom, pretože prezrádza tajomstvá.

- **Lukáš**

Lukášov názov kráľovstva je zákaz vstupu. Dovnútra nemôže nikto vstúpiť, len kto tam býva a len ten, kto tam ide s delami. Nachádzajú sa v ňom veže, tank s dvadsiatimi dvoma delami s hviezdičkou, opravovňa i autoumyváreň. Na boku jeho kráľovstva smerom k Patrikovmu územiu je namierené delo. Jeho hranice sú z kovu a diamantov. Býva sa tam najlepšie. Z rázcestia je jeho kráľovstvo vidno, ale vedie k nemu cesta s nebezpečenstvami a pascami. V skupine sa mu pracovalo hrozne, lebo mu Patrik rozkazoval hlavne pri hraniciach. Na to sa Patrik ohradil, že ako mu rozkazoval.

- **Patrik**

Patrik pomenoval svoje kráľovstvo názvom Lakers po basketbalovom tíme. Nachádzajú sa v ňom kamery, atómová bomba, keby ho niekto napadne. A hlavne kamery má namierené na Lukášovo územie, lebo je jeho rival. Na ceste od rázcestia k jeho vile sa nachádzajú pasce. Býva v nej basketbalista LeBron James a býva sa v nej dobre. Prístup má iba pár ľudí, rodina a kamoši. Jeho kráľovstvo nie je hneď od rázcestia vidieť. V skupinke sa mu nepracovalo dobre. Pretože tú polku papiera čo si chcel vyhradiť, s tým ostatní nesúhlasili kvôli zaberaniu si príliš veľkého miesta. Jeho cesta k vile je nakreslená jednou čiarou a rovnako aj jeho hranice.

- **Simona**

Simine kráľovstvo nieslo názov Moja vila aj so šípkou, ktorá ukazovala, kde sa nachádza. Býva v ňom iba také jedno dievčatko. Môžu do neho vstúpiť iba kamaráti, známi a rodina. V kráľovstve sa býva dobre. Nepracovalo sa jej v skupine veľmi dobre, pretože Matúš jej vošiel do jej územia. Tak si svoje hranice jasne vyznačila a zakryla ich nakreslenou trávou, aby tú čiaru od Matúša nebolo vidno.

b. Druhá skupina

V druhej skupinke sa spoločne dohodli na spoločnom strede, ktorý nakreslila Janka. Tu si každý po dohode sadol ku jednej časti papiera a začali si kresliť svoje kráľovstvá bez toho, aby si jasne vyznačovali svoje hranice. V klúde medzi sebou pracovali a sem tam sa len rozprávali o niečom, čo tam niekto chcel nakresliť (Obrázok 54). Dokonca sa aj chvíľku čudovali, prečo sa v druhej skupinke niekedy hádajú.

- **Ivan**

Názov jeho kráľovstva bol Bojnice ako Bojnický zámok. Bývajú v ňom kráľovná a kráľ, spolu s ich sluhami. Pri vchode do kráľovstva stojí strážca hradu a púšťa tam iba ľudí, ktorých poznajú. Ku hradu vedie cesta, okolo ktorej sú stromy a až spomedzi nich je možné vidieť hrad, nie je ho vidieť hneď od rázcestia. Býva sa tam dobre a kráľovstvo má dobrého kráľa i kráľovnú. S dievčatami sa mu spolupracovalo dobre. Patrik sa spýtal, prečo majú všetci strážcu, na čo odpovedala celá skupinka, že s tým začala Lenka.

- **Janka**

Názov Jankinho kráľovstva bol Mačičkin hrad, pretože tam býva mačka. Cestička vedie od dolu hradu až ku stromu. Mačka tam má búdku, pelech, trón a posteľ. Bývajú tam aj sluhovia a kráľ. Dostanú sa tam iba tí ľudia, ktorí tam môžu ísť resp. obyvatelia kráľovstva. V skupinke sa jej pracovalo dobre a robilo jej trochu problém nakresliť si hranice.

- **Lenka**

Lenka nazvala svoje kráľovstvo biela dúha, pretože na jeho krajoch je farebné a v strede je biele. Býva tam kráľ, radcovia, sluhovia a ostatní obyvatelia. Všetkým sa tam býva dobre, pretože tam vládne dobrý kráľ. Majú tam prístup iba tí, ktorí chcú niečo povedať kráľovi. Na vrchu hradu sa nachádza veža, ktorá je prístupná iba pre kráľa. V ich skupinke sa jej pracovalo dobre, pretože sa nehádali ako prvá skupina.

Záverečná reflexia a záver stretnutia

Na záver stretnutia sme si spravili s deťmi krátku reflexiu. Väčšine sa dnešok páčil, aj napríklad preto, že mohli pracovať na veľkom papieri. Niektorým sa nepáčilo hlavne druhé cvičenie v rámci prvej skupinky, pretože sa nevedeli dohodnúť na hraniciach. Na koniec sme potom ešte spolu „sfúkli sviečku“ ako ukončenie.

Na dnešnom stretnutí pri prvom cvičení bolo vidieť, že pomenovávanie vlastností robilo väčšine veľmi veľký problém. Avšak dávala som im dostatok času, aby sa mohli v klude zamyslieť a skúšala som sa ich pýtať podobné otázky rôznymi spôsobmi, ktoré by im mohli pomôcť v ich premýšľaní. Pri druhom cvičení bolo zaujímavé pozorovať ako sa vedú medzi sebou deti dohodnúť na svojich hraniciach a ako dokážu pracovať v rámci tvorby menšej skupiny. Práve tu som mohla vidieť, že hlavne v prvej skupine sa stretli silné osobnosti a mohla som pozorovať ako sa vedeli v skupinovej práci prejavovať.

6.7 Stretnutie č. 7

Skupina: Siedmeho stretnutia sa zúčastnili iba štyria žiaci (Lenka, Patrik, Ivan a Janka), pretože ďalší traja žiaci sa nemohli dostaviť z dôvodu ochorenia.

Ciele stretnutia: Hlavným cieľom siedmeho stretnutia bolo zameranie sa na emócie - vysvetlenie a pochopenie čo emócie vlastne sú, ich pomenovávanie, uvedomovanie a vyjadrovanie. Porozumenie emócií z rôznych uhľov pohľadu aj cez výtvarné vyjadrenie.

Pomôcky: Kartičky so základnými emóciami, obrázková kniha s emóciami pre deti, výkresy A4, farebné pastelky, vodové farby, temperové farby, voskové farby a ceruzky.

Činnosti počas stretnutia: Krátke cvičenie na rozpoznávanie, pomenovanie a vysvetlenie si emócií. Hlavné cvičenie „Namaľuj alebo nakresli danú emóciu“.

PRIEBEH STRETNUTIA SO SKUPINOU

Úvodné cvičenie a pozorovanie procesu

Úvod sme začali krátkou reflexiou. Deti prišli na dnešné stretnutie s pomerne dobrou náladou a mali dobrý deň až na veľa úloh, ktoré mali cez víkend. Boli hlavne zvedaví čo budeme spolu robiť. Znova sme ako vždy spolu zapli sviečku ako začiatok.

Než sme sa pustili do hlavného cvičenia, tak sme sa najskôr spolu rozprávali o tom, či vedú čo sú emócie. Patrik napríklad povedal, že je to niečo, čo cítia vo vnútri resp. nejaké city. Skúsili sme si ich spoločne vymenovať a padli návrhy, ako keď sa niekto cíti smutný, šťastný, nahnevaný, veselý, nešťastný, plakanie od šťastia... Aby však mali deti väčší prehľad a povedomie o emóciách, nadviazali sme na náš rozhovor s knižkou, kde zvieratka vyjadrovali rôzne druhy emócií. Spoločne ich skúšali hádať a skúšali si ich pomenovať. Pozerali sme a sledovali napríklad ako daná emócia môže vyzeráť, čo možno niektoré zvieratko na obrázku práve prežívať a ako sa tvári. Deti vedeli veľmi pekne pomenovávať

o aké emócie alebo pocity sa jedná. Avšak niekedy, keď naozaj nevedeli, som sa ich skúšala pýtať k niektorým obrázkom rôzne otázky, ktoré by im vedeli trochu napomôcť.

Hlavné cvičenie a diskusia výslednej tvorby

Vo vrecúšku som mala pre deti pripravené kartičky so šiestimi základnými emóciami. Postup tohto cvičenia spočíval v tom, že jeden zo skupiny si vždy vytiahol jednu kartičku. Poriadne si ju obzrel, pošepkal mi akú emóciu si vytiahol a ostatným deťom ju mal ukázať a zahrať bez slov. Ich úlohou bolo danú emóciu uhádnuť.

1. Emócia- strach

Ako prvý išiel Patrik a vytiahol si strach. Po tom ako deti uhádli, si každý mohol zobrať jeden výkres a mali nakresliť alebo namaľovať ako u nich strach vyzerá, čo si pod ním predstavujú, čo sa im s ním spája alebo ako ho vnímajú. Počas toho ako deti tvorili, ich zaujímalo ako u každého vyzerá jeho vlastný strach. Patrik napríklad hovoril o tom, že sa bojí, keď za ním prídu v noci bratia a začnú ho strašiť. Na svojom výkrese mal postavičky a predmety z hororov ako bábiku Annabelle či klauna z To, o čom hovoril že to predstavuje jeho strach (Obrázok 56). Lenka nakreslila seba ako vystrašenú a uplakanú v lese medzi stromami, kde by sa mohla stratiť (Obrázok 57). Ivan tiež hovoril, že má strach hlavne pri pozeraní hororov, čo na obrázku stvárnil televíziou s nápisom horor (Obrázok 55). Janka nakreslila pavúka a muchu. Povedala, že pre ňu strach predstavujú tieto dve zvieratká, pretože sa ich veľmi bojí (Obrázok 58).

2. Emócia- radosť

Druhou emóciou, ktorú vytiahol Ivan bola radosť. Počas tvorby mala hlavne Lenka zo začiatku trochu problém, pretože nevedela čo by mohla konkrétne ako radosť znázorniť. Ale nakoniec po dlhšom premýšľaní sa pustila do maľby. Nakoniec svoju radosť znázornila ako farby, ktoré i ako názov napísala na výkres (Obrázok 61). Pomenovala mi, že je pre ňu radosť zmes rôznych farieb ako na jej papieri. Každú farbu namaľovala ako veľkú bodku. Ivan nakreslil svoju radosť ako dúhu, aj spolu so slniečkom a dažďom, ktoré ju dokážu vytvoriť (Obrázok 60). Jankinou radosťou je, keď sa všetci ako rodina chodia prejsť do prírody ako nakreslila na svojom výkrese (Obrázok 62). Patrik nakreslil seba ako basketbalistu, ktorý hádže na kôš. Povedal mi, že radosť cíti hlavne vtedy, keď hráva basketbal (Obrázok 59).

3. Emócia- hnev

Ako tretiu emóciu vybrala Lenka hnev. Deti zo začiatku veľmi dlho rozmýšľali ako by mohli hnev nakresliť. Povedala som im, že daná emócia nemusí mať konkrétnu podobu. Nemusí to byť žiadna vec alebo postava. Môžu napríklad ju vyjadriť len farbami, čo deťom pomohlo. Medzitým prišla o čosi skôr pre Ivana jeho mamina, takže si mal možnosť namaľovať aspoň prvé dve emócie. Janka nakreslila svoj hnev ako spleť rovných aj zaoblených čiar, hlavne červenej a zelenej farby s trochou čiernej (Obrázok 65). Lenka vyjadrila svoj hnev zmesou farieb modrej, zelenej, červenej a žltej. Vytvorila sieť čiar, ktoré idú rôzne cez seba a niektoré sú dokonca vlnité a sú po celej ploche papiera (Obrázok 63). Patrik svoj hnev nakreslil ako čiernu guľu vytvorenú z čiernych čiar v strede papiera (Obrázok 64). Po namaľovaní hnevu dokonca deti reflektovali, že im je lepšie, keď ho mohli takto vložiť na papier.

4. Emócia- smútok

Ako poslednú emóciu vybrala Janka smútok. S jeho vyobrazením deti nemali problém a hneď sa pustili do maľby. Po dokončení začala Lenka so svojou maľbou, kde znázornila dvoch smajlíkov, červeného nahnevaného a žltého uplakaného (Obrázok 68). Čo mi vysvetlila, že keď sa niekedy hnevá alebo sa na ňu niekto hnevá, tak je jej potom smutno. Janka nakreslila seba ako plače (Obrázok 67). Vie ten smútok cítiť v hornej polovici tela, ako aj znázornila na obrázku modrou farbou. Patrik nakreslil veľkého žltého smajlíka, ktorému z očí tečú slzy. Práve týmto spôsobom si predstavuje vyjadrený smútok (Obrázok 66).

Záverečná reflexia a záver stretnutia

V záverečnej reflexii deti hovorili, že sa im dnešné stretnutie páčilo. Aj keď bolo niekedy pre nich ťažšie znázorniť a namaľovať niektoré z emócií. Povedali mi, že už aspoň trošku viac vedia čo sú to emócie a aké napríklad môžu byť. Ani nevedeli, že ich môže byť tak veľa. Na konci sme spoločne ako vždy spolu zhasli sviečku.

Na dnešnom stretnutí bolo zaujímavé pozorovať, že aj keď zo začiatku deti veľmi nevedeli čo sú vlastne emócie až na Patrika, ktorý o nich niečo málo vedel. Tak ich vedeli pomenovávať. Avšak, keď už mali napríklad pri hlavnom cvičení stvárniť a namaľovať niektoré z daných emócií, tak s tým mali trocha problém. Ako aj sami reflektovali. Ale vždy mali dostatok času, aby sa mohli poriadne zamyslieť nad tým, ako ich môžu vyobraziť.

Dnešná atmosféra bola v skupinke úplne pokojná a deti sa vedeli vzájomne počúvať i spolupracovať, keď mali niečo spoločne hádať. Čo bolo ovplyvnené do veľkej miery aktuálnym počtom detí.

6.8 Stretnutie č. 8

Skupina: Na ôsme stretnutie prišlo 5 žiakov. Ostatní dvaja Matúš a Simona boli v ten deň chorí.

Ciele stretnutia: Cieľmi dnešného stretnutia bolo pomocou hrdinu/ superhrdinu posilňovať pozitívne sebapoznávanie. Vyjadrovanie svojich pocitov za pomoci maňušiek a aktívny hravý oddych po vyučovaní v rámci stretnutia.

Pomôcky: Plastelína, podložky na plastelínu, výkresy formátu A4 a A3, farebné pastelky, vodové farby, temperové farby, voskové farby, ceruzky, maňušky.

Činnosti počas stretnutia: Úvodná reflexia s maňuškami, vytvorenie alebo namaľovanie vlastného hrdinu/ superhrdinu a deťmi zvolená oddychová hra.

PRIEBEH STRETNUTIA SO SKUPINOU

Úvodná reflexia s aktivitou a pozorovanie procesu

Na ôsmom stretnutí sme trocha pozmenili úvodnú reflexiu, aby bol aj pre deti trocha zábavnejšia. V strede kruhu boli nachystané maňušky, na ktoré sa deti hneď vrhli. Každý postupne pomocou svojej maňušky povedal ako sa dnes má. Väčšina detí prišla na stretnutie v dobrej nálade, okrem Lenky, ktorá bola trocha nahnevaná kvôli známke zo školy a Lukáša, ktorý povedal, že nechce byť v škole a nepáči sa mu tam. Ale nevedel to viac pomenovať, len ho to jednoducho nebaví a najradšej by doma spal. Dokonca povedal, že ho baví byť s bratom, na čo zostali prekvapení aj ostatní žiaci. Tí sa ho hneď spýtali, že keď povedal, že ho brat bije. Na to odpovedal, že ho už brat nebije. Keď som sa ho spýtala čo sa stalo, tak on sám bratovi povedal, aby to už nerobil a už ho má rad. Po úvode sme spolu potom opäť zapli sviečku.

Cvičenie č.1 a diskusia výslednej tvorby

Patrik sa ma raz na prvých stretnutiach spýtal, či by si mohli niekedy nakresliť aj basketbalistu. Tak som to rovno spojila s namaľovaním alebo vytvorením svojho hrdinu alebo superhrdinu. Predtým než deti začali som sa ich opýtala, či vedia kto to je. Patrik sa hneď prihlásil, že pozná veľa superhrdinov a tí napríklad robia dobré skutky. Skúsila som sa

ich opýtať aj na idola, či by vedeli kto to je. Na čo Patrik tiež reagoval, že idol je niekto kto nás napríklad podporuje a či by sa niekto chcel stať ako on. Ako sme si spolu vysvetlili kto sú hrdinovia alebo idoly, tak som im vysvetlila zadanie a mohli si vybrať buď maľovanie na výkresy alebo prácu s plastelínou. Lukáš mi povedal, že nemá žiadneho, tak som mu povedala, že nemusí to byť len konkrétny hrdina, ale môže byť aj vymyslený. Na to prišla za mnou Janka, že nakreslí svojho psa, pretože vždy, keď padá tak stojí za ňou. Problém s tým mala aj Lenka, pretože mi povedala, že nemá nikoho takého a ani nevie, koho by mohla nakresliť. Avšak po dlhšom zamýšľaní sa ma spýtala či by to mohlo byť aj strašidelnejšie a začala kresliť. Počas procesu som si všimla Lukáša ako do svojej kresby ryl ceruzkou. Po dokončení svojich hrdinov sa zase všetci vrátili do kruhu a každý predstavil toho svojho.

- **Ivan**

Ivan si vymodeloval z plastelíny Spidermana (Obrázok 69), o ktorom povedal, že je dobrý. Spravil si ho kvôli tomu, že sa mu páči pre jeho farbu a dokáže skákať z jednej budovy na druhú. Keď som sa ho opýtala, či by napríklad našiel niečo čo majú so Spidermanom spoločné, tak mi na to odpovedal, že nevie. Keby mu mal pomôcť, tak by to bolo napríklad v upratovaní.

- **Patrik**

Patrik nakreslil ako svojho idola futbalistu Hakimiho a vybral si ho kvôli tom, že sa mu páči ako hrá. A tiež, že má najlepšieho kamaráta Mbappého a kedysi hrali oproti sebe a nevadilo im, kto dal gól. Keby si mal vybrať niečo, čo majú spoločné, tak mi odpovedal, že niekedy hrá ako Hakimi a mohol by mu napríklad pomôcť zlepšiť sa vo futbale. Patrik nakreslil svojho futbalistu na ľavej polovici papiera aj s vlajkou za klub, ktorý hrá (Obrázok 72).

- **Lenka**

Lenka nakreslila ruku zo seriálu Wednesday (Obrázok 71), kvôli tomu, že ju to ako prvé napadlo. Hlavne sa jej páči, že sa stále niekde šplhá a ona by sa tiež rada šplhala po stromoch, keď bude väčšia. Nevedela čo by mali spoločné, ale nakreslila to čo chcela. Ak by jej mala s niečím pomôcť, tak by to bolo napríklad s kreslením, pretože nevie až tak dobre kresliť a mohla by to len obkresľovať. Na čo som sa ju snažila povzbudiť, že každý niekde začínal a čo všetko na doterajších stretnutiach zvládla nakresliť. Aj keď v arteterapii nejde

o umelecké diela, čo aj deti vedeli. V tomto prípade som však zavnímala, že pre Lenku je kreslenie niečo, v čom by chcela byť lepšia.

- **Lukáš**

Lukáš nechcel svoj obrázok bol stočený do valca nechcel vôbec predstaviť. Povedal mi, že ho nemôže ukázať, pretože to nemôže rozbaľiť a je to zakázané. Nikomu na svete by to nemohol ukázať. Chalani chceli vedieť čo tam má, ale na to som im povedala, že ho nemôžu nútiť pokiaľ nechce svoj obrázok ukazovať. Potom aj povedal, že ani on by to nemohol vidieť a musí si to zobrať domov.

- **Janka**

Janka nakreslila svojho psa, jeho pelech a samú seba (Obrázok 73). Aj keď počas procesu maľovania hovorila, prečo nakreslí psíka. Tak vysvetlila aj ostatným, pretože ho má rada. On ju má tiež rád a keď mu napríklad povie sadni, tak si sadne a skúša ho cvičiť. Vie jej pomôcť s tým, že sa spolu hrávajú a vždy jej celkovo s niečím pomôže. Čo by mali spoločné by bolo to, že sa majú radi.

Ku koncu sa deti ešte pýtali Lukáša, prečo by to nechcel ukázať. Tak im povedal, že je to tajné a zakázané. A nechcel by s tým ani nič urobiť. Keď sa ho pýtali či tam vôbec niečo nakreslil, tak im odpovedal, že tam nakreslil čarbanicu a tajný znak, ktorý nikto nemôže vidieť. Nikto nemôže vidieť jeho zakázaný dokument. Na to som sa ho spýtala a ponúkla mu, či by si naň nechcel niečo vyrobiť. Na čo si zobral plastelínu a vytvoril z nej odznak v tvare hákového kríža. Keď som sa ho opýtala čo je to za znak. Tak si ho najskôr skontroloval so znakom, ktorý mal nakreslený na papieri a odpovedal mi, že je to zakázaný symbol. Lukáš potom hodil počas prestávky Patrikovi svoju kresbu a povedal mu, že to kľudne môže roztrhať, keď chce. Patrik mu však povedal, že nič také urobiť nechce. Keď som sa ich pýtala, kto si chce obrázok nechať a koho by som si mohla odniesť. Tak všetci aj spolu s Lukášom (Obrázok 70) mi svoj obrázok dali (okrem Ivana, ktorý mi dal aspoň papier, kde si robil Spidermana a mal ho tam napísaného).

Odľahčujúce cvičenie ku záveru stretnutia

Deti sa ma v ten deň pýtali, či by si nemohli aj niečo zahrať. Na čo sme sa spoločne dohodli kvôli oddýchnutiu si, uvoľneniu sa a zároveň zmene priebehu stretnutia, aby sa dohodli na nejakej spoločnej hre. Vybrali si schovávačku, ktorú sme mali možnosť hrať vo veľkej miestnosti.

Závěrečná reflexia a záver stretnutia

V závěrečnéj reflexii deti reflektovali, že sa im dnes páčilo kvôli kresleniu si svojich hrdinov, aj keď to bolo pre niekoho spočiatku náročnejšie. Boli veľmi radi, že sa mohli po kreslení a maľovaní niečo zahrať.

Na dnešnom stretnutí bolo zaujímavé pozorovať ako niektorí poznali resp. nepoznali, kto je hrdina alebo idol a ako si ho každý vytvoril. Aj keď s jeho vytvorením mala aj napr. Lenka problém, po dlhšom rozmýšľaní a zamýšľaní sa ho nakoniec dokázala vytvoriť. Tým, že sú niektoré veci pre deti nové, v tomto prípade hrdina/ idol, je pochopiteľné, že niektorí potrebujú viac času, aby si tvorbu najskôr premysleli. Pri Lukášovi som si dnes o to viac uvedomila a pozorovala, že pokiaľ s ním skúšam viesť rozhovor, aj keď je zo začiatku odmietavý, ale vidí, že má človek o neho záujem, tak dokáže pekne spolupracovať.

6.9 Stretnutie č. 9

Skupina: Deviateho stretnutia sa zúčastnilo šesť žiakov. Simona nemohla prísť, pretože bola chorá.

Ciele stretnutia: Cieľom tohto stretnutia bolo prevedenie prvých závěrečných kresbových testov na zhodnotenie zmien alebo posunu u žiakov.

Pomôcky: Pastelky, ceruzky HB, kancelárske papiere.

Činnosti počas stretnutia: Kresbové testy „Voľná téma“ a „Strom“.

PRIEBEH STRETNUTIA SO SKUPINOU

Úvodná reflexia

Na dnešné stretnutie prišli deti dobre naladené a mali sa dnes dobre, aj kvôli známkam alebo sa tešili na krúžky po stretnutí. Dokonca Lukáš dnes povedal, že sa mal výborne, pretože mohol ísť spať neskôr. Spolu sme opäť odštartovali stretnutie zapnutím sviečky, ktorá zostávala v strede kruhu.

Cvičenie č.1 a diskusia výslednej tvorby

Ako prvý kresbový test bola Voľná téma, u ktorej mali deti na výber z farebných pasteliek a ceruziek HB spolu s kancelárskym papierom. Na čo sa niektorí ozvali, že napríklad pre Lukáša je to najlepšie, Janka hneď vedela čo nakreslí a je to pre nich ľahké. Patrik so zadaním nebol veľmi nadšený. Povedal, že keď má nakresliť hocičo, tak mu to robí

veľký problém a vôbec nevie čo má stvárniť. Ivan sa ma neskôr opýtal, či by mohol spraviť napríklad aj vložku. Deti medzi sebou ako vždy občas diskutovali, kto čo kreslí a či ostatní vedia, čo to bude. Lenka sa v procese tvorby spýtala či môže byť jej čertík červený alebo fialový, že niekedy na Youtube býva fialovej farby. Na čo som reagovala, aby sa skúsila rozhodnúť sama akú farbu mu vyberie. Lukáš si pri kreslení zobral ku sebe sviečku zo stredu kruhu. Keď som sa ho opýtala, prečo ju zobral. Tak jeho odpoveď znela, že je mu pri nej teplučko (hoci je na baterky). Lenka po ukončení svojej kresby povedala, že to nikomu neukáže iba mne. Po dokončení tvorby sme sa vrátili všetci do kruhu a každý mohol porozprávať o svojom obrázku.

- **Ivan**

Ivan na voľnú tému nakreslil Lietavský hrad (Obrázok 77), ktorý navštívil týždeň pred tým cez víkend s maminou, tatinom a jeho sestrou. Chcel tam ísť s bratrancom, ale ten tam už akurát bol chvíľku pred nimi. Hrad nakreslil do priestoru celého papiera. K nemu ešte nakreslil na vreckovku vložku modrou farbou (Obrázok 78), pretože už na vyučovacej hodine skúšal vytvoriť vložku. Takže ju ešte raz skúsil teraz dorobiť.

- **Lukáš**

Ivan vybral ako druhého, Lukáša, ktorý mu za to poďakoval. Opisoval nám ako na svojom papieri nakreslil továreň (Obrázok 79). Ale už sa nikde nenachádza, pretože bola zničená a vybuchla. Do tej továrne spadla bomba, ktorú zhodilo lietadlo pracujúce pre Hitlera, ktorý už neexistuje. Avšak nikdy o nej nepočul a nikde ju nevidel. Nakreslená továreň vyrába tanky. Na jej pravom boku sa nachádza čierna diera, ktorú tam v tej továrni urobili. Na jej vrchu sa nachádzajú symboly. Vysvetlil mi, že ide o dávnejšie používané znaky a sú sovietskeho pôvodu. Jeho obrázok sa nachádza v Rusku a je zničený. Keď som sa ho opýtala, kde napríklad niečo podobné môže vidieť. Tak mi odpovedal, že vo filme a že už všetky skoro dopozeral okrem zostávajúcich dvoch. Hovoril mi, že ho zaujímajú vojny. Továreň nakreslil na celý papier ceruzkou HB. Farebne vymaľoval tank, ktorý už bol v továrni hotový.

- **Patrik**

Patrik nakreslil ako voľnú tému loď Titanic, o ktorom videl film (Obrázok 76). Nakreslil ho preto, lebo sa mu chcelo. Za čo som ho povzbudila, že to zvládol. Hoci na začiatku

nevedel, čo by nakreslil. Loď je nakreslená farebnými ceruzkami od spodnej časti papiera v jeho strede.

- **Janka**

Janka nakreslila vázu, v ktorej sú kvety (Obrázok 75). Podobnú vázu majú doma a sama ju i maľovala. Kvety s vázou nakreslila preto, že má kvetiny rada a rovnako ich rada kreslieva. Váza je nakreslená akoby začínala odspodu papiera zhruba do jeho trištvrtiny. Má na sebe rôzne farby ako červenú, žltú, modrú zelenú a ružovú. Kvety vo váze sú nakreslené ceruzkou HB a sú oproti váze malinké.

- **Lenka**

Lenka nechcela svoju kresbu nikomu ukázať. Otočila sa ku mne a povedala, že ten obrázok môžem vidieť iba ja, ale nemá problém pred ostatnými povedať čo v ňom je (Obrázok 80). Opisovala ako nakreslila čertíka, krížik, korunku a kôš. Dané symboly videla vo videu jedného Youtubera, ktorý tam mal tieto obrázky nakreslené. O videu mi povedala, že to bol len taký tutoriál. Symboly poprepájala medzi sebou čiarami. Niektoré majú ukazovať smer do koša a niektoré zase ku korunke. Krížik s korunkou sú nakreslené na žltu a sú pospájané rovnými žltými a modrými čiarami. Čertík s košom sú zase namaľovaný fialovou farbou a sú prepojené modrou čiarou, v ktorej strede je spravené zamotané kľbko.

- **Matúš**

Matúš nakreslil na voľnú tému prírodu (Obrázok 74), ktorú si vymyslel a chcel by, aby bola na Slovensku. Nedávno bol v prírode zbierať podbeľ aj so svojou sesternicou blízko ich domu. Prírodu nakreslil kvôli tomu, pretože ju má rád a aj keď do nej chodí celkom často, chcel by ešte častejšie. Na jeho obrázku sa nachádza strom, za ktorým je dom. Ten však na obrázku nie je vidieť. V hornej časti je obloha, v ktorej sú vtáky a v tráve je schovaný zajko. Obrázok je nakreslený farebnými pastelkami.

Cvičenie č.2 a diskusia výslednej tvorby

Ako druhý kresbový test mali deti za úlohu nakresliť strom. Vysvetlila som im inštrukciu a pri kresbe mohli použiť iba ceruzku HB. Niektorí mali svoj strom nakreslený behom pár minút ako napríklad Ivan. Matúš nakreslil najskôr namiesto stromu srdiečko, ktoré chcel vystrihnúť, ale potom ešte zo zadnej strany nakreslil jeho strom. Po dokreslení jeho strom mi bolo povedané, že sa to srdiečko dá vystrihnúť a či môže prestrihnúť polku

stromu. Avšak iba o tom hovoril a vzápätí sa vypýtal na WC. K obrázku po príchode naspäť potom už nevyjadroval a nevracal. Po dokončení kresby sme sa spoločne vrátili do kruhu.

- **Lenka**

Lenka predstavila svoj obrázok ako ovečkový druh stromu, pretože má korunu tvorenú zo slučiek (Obrázok 95). Povedala mi, že je na ňom zaujímavý iba vyfarbená časť jeho kmeňa na šedo. Inak je celý biely, pretože je ovečkový a ovečky sú biele. Po svojej kresbe cez stromček ešte spravila rôzne čiary. Na tie reagovala odpoveďou, že ich tam len tak počmárala. Jej strom má kamarátov jablňo a čerešňu, pretože sa jej páčia tieto druhy ovocia. Akurát sa nachádza v zimnom ročnom období a dá sa z neho spraviť sveter. V lete je z neho zase možné vyrobiť bielu cukrovú vatu.

Kresba stromu z diagnostického hľadiska:

Lenkin strom je nakreslený na výšku papiera a je rozložený po takmer jeho celej ploche v strede. Má veľkú základňu aj s kmeňom, ktorý nadväzuje a je prepojený s korunou. Koruna je uzavretá a je tvorená z veľkých zatočených oblúčkov. Strom je trochu naklonený ku pravej strane, na ktorej aj časť koruny viac presahuje oproti jej ľavej strane.

- **Patrik**

Patrik nakreslil ako svoj strom brezu (Obrázok 90), pretože mu taký druh napadol. Nachádza sa v lese. Okolo nej sú ďalšie stromy ako ihličnany. Medzi ihličnatými stromami má aj kamarátov, ale aj nekamarátov. Jeho breza je dobrá a zároveň i zlá. Môže byť v hocijakom ročnom období, okrem zimy. Pretože by mohla umrieť a preto vtedy spia.

Kresba stromu z diagnostického hľadiska:

Patrikov stromček je nakreslený takmer v strede papiera, aj keď je trošku viac situovaný ku ľavej strane. Jeho stromček je menší a akoby ho ohýbal vietor do pravej strany. Má väčšiu základňu prelínajúcu sa do vyfarbeného kmeňa, na ktorý nadväzujú vetvy aj s vetvičkami stromu. Sú nakreslené smerom dohora s tým, že sa nakláňajú doprava. Väčšina z nich je nakreslená výraznejšie a jedna z vetiev nie je napojená na ostatné vetvy, akoby bola trocha vo vzduchu. Niektoré z vedľajších vetvičiek sú zase napojené na hlavné vetvy a niektoré ich prekrížujú.

- **Janka**

Janka nakreslila jabloň (Obrázok 94), na ktorej sú jabĺčka a má ich veľmi rada. Tento stromček rastie aj u nich na záhrade. Okolo nej sa nachádzajú kamaráti hruška, slivka, ďalšia jabloň a čerešňa. Ku stromčeku začala rozprávať aj o psíkovi, ktorý bol kedysi u babky. Avšak nikdy ho nevidela, pretože už zomrel .

Kresba stromu z diagnostického hľadiska:

Jankin stromček je kreslený na výšku papiera. Má veľkú základňu a dlhý užší kmeň, ktorý je zhora uzatvorený. Na ňom sa nachádza uzavretá koruna oblého a trochu zvlneného tvaru, v ktorej sú jablká. Koruna je zväčšená do pravej strany narozdiel od ľavej.

- **Lukáš**

Lukáš nakreslil stromček ako jabloň. Vedľa neho po pravej strane nakreslil lietadlo letiace z Francúzska na Slovensko, ktoré padne na zem, pretože mu horí motor (Obrázok 92). To lietadlo trafi aj stromček, pretože nevie a nedá sa riadiť. Nedal by sa už ani zachrániť. Aj keď som sa ho opýtala čo by sa stalo, keby sa mu náhodou lietadlo vyhne. Na lúke sa nachádza sám a nie sú okolo neho žiadne iné stromy, pretože všetky sú už zničené. Po opýtaní sa ho či by nevedel vymyslieť aj napríklad nejaký záchranný plán mi povedal, že to lietadlo je už príliš blízko stromu. Aj v prípade, keby mu prišli nejaké ďalšie stromy na pomoc. Jeho stromček nemá žiadne meno a nemá ani žiadne vlastnosti. Len rád stojí. Nemá ani nikoho rád a ani jeho nemá nikto rád, pretože chce byť sám. Jeho nemajú radi preto, že im robí zle. Predtým si väčšinou zo stretnutí chcel zobrať obrázok so sebou domov. Ale teraz mi po kresbe povedal, že si ho môžem zobrať.

Kresba stromu z diagnostického hľadiska:

Lukáš nakreslil svoj strom stojaci na lúke v strede papiera. Má uzavretý kmeň, na ktorom sa nachádza koruna. Tá má aj podľa jeho slov nevydarenú časť po ľavej strane. Koruna tvorená oblúčikmi je na niektorých miestach hranatejších tvarov. Po ľavej strane sa nezačína úplne od kmeňa a na pravej strane je trochu viac predĺžená oproti tej ľavej. V korune sú jablká a cez celý strom sú nakreslené jemné čiary.

- **Matúš**

Matúš nakreslil stromček, ktorý neexistuje a je tajomný (Obrázok 93). Je vo vesmíre, aby ho nikto nenašiel. Pretože je veľmi vzácny. Keď ho rozrežú v jeho korune, tak z neho

vypadne zlato. Aby ho ľudia mohli mať veľa. Avšak strom je už zarezaný a pri tom mieste je nakreslená aj píla. Strom má korunu stromového kráľa a je jeho synom. Je sám a je vlkom samotárom. Nemá nikoho rád a je drsný. Ale jeho má rado veľa stromčekov, ktorých môže byť okolo dvadsať.

Kresba stromu z diagnostického hľadiska:

Matúšov strom je nakreslený na výšku papiera v jeho dolnej polovici. Zospodu aj zvrchu má ukončený kmeň a v strede je prerezaný, ako aj Peťo opisoval. Píla, ktorou bol zarezaný sa nachádza po ľavej strane. Stromček má ako keby dve uzavreté koruny oblého tvaru, v ktorej jednej sa nachádza usmiaty smajlík. Druhá je tvorená čiarami a je vyfarbená, čo aj vysvetlil ako korunu stromového kráľa.

- **Ivan**

Ivan nakreslil strom (Obrázok 91), ale nevedel aký je a nevedel ani jeho meno. I keď som mu nechala čas, ak by ho chcel pomenovať. Nachádza sa v lese spolu s ďalšími stromami, ktorí sú jeho kamaráti. Jeho strom má rád stromy len jeho druhu. Keď som sa ho opýtala v akom ročnom období by napríklad stromček mohol byť. Tak jeho odpoveď znela, že by bol v jari. Pretože má dané ročné obdobie rád. Na otázku aké vlastnosti by mohol mať povedal, že vie kráčať a bol by silný. Ale ešte ním nie je, no chcel by taký byť.

Kresba stromu z diagnostického hľadiska:

Ivan nakreslil svoj strom na šírku papiera skoro v jeho strede, ale trochu viac na ľavej strane. Má veľkú základňu spojenú s dolnou hranou papiera. Kmeň sa nakláňa do pravej strany. Po ľavej strane je rovnejší a na pravej strane je hrboľatý, a zhora uzatvorený. Na vrchu kmeňa sa nachádza menšia vlnkovitá takmer uzatvorená koruna, ktorá po ľavej strane nie je úplne napojená na kmeň.

Záverečná reflexia a záver stretnutia

V záverečnej reflexii sa deťom na stretnutí celkom všetko páčilo. Až na to, že dievčatám sa nepáčilo, keď chalani niekedy skákali do rečí a sem tam si začali robiť zle. Na koniec sme potom spoločne zhasli sviečku.

Na dnešnom stretnutí boli chalani živší ako obvykle. Aj keď sme si niekedy spomenuli pravidlá, tak už hlavne pri druhom cvičení prejavovali menší záujem počúvať ostatných. Čo bolo na druhej strane aj pochopiteľné, pretože už sa blížil koniec stretnutia a svoju pozornosť

nevydržia udržiavať veľmi dlho. Pri cvičení na voľnú tému bolo zaujímavé pozorovať, že Patrik mal problém nakresliť niečo, čo nemá vopred určené. Keď mal však nakresliť strom, tak hneď sa pustil do kresby. Pri Lenke sa napríklad doteraz nestalo, aby neukázala skupine obrázkov ako tomu bolo teraz pri voľnej téme. Avšak ovečkový strom ukázala bez problému aj ostatným. Na začiatkových stretnutiach bývala väčšinou pri tvorení kresbových testoch spolu s Jankou v laviciach a teraz boli každá od seba. Lenka chcela byť sama. Aj keď si porovnáam Lukáša oproti stretnutiam pred tým. Tak dnes, keď som sa ho pýtala rôzne otázky na jeho obrázky so mnou komunikoval a na všetko mi odpovedal a vysvetľoval.

6.10 Stretnutie č. 10

Skupina: Na desiatom stretnutí bolo prítomných všetkých sedem žiakov.

Ciele stretnutia: Cieľom dnešného stretnutia bolo naladenie sa na seba úvodnou aktivitou a zároveň zistenie, ako deti napredujú vo vyjadrovaní vlastných emócií aj spolu s ich vyjadrovaním pred ostatnými (s prihliadnutím na časový úsek od priebehu tejto aktivity, ktorú sme už robili na druhom stretnutí). A prevedenie kresbových testov.

Pomôcky: Pastelky, ceruzky HB, kancelárske papiere.

Činnosti počas stretnutia: Rozohrievacia aktivita „Ukáž pohybom, ako sa dnes máš“, kresbové testy „Postava“ a „Dom“.

PRIEBEH STRETNUTIA SO SKUPINOU

Úvodné cvičenie s reflexiou a pozorovanie procesu

Na začiatku sme s deťmi robili úvodnú reflexiou pomocou pohybu. Všetci sme sa postavili do kruhu a každý po rade mal ukázať ako sa dnes má. Ostatní to po ňom zopakovali a nakoniec dotyčný povedal, čo daný pohyb znamenal a ako sa dnes má. Najskôr išla ako prvá Simona. Po ukázaní pohybu povedala, že sa má celkom dobre. Janka sa dnes mala dobre. Najskôr to však povedala a až potom rozmýšľala ako to ukáže. Ivan ukázal svojím pohybom, že sa nemá veľmi dobre. Pretože prišli ku nim dnes do školy škôlkari a medzi nimi je jedno dievčatko, ktoré všetkých bozkáva. Potom nasledovala Lenka. Opisovala, že sa má dnes šťastne, lebo si mohla zobrať do školy hodinky. Matúš svojím pohybom vyjadril, že sa má zle. Jeho spolužiak ho dnes bil popri hraní futbalu. Patrik sa v tento deň nemal veľmi dobre, pretože bol u zubára. A Lukáš mal na dnešnom stretnutí so sebou panáčika, ktorý cez svoju postavičku ukázal, ako sa má. Povedal nám, že sa má najhoršie na svete, ale viac už o tom rozprávať nechcel. Po tom sme spoločne zapli sviečku.

Cvičenie č.1 a diskusia výslednej tvorby

Na dnešnom stretnutí sme pokračovali v ďalších kresbových testoch, ktorým prvým bolo nakreslenie postavy. V strede kruhu mali na výber z ceruziek HB a farebných pasteliek spolu s kancelárskymi papiermi. Lukáš hneď povedal, že si obkreslí svojho panáčika. Keď som sa ho opýtala, či by nechcel skúsiť nakresliť postavu sám. Tak mi odpovedal, že mu ten panáčik pomôže a bez nej by kresbu nedokázal. Avšak toto rozhodnutie predstavovalo a vyjadrovalo už samotný pokrok od prvých kresbových testov, kedy kresbu postavy odmietol a ani ju nenakreslil. Deti sa pred začatím kreslenia vyjadrovali, že už tento test raz robili. Tak som im vysvetlila a pripomenula, ako sme si na začiatku hovorili o kresbových testoch, ktoré sa robia v rámci výskumu absolventských prác. Patrik so zadaním nebol veľmi nadšený. Lukáš sa počas tvorby rozprával s panáčikom, aby sa nehýbal. Pretože ho chcel nakresliť. Lenka nad kresbou postavy dlhšie rozmýšľala. Avšak Simona ju povzbudila, aby sa nebála a nie sme na stretnutiach ako na výtvarnej výchove. Patrik mi potom povedal, že raz jeho tatino vytlačil nejakú postavičku. A tak si tú svoju nakreslí podľa toho, ako si ju pamätá. Po jej dokončení sa ho Lukáš spýtal, či by mu ju neukázal. Patrik mu odpovedal slovom nie, pretože by sa mu smiali. Na čo Lukáš reagoval, že nie a tak Patrik svoju kresbu ukázal. Po skončení tvorby sme sa vrátili všetci do kruhu.

- **Lukáš**

Lukáš pri predstavovaní svojej postavy povedal, že musíme všetci hádať ako sa volá. S deťmi sme nevedeli uhádnuť, tak sme ho požiadali o začiatkové písmená. Keď sme postupovali podľa písmeniak, tak nám Lukáš nakoniec jej meno povedal- Cikanička Kakanička. Dôvodom vybratia daného mena bol rozhovor s postavičkou, ktorej sa páčilo. Povedal nám, že také mená počul všade. Ku ľuďom je zlá, pretože na všetkých kadi a taktiež kvôli jej menu (Obrázok 97).

Kresba postavy z diagnostického hľadiska:

Obrys jeho postavy bol teda obkreslený podľa panáčika, ktorú si so sebou priniesol. Nachádza sa skôr v ľavej polovici papiera. Obkreslil od nej aj oblečenie, tvár s vlasmi i ušami. Je vyfarbená presne podľa farieb prinesenej postavičky. Na tvári má oči aj so zreničkami, ústa aj nos. Avšak tým, že ide o obkresľovanú postavičku je ju možné popísať opísať len do určitej miery

- **Patrik**

Patrik nakreslil ako svoju postavičku basketbalistu LeBrona Jamesa z Lakers, ako drží v ruke basketbalovú loptu nad hlavou. Postavička je aj dobrá, ale zároveň je i zlá. Keď jej napríklad niekto robí zle. Má aj ďalších kamošov (Obrázok 101).

Kresba postavy z diagnostického hľadiska:

Patrik nakreslil svoju postavu od polky tela hore, pretože by jej nevedel nakresliť spodok tela. Aj keď sa ma na začiatku pýtal či ju má vyobraziť celú. Postava je kreslená na výšku papiera a v jeho strede. Spodná časť tváre je oválna a na vrchu hlavy má vlasy. Oči so zreničkami sú mandľového tvaru. Má nakreslené obočie, nos, ústa aj veľké uši. Postava má dlhší krk a od neho začína štvorcový trup. Z neho vychádzajú ruky, ktoré boli zakončené prstami ako oblúčikmi. Nie je ich dobre vidieť, pretože ich zafarbil hnedou farbou pleti postavičky. A má na sebe oblečený žltý dres.

- **Matúš**

Matúš nakreslil vymyslenú postavičku (Obrázok 96). Jej meno by bola Hus, pretože má husi rád a sú dobré. Postavička je v pohybe, ale nechcel mi povedať čo robí. Je zlá, pretože všetkých bije a má to rada. Keď ju napríklad niekto bije, tak má taký amok, že vyletí až do vesmíru. Avšak nemyslí si, že je správanie postavy správne.

Kresba postavy z diagnostického hľadiska:

Matúšova postavička je nakreslená viac do pravej polovici papiera na jeho šírku a je menšia. Hlavu má okrúhlu a na nej sú vlasy. Na tvári sú guľaté oči, avšak jedno oko je menšie a druhé je väčšie. Má nos i ústa. Od hlavy sa jej hneď začína trup spolu s bruchom. Od hlavy a trupu a začínajú paličkové ruky, ktoré sú zakončené na jednej strane tromi prstami a na druhej strane dvomi. Pod bruchom sa nachádzajú nohy, ktoré nemajú chodidlá a sú medzi sebou pospájané čiarami. Matúš nakreslil svoju postavu ceruzkou HB.

- **Simona**

Simona nakreslila svoju postavu ako modelku, ktorá je správaním dobrá. A rovnako dobrá je aj ku druhým ľuďom. Dala by jej meno Miška, ale nevedela povedať dôvod jeho vybratia. Na vrchu papiera napísala, že „Moja sestra, keď bude staršia“. Avšak keď som sa jej na napísanú vetu spýtala, povedala že to bolo zle a slová vygumovala (Obrázok 98).

Kresba postavy z diagnostického hľadiska:

Simina postava sa nachádza na ľavej strane papiera na šírku v jeho strede. Nakreslia jej oválnu tvár, na ktorej sú vyobrazené dlhé a farebné vlasy modro-fialovo-ružovej farby. Má oči so zreničkami, ktoré sú mandľového tvaru. Na tvári sa nachádza i obočie, nos a na červeno vyfarbené ústa. Pod hlavou je nakreslený krk, od ktorého idú menšie ramená prepojené s rukami otvorenými do priestoru. Sú zakončené prstami, ktoré Sima na viackrát gumovala. Trup predstavujú ružové šaty. Fialové nohy sú trochu od seba a na nich sú ružové topánky na podpätkoch natočené smerom do vnútra.

- **Lenka**

Lenka nakreslila vymyslenú postavu, ktorej dala meno Ovečka (Obrázok 100). Tým, že má sama rada ovečky a páči sa jej ako sa stále pasú na lúkach, bolo aj dôvodom vybratia daného mena. Jej postavička je veselá a zároveň dobrá ako je zachytené aj na obrázku. K druhým ľuďom je dobrá a milá, a aj ľudia sa ku nej správajú dobre.

Kresba postavy z diagnostického hľadiska:

Lenkina postavička sa nachádza na strede papiera a je kreslená na výšku. Má okrúhlu hlavu, na ktorej sú vyfarbené vlasy. Na tvári sú oči guľatého tvaru aj so zreničkami a ešte aj ďalšou bodkou ako odleskom, ktoré sa dívajú smerom dohora. Má nos a usmiate ústa. Od hlavy je nakreslený menší krk, od ktorého idú ruky. Jedna smerom dole a druhá smerom do vzduchu. Ako aj bolo spomínané, že sa jedná o veselú postavičku. Ruky má zakončené piatimi prstami. Má dlhší trup a rozkročené kratšie nohy, na ktorých sú topánky vyfarbené ceruzkou HB ako i celá postava.

- **Janka**

Janka nakreslila ako svoju postavu sesternicu (Obrázok 102). Na tričko jej nakreslila obrázky a jedno z neho je srdiečko. Jedná sa o jej staršiu sesternicu, ktorú má zo všetkých najradšej. A viac už nevedela, čo by o nej mohla povedať.

Kresba postavy z diagnostického hľadiska:

Jankina postava je väčšia a je kreslená na výšku papiera, ktorá je v jeho strede. Hlavu má okrúhleho tvaru, na ktorej sú spravené z vlasov dva vrkoče vyfarbené modrou farbou. Na tvári sú guľaté oči so zreničkami a mihalnicami. Má nos a pootvorené usmiate ústa. Postavička začína pod hlavou trupom ako šatami, z ktorého idú ruky. Nemá dlane, ale každá

ruka má päť prstov. Pod šatami sa nachádzajú dlhé a úzke nohy na viackrát obťahované, zakončené chodidlami. Postava je kreslená ceruzkou HB, okrem obrázkov na tričku a vlasov, ktoré sú modrej farby.

- **Ivan**

Ivanova postava bola z lesa, v ktorom ju nie je vidno. Pomenoval ju ako lesnú vílu, ktorá je dobrá. Ostatní ľudia sú kvôli jej добрote na ňu zlí. Nemajú ju radi, lebo o nej nevedia, že je dobrá. V tom lese žije so svojou rodinou a býva sa jej v ňom veľmi dobre (Obrázok 99).

Kresba postavy z diagnostického hľadiska:

Ivanova postava je nakreslená na výšku papiera na celú jeho plochu. Má veľkú okrúhlu hlavu, na ktorej sú nakreslené dlhšie vlasy. Na tvári sú guľaté oči, nos a pousmiate ústa. Pod hlavou je krk, ktorý nie je na pravej strane napojený na trup. Od krku jej idú ruky a na konci má dlane s piatimi prstami. Na dlhšom a užšom trupe sa vynímajú šaty. Pod nimi sú nohy, ktoré sú kreslené mierne od seba a na konci majú ploché úzke chodidlá. Postava je kreslená ceruzkou HB.

Cvičenie č.2 a diskusia výslednej tvorby

Ako druhý kresbový test deti robili dom. Zase ako v predchádzajúcom teste mali na výber ako z ceruziek HB, tak aj z farebných pasteliek. Veľa z nich si pamätalo, že už dom robili a veľmi sa im do toho nechcelo. Matúš sa ma opýtal, či by mohol nakresliť aj viac domov a Lenka sa spýtala či musí byť obrázok farebný. Na to som reagovala, že je na nej ako sa rozhodne. A do pár minút mala svoju kresbu domu hotovú. Nakreslila si však ešte jeden, kým čakala na ostatných. Matúš nakreslil viacero domov a každý na jeden papier. Jeden z nich dokonca aj pokrčil, pretože sa mu nepáčil a nepodaril sa mu. Aj keď som mu povedala, že to nevádi ak sa mu kresba ako sám hovorí nepodarila. Chcel si však nakresliť ďalšie domy, tak som mu nechala priestor. Sima sa ma neskôr opýtala, či tam môžu byť aj vianočné ozdoby. Na čo som reagovala, že tam môže byť nakreslené čokoľvek čo chce. Po dokončení sme sa všetci opäť vrátili do kruhu.

- **Patrik**

Patrik nakreslil vilu, v ktorej bývajú boháči (Obrázok 110). Majú tam prístup iba bohatí basketbalisti a futbalisti. Mohli by tam možno prísť aj chudobnejší ľudia, ktorí majú

napríklad jeden milión eur. V domčeku sa býva dobre. Nachádza sa v bohatej štvrti, kde sú iba bohaté domy.

Kresba domu z diagnostického hľadiska:

Patrik nakreslil veľkú vilu na celú plochu papiera. Začína z ľavej strany, kde nie je ukončená. Skladá sa z troch strán, kde na bočných stranách sú dlhé okná. Vpredu sa nachádzajú dvere s kľučkou, vedľa nich je menšie zatvorené okno a na druhej strane je nakreslená slabšími čiarami garáž. Nad dverami sú dvojice väčšie okná s balkónmi a obrazmi. Na vrchu vily je strecha, ktorá je plochejšia a je zafarbená ceruzkou rôznymi čiarami. Celý domček je nakreslený ceruzkou HB.

- **Simona**

Sima nakreslila domček, ktorý pomenovala ako múzeum (Obrázok 107). Bývajú v ňom normálni ľudia a môže tam vojsť len šesť ľudí. Ale na návštevu tam môže prísť hocikto okrem zlodějov. Jej domček má okolo seba aj ďalšie domy a býva sa v ňom veľmi dobre. Na jeho balkóne nakreslila vianočné ozdoby.

Kresba domu z diagnostického hľadiska:

Simin dom je kreslený z pravého profilu, kde je vidno jeho prednú a pravú stranu. Je rozložený do celej plochy papiera. Dom je nakreslený na tráve. Na prednej strane sa nachádzajú zatvorené dvere, na ktorých je guľa. Nad dverami sú po bokoch okná, ktoré sú zafarbené a nad nimi je ozdobený balkón. Na bočnej strane domu sa nachádzajú dve rovnako veľké okná ako na jeho prednej strane a sú taktiež zafarbené. Na streche je napísaný názov domu, na ktorej sa nachádza i komín so stúpajúcim dymom. Kresba je nakreslená ceruzkou HB.

- **Janka**

Janka nakreslila panelák, v ktorom býva jej babka (Obrázok 111). Povedala, že je však omnoho väčší ako ho nakreslila, ale už by sa jej na papier nezmestil. Okolo neho sú aj ďalšie paneláky, ale tiež by sa tam už nezmestili. Býva sa v ňom dobre a môže tam vstúpiť iba ten, kto tam býva alebo ak niekto ide k jej babke na návštevu. Na otázku prečo najskôr nakreslila domček a potom ho zmenila na panelák mi odpovedala, pretože v ňom býva babka. Viac sa už o domčeku veľmi nechcela rozprávať.

Kresba domu z diagnostického hľadiska:

Janka nakreslila svoj dvojdielny panelák na výšku papiera do jeho stredu. Najskôr nakreslila dom zo strechou aj s kúriacim komínom, ale potom strechu vygumovala a dokreslila tam druhú časť paneláku. Dom je nakreslený spredu a má veľké dvere po ľavej strane s veľkou guľou. V strede paneláka je čiara, ktorá ho predeľuje na dve časti. V jeho hornej polovici je do opačného trojuholníka nakreslených veľmi veľa zatvorených okien. Pri mieste predelenia vo vrchnej časti paneláku je podľa slov Janky modrá vlnkovaná čiara ako ozdoba.

- **Ivan**

Ivan nakreslil ich domček, ktorý je väčší a býva v ňom jeho rodina -mamina, tatino a jeho sestra (Obrázok 108). Môže tam vstúpiť a prísť na návštevu iba ich rodina, a len niektorí kamaráti. V domčeku sa býva veľmi dobre a naokolo má aj ďalšie domčeky. Na vrchu strechy nakreslil komín, okno a satelit. Dom má veľké okná, aby ukázal aký je vo vnútri krásny. Ale ľudia okolo neho tú krásu nevidia. Avšak keby prišli k nemu bližšie, tak by to mohli uvidieť.

Kresba domu z diagnostického hľadiska:

Ivan nakreslil veľký dom spredu na šírku papiera v jeho strede. Má zatvorené dvere nachádzajúce sa po ľavej strane, a na ktorých je guľa. Na celej prednej stene domu je nakreslené obrovské okno zložené z ďalších malých okien. Stena je ako jediná vyfarbená na zeleno. Strecha má v strede okrúhle zatvorené okno a siaha až po vrch papiera.

- **Lukáš**

Lukáš nakreslil opustený dom, pretože ho Matúš opustil a už sa rozbíjal (Obrázok 109). Na otázku možnej opravy alebo jeho záchrany odpovedal, že to kvôli mŕtvemu majiteľovi nie je možné a ani by sa nedal nájsť nový. A nikto by ho ani nechcel. Keď som mu povedala, že je veľa opustených domčekov a ľudia si ich kupujú a znova ich obývajú. Tak bola jeho odpoveď stále rovnaká, a teda že to nie je možné. V tom domčeku sa však býva najlepšie, dokonca lepšie ako v Patrikovej vile.

Kresba domu z diagnostického hľadiska:

Lukášov dom je kreslený z ľavého profilu na stred papiera a po celej jeho ploche. Je nakreslený na červenej tráve, na ktorej leží mŕtvy Matúš. Na prednej strane sa nachádzajú

napravo dvere s kľučkou aj zámkom na kľúč. Vedľa nich sú dve zatvorené okná. Ľavá strana domu je nakreslená viac do vzduchu. Na streche sa nachádza okrúhle zatvorené okno. Po celom dome sú nakreslené šmuhy a je pokreslený rôznymi čiarami. Okolo neho sa nachádza plot.

- **Matúš**

Matúš mi predstavil poslednú verziu jeho domu, ktorý bol zabíjacky a býva v ňom zabijak (Obrázok 104). Jeho majiteľ je zlý a kvôli tomu zabíja ľudí. Býva sa mu v ňom dobre, pretože tam má luxusné jedenie a nože. Kedysi bol ten zabijak dobrým človekom. Avšak ľudia ho začali hnevať a bili ho, tak sa rozhodol pre ich zabíjanie. Postava drží v ruke pištoľ. Pôvodne nakreslil domček s veľa komínmi (Obrázok 103), aby sa dal dobre vykúriť. Nachádza sa na severnom póle a má to tam rád. Počas procesu kreslenia si občas Matúš s Lukášom robili zle. Aj keď im bolo povedané, aby sa pri tvorbe navzájom nerušili. Čo môže byť jedným z dôvodov, prečo chcel nakresliť druhý dom s ležiacim Lukášom na zemi.

Kresba domu z diagnostického hľadiska:

Matúšov prvý pôvodný dom bol nakreslený v strede papiera a bol trochu naklonený do pravej strany. Mal menšiu základňu bez dverí. Jeho strecha oproti základu bola veľká a v strede mala jedno hnedé okno. Okolo opisovanej strechy bola spravená ešte jedna strecha s piatimi komínmi, z ktorých išiel dym. Obrázok bol kreslený ceruzkou HB. Druhý zabíjacky dom bol kreslený akoby z ľavého profilu s tým, že bol rozložený na dve spojené časti. Nachádzal sa vo vrchnej časti papiera. Na pravej stene domu boli v strede malé zatvorené dvere s guľou a malé okná, ktoré boli na jej okrajoch. V strede steny stál spomínaný zabijak. Na ľavej strane domu boli dve prekrížené čiary so zámkom. Strecha na druhého domu je naopak nízka a menšia.

- **Lenka**

Lenka nakreslila dva domy. Druhý spravila kvôli tomu, keď čakala na ostatných v skupine (Obrázok 106). A tak si chcela nakresliť ešte jeden. V dome, ktorý vytvorila ako prvý býva ona sama (Obrázok 105) a všetci majú povolený vstup. V oboch domoch sa jej býva dobre. Okolo nich zvyknú niekedy bývať aj iné domy. Avšak inokedy tam zase nie sú, pretože potrebujú byť občas osamote. Ako aj Lenka chce byť niekedy sama.

Kresba domu z diagnostického hľadiska:

Prvý dom Lenka nakreslila na šírku papiera po skoro celej jeho ploche a je nedokončený po pravej strane. Akoby pokračoval ďalej. Je nakreslený z pravého profilu. Na prednej strane má dve okná ako aj na pravej, ale nemá žiadne dvere. Na streche sa nachádza komín, z ktorého stúpa dym a je nakreslený HB ceruzkou. Druhý dom je naopak nakreslený spredu, na výšku papiera v jeho strede. Na dome sú zatvorené okná, ktoré sú pod strechou. Dvere sa nachádzajú po pravej strane a sú zatvorené. Na nich je veľmi malá kľučka. Tento dom má vysokú a veľkú strechu, ktorá o malú časť presahuje vrch papiera. Na nej sa nachádza po pravej strane komín, z ktorého stúpa dym. Dom je nakreslený rovnakou ceruzkou ako pri prvej kresbe.

Záverečná reflexia a záver stretnutia

Na záver deti v krátkosti reflektovali, že sa im kresbové testy páčili. Matúšovi a Lukášovi sa len nepáčilo, že si navzájom niekedy robili zle. Nakoniec sme už ako ukončenie spoločne zhasli sviečku.

Na začiatku dnešného stretnutia pri úvodnej reflexii bolo ukázanie toho, ako sa momentálne v ten deň mali menej náročnejšie, ako keď sme to robili spolu prvýkrát. Takmer každý svoj pohyb hneď predviedol. Až na Janku, ktorá najskôr slovne opísala ako sa má. A až potom spravila pohyb, ktorý si potrebovala premyslieť. Matúš a Lukáš si na dnešnom stretnutí sem tam medzi sebou robili nepríjemnosti. Keď som sa ich opýtala prečo to robia, tak sa vyhovorili jeden na druhého, že si začal ten druhý. Napriek rozprávaníu s nimi oboma, aby skúsili brať ohľad aj na ostatných počas tvorby. Začali aj tak medzi sebou po uplynutí pár minút znova vymýšľať. Vtedy som prvýkrát zavnímala a odpozorovala, hlavne tým, že je to moja prvá skúsenosť arteterapie s deťmi. Do akej miery môžem zasahovať a na druhej strane stáť v roli arteterapeuta. A zároveň brať ohľad na to ako postupuje skupinka a ako na celú situáciu reagovať.

6.11 Stretnutie č. 11

Skupina: Na začiatok stretnutia prišli iba štyria žiaci Lenka, Janka, Ivan a Matúš. Po pár minútach od začatia stretnutia sa k nám pripojila aj Simona, ktorá bola u lekára a nevedela či príde. Avšak nakoniec dorazila. Ďalší dvaja žiaci Patrik a Lukáš boli v ten deň chorí.

Ciele stretnutia: Na dnešnom stretnutí sme skúsili pozmeniť úvodnú a záverečnú reflexiu na reflexiu hravejšou formou, aby bolo pre deti možno zábavnejšie a prirodzenejšie hovoriť o svojich pocitoch a emóciách. Respektíve im napomôcť, ak nevedia nájsť správne slová na ich vyjadrenie. Cieľom stretnutia bolo i prevedenie kresbových testov.

Pomôcky: Pastelky, ceruzky HB, kancelárske papiere, pre každého žiaka vrecúško so šiestimi základnými emóciami.

Činnosti počas stretnutia: Úvodná a záverečná reflexia s pomocou kartičiek šiestich základných emócií, kresbové testy „Rodina v spoločnej voľnej chvíli“ a „Začarovaná rodina“.

PRIEBEH STRETNUTIA SO SKUPINOU

Úvodná reflexia spojená s aktivitou a pozorovanie procesu

Na začiatok stretnutia dorazili štyria žiaci, s ktorými sme sa spoločne pozdravili a posadali si do kruhu na žinenky. Hneď som im na úvod vysvetlila, že dnes nebudeme mať takú obyčajnú reflexiu ako väčšinou mávame, ale spravíme ju trochu inou a možno aj pre nich zábavnejšou formou. Na začiatok sme si ukázali obrázok, kde bolo vyobrazených šesť emócií a spoločne sme si ich pomenovali. Každému som potom dala na výber z košíku, kde som mala pre všetkých pripravené balíčky s kartičkami už pomenovaných šiestich základných emócií. Po obdržaní balíčka si všetci mali vybrať z tých kartičiek, ktoré súviseli s ich dnešnými pocitmi a emóciami. Deti išli jednotlivo po sebe. Každý mal najskôr ukázať svoje kartičky, pomenovať o aké emócie sa jedná a povedať dôvod, prečo si dané kartičky zvolil. Ivan si zvolil prekvapeného smajlíka- kvôli obedu, šťastného- pretože dnes mali dobré hodiny a znechuteného- pretože mu niečo nechutilo v desiate. Matúš si vybral smutného smajlíka- lebo chcel ísť na obed domov, šťastného- pretože som bola v ten deň s nimi. K nemu sa pripojila aj Lenka a povedala, že ich to so mnou veľmi baví. Ako posledného si Matúš vybral nahnevaného smajlíka, pretože ho jeho spolužiak pri hraní sa na obede kopol. Janka si vybrala šťastného smajlíka- pretože dnes dostala jednotku v škole, smutného- pretože jej spolužiačka a zároveň kamarátka odišla počas vyučovania k doktorovi. Lenka si vybrala šťastného smajlíka- pretože sa naučila dopredu básničku a nemusí sa učiť cez prázdniny, smutného- kvôli obedu a znechuteného- pretože má chuť na niečo kyslé. Po úvodnom kole sme potom spoločne ako vždy zapli sviečku ako symbol začiatku.

Cvičenie č.1 a diskusia výslednej tvorby

Po úvodnej reflexii sme začali kresbovým testom „Rodina v spoločnej voľnej chvíli“. Deťom som dala na výber z farebných pasteliek alebo ceruziek HB spolu s kancelárskym papierom. Lenka sa ma spýtala, že s tým má problém a nevie čo má nakresliť. Po pár zamysleniach a otázkach ju však napadlo, že môže nakresliť ich rodinu, keď bol jej ešte malý braček v brušku. Dievčatá išli spolu kresliť ku jednej lavici a chlapci si každý išli do svojho akoby bunkru k laviciam a tam si každý kreslil sám. Medzitým za chvíľku ako sme začali prišla aj Simona, ktorá kvôli návšteve u doktora prišla neskôr. Aj keď nevedela či nakoniec príde. Iba som sa jej aspoň opýtala ako sa dnes má, na čo mi odpovedala, že celkom dobre. Vysvetlila som jej čo práve robíme a mohla sa pripojiť k ostatným. Dievčatá ju hneď medzi seba prijali a spolu si pri sebe kreslili. Matúš medzitým spomenul, že nikto nemôže vstúpiť do jeho bunkra. Za pár minút však svoj postoj zmenil a povedal, že tam majú prístup len chalani. Neskôr mi v procese tvorby povedal, že nakreslí ako prvú prírodu a potom svojich rodičov. Vzápätí sa ma potom spýtal či môže nakresliť troch alebo štyroch ľudí zo svojej rodiny. Keďže Matúš žije iba s maminou, tak mohol nakresliť tých členov, ktorí sú pre neho dôležití. Na čo mi odpovedal, že má najviac rád maminu, babku a dedka. Sima sa ma spýtala, či môže svoj obrázok nechať nevyfarbený. Jakubko začal neskôr behať po triede. Po spýtaní sa ho, či má už nakreslenú svoju rodinu si spomenul, že zabudol nakresliť ešte seba. Tak sa ku svojej kresbe znova vrátil. A keď som sa ho opýtala, prečo nenakreslil seba, tak mi odpovedal, že zabudol. Počkali sme kým všetci dokončia a potom sme sa spoločne vrátili do kruhu, kde každý predstavil svoju rodinu v spoločnej chvíľke. Lenka mi pri usadzovaní sa do kruhu zdelila, že jej obrázok nevyšiel. Snažila som sa ju povzbudiť, že nie sme na výtvarnej výchove a my si tu tvorbu medzi sebou v skupine nehodnotíme. V tom sa ku mne pripojila aj Simona. Povedala, že keby sú na výtvarnej tak to už naozaj inak kreslia.

- **Lenka**

Aj napriek tomu, že sa Lenka najskôr ostýchala a rozmýšľala či svoj obrázok ukázať, tak sa prihlásila ako prvá. Svoju rodinu zobrazila v spoločnej chvíli, keď jej malý braček bol ešte v brušku (Obrázok 112). Pretože by to bolo pre ňu inak ťažké nakresliť. Keď som sa jej opýtala, kedy boli naposledy takto spolu ako rodina, dlhší čas nad tým rozmýšľala. Napokon si však spomenula a takto spolu bývali, keď si pustili rozprávku. Na vrchu papiera ešte dopísala slovom babku a dedka. Napísala ich tam preto, lebo sa už Lenke nezmestili na papier a sú pre ňu dôležití.

Kresba rodiny z diagnostického hľadiska:

Aj napriek tomu, že deti mali na výber ako z farebných pasteliek, tak aj obyčajných ceruziek HB. Lenka zvolila kresbu rodiny ceruzkou. Členov rodiny kreslila v poradí od tatina, potom maminu s bračekom v brušku, nakoniec seba a brata. Postavy kreslila od najvyššej až po najmenšiu. Lenka začínala kresbu hlavou tatina. Pri jej tvorbe mi spomenula, že jej hlava nevyšla a nakreslila ju do tvaru pripomínajúcu lebku. Tatino s maminou a ona s bračekom, sa držia na obrázku za ruky. Všetky postavy sa usmievajú. Je zaujímavé, že obe mužské postavy tatino i brat majú ruky v bok na miestach, kde sa začína a končí ich rodina. Všetky postavy majú takmer primeranú hlavu k telu, majú krk a oči v tvare gombičiek. Majú naznačený nos a ženské postavy majú nakreslené i vlasy. Všetci majú nohy, ruky, ramená a trup, ktoré sú dvojdimenzionálne. Žiadna z postáv nemá uši. Postavy sú oblečené. A dlane majú päť prstov.

- **Janka**

Janka nakreslila svoju rodinu ako boli na návšteve u babky, kde stavali skriňu (Obrázok 114). Najskôr na obrázku nakreslila maminu, potom tatina a nakoniec seba. Nad každého napísala, kto je kto. Keďže už poznala danú kresbovú metódu, ako mi aj sama reflektovala, tak sa jej už viac o obrázku veľmi nechcelo rozprávať.

Kresba rodiny z diagnostického hľadiska:

Janka nakreslila svoju rodinu farebnými pastelkami. Jej postavy sú skôr nakreslené v hornej polovici papiera a ich telá sú dvojdimenzionálne. Kresba maminy má celkom primeranú hlavu k telu, Janka má o niečo väčšiu hlavu v porovnaní s telom a jej tatina hlava je oproti telu naopak menšia. Ani jedna z postáv nemá uši ani krk a ruky skôr vychádzajú od hlavy, pričom jej tatina ruky sú celkom malé. Postavy nemajú dlane s prstami a ani chodidlá. Janka si sebe spravila dlhší trup oproti ostatným postavám a jej tatinovi nakreslila dlhšie nohy. Všetky postavy majú vlasy, oči v tvare gombičiek, nos ako čiarky a ústa. Jej maminy ústa sú však viac otvorené a väčšie a jej tatina sú menšie. Postavy majú nakreslené oblečenie.

- **Simona**

Na svojom obrázku Simona zachytila spoločný príchod jej rodiny na návšteve u jeho tatinovho brata a jeho priateľky, ktorý tam vyobrazený nie sú (Obrázok 116). Tento spoločný moment nakreslila preto, pretože sa jej tam páčilo a boli všetci ako rodina pokope. Svoj obrázok začínala kresbou od seba, potom tatina, maminy a nakoniec staršej sestry.

Kresba rodiny z diagnostického hľadiska:

Simona použila na nakreslenie svojej rodiny ceruzku HB. Postava jej maminy, sestry a jej samotnej majú nakreslené hlavy celkom primerane k telu až na jej tatina, ktorý ju má menšiu avšak nakreslenú z profilu. Všetky postavy majú vlasy. Uši, krk, trup, ramená, ruky aj chodidlá sú dvojdimenzionálne. Postavy majú dlane s piatimi prstami, avšak všetky chodidlá sú smerované smerom dovnútra. Oči sú oválneho tvaru, postavy majú obočie i nos. Všetci členovia rodiny majú ústa, ktoré sú skôr neutrálnej emócie. Postavy sú oblečené.

- **Matúš**

Matúš najskôr ako prvú nakreslil prírodu a až potom svoju rodinu. Vo svojej kresbe zachytáva vymyslenú spoločnú chvíľku. Jeho mamina a jeho babka sú schované v stromoch v strede obrázka, pretože mali v ruke banány a tie prilákali opice. Vľavo dole pod stromom je Matúš s futbalovou loptou a na druhej strane pod stromom je jeho dedko, s ktorým hrá futbal (Obrázok 113). Nad Matúšom sa pri strome nachádza chvost opice a tieto zvieratá naháňajú iba tých, ktorí majú banány. Matúš mi povedal, že dedko sa s ním niekedy takto hráva aj spolu s bratrancom. Keď som sa ho opýtala, či bývajú takto všetci spolu pokope. Tak povedal, že chcel nakresliť skotňu (čo je miesto v prírode). Myslel si, že to nevie alebo nemôže nakresliť. Nakoniec ešte spomenul, že mamina je zamaskovaná v tom strome naľavo a babka je schovaná v druhom strome v kmeni.

Kresba rodiny z diagnostického hľadiska:

Matúš svoj obrázok nakreslil farebne. Obe vyobrazené postavy majú hlavy, ktoré nie sú úplne primerané telu. Majú oči, ústa aj nos. Avšak nemajú krk, uši, ani chodidlá. Ruky sú v podobe paličiek, na konci ktorých sú nakreslené paličkové prsty. Telo ako trup a spodná časť tela sú dvojdimenzionálne. Obe postavy sú oblečené.

- **Ivan**

Keď sme sa blížili ku koncu kreslenia a spýtala som sa ich či už majú hotové svoje obrázky, tak si Ivan spomenul, že ešte zabudol nakresliť seba. Vyobrazil svoju rodinu okrem svojej sestry. Vysvetľoval, že na ňu zabudol, aj keď ju má rád. Ich spoločná chvíľka je u nich doma na dvore, kde si každý robí niečo svoje a zároveň ide o spoločnú činnosť. Tatino dáva dole veci z povaly, ktoré sú zobrazené aj v prvej polovici domčeka na obrázku. A on tie veci potom spolu s maminou umývajú. Mamina práve umýva bicykel a Ivan auto (Obrázok 115).

Kresba rodiny z diagnostického hľadiska:

Ivan sa rozhodol pre kresbu s ceruzkou HB. Postavy majú hlavu, ale neprimeranú telu. Krk je oproti telu dlhší, avšak ruky vychádzajú práve z trupu od ramien. Nemajú dlane s prstami a len jedna postavička má naznačené chodidlá. Trup je jeho maminy a tatina dlhší. Postava Ivana a jeho tatina má malé ústa a oči, ale postava maminy ich nemá vôbec. Krk, ruky, trup i nohy sú dvojdimenzionálne.

Cvičenie č.2 a diskusia výslednej tvorby

Druhým cvičením bol kresbový test „Začarovanej rodiny“. Žiakom som najskôr vysvetlila inštrukciu ako ich rodiny začaroval čarodejník na zvieratká a potom ich aj znova odčaroval naspäť do ľudskej podoby. Opäť mali na výber z ceruziek HB a farebných pasteliek. Test mali nakresliť na kancelársky papier. Matúš sa ozval, že nevie nakresliť žiadne zvieratko. Tak som ich spoločne povzbudila, že sa im podobná kresba podarila už na začiatku stretnutí. Vysvetľovala som im, aby skúsili zvieratá kresliť tak ako vedia. A hlavne, aby oni sami vedeli aké zvieratko kreslia a potom nám skupinke opíšu o aký druh sa jedná. Čím sa viacerým uľavilo a pomaličky sa pustili do kreslenia. Tým, že deti už tento kresbový test robili a pamätali si ho, veľmi sa im do neho nechcelo a väčšina si skôr zvolila na kresbu ceruzku HB.

- **Matúš**

Matúš nakreslil seba ako zajaca, pretože rád skáče. Dedka ako koníka, lebo sa mu na toto zviera podobá a má ho tak rád. Kôň je veľmi dobrý. Babku stvárnil ako hada, ale iba ako užovku. Pretože je na neho dobrá tak, ako aj užovky. Mamina je na obrázku ako vtáčik, ktorý má zajačika rád a on ju má rád ako vtáčika (Obrázok 119). Keď som sa Matúša opýtala, čo sa zmenilo oproti jeho prvej „Začarovanej rodine“. Tak po dlhšej úvahe a po spoločnom pripomenutí mi povedal, že je na neho mamina už dobrá a už pochopil čo má robiť. Za čo som sa ho snažila povzbudiť.

Kresba začarovanej rodiny z diagnostického hľadiska:

Matúš nakreslil svoju rodinu ceruzkou HB. Zvieratá nakreslil najlepšie ako vedel, čo spomenul aj na začiatku testu. Pri sebe ako pri zajačikovi nakreslil užovku ako babku a kúsok ďalej je pri nich dedko. Mamina ako vtáčik, lieta nad nimi.

- **Ivan**

Ivan nakreslil seba ako slimáka, pretože niekedy je podľa jeho slov ako taký slimáčik. Napriek tomu, že on ako zvieratko nie je na obrázku farebný, tak v skutočnosti farby má. Vie niekedy dokonca skákať a je dobrý. Dokáže tú ulitu občas zobrať a zahodiť ďaleko, ale potom mu nejaký čas trvá kým si pre ňu zase príde. Avšak, keď mu na tú ulitu niekto stúpi, tak nepraskne a je taká silná. Sestru nakreslil ako koníka, pretože ich má rada a aj sa na nich podobá. Ten koník je k slimákovi dobrý. Mamina je vták, ktorý je strašne uvrieskaný. Kričí na koníka i na slimáčika, pretože robili zle. Keď som sa ho opýtala, či nebol len vtáčik nahnevany. Tak mi odpovedal, že sa nad tým nezamýšľal. Ocina nakreslila ako hada, pretože sa mu dané zvieratko páči. Hada je ku koníkovi aj k slimákovi dobrý, a niekedy si dá s vtáčikom aj bočku. Zvieratko nakreslil veľké, pretože ten had chce byť takej veľkosti (Obrázok 120).

Kresba začarovanej rodiny z diagnostického hľadiska:

Ivan kreslil svoju rodinu ceruzkou HB. Seba ako slimáčika nakreslil ku koníkovi, jeho sestru a v tej istej línii je aj ich mamina ako vtáčik. Tieto tri zvieratká sa nachádzajú v hornej polovici papiera a ich tatino ako had, sa samostatne nachádza v dolnej časti papiera a je z nich zo zvierat najväčší.

- **Simona**

Maminu nakreslila ako usilovnú včeličku. I keď jej tatino upratuje viac ako mamina, ktorého zobrazila ako dážd'ovku a potrebuje mať všade poriadok. Seba nakreslila ako myšku, pretože je taká malá. A jej sestru ako psíka, pretože je dosť veľká. Ten psík má s myškou dobrý vzťah, ako aj včelička s dážd'ovkou. Všetci ako zvieratká majú medzi sebou dobré vzťahy. Myška má najradšej dážd'ovku, pretože obe lozia po zemi (Obrázok 117).

Kresba začarovanej rodiny z diagnostického hľadiska:

Simona nakreslila seba ako prvú, potom maminu, sestru a nakoniec tatina. Ku každému zvieratku napísala, kto je kto. Svoju rodinu najskôr spravila ceruzkou HB a potom ešte farebnými pastelkami doplnila dážd'ovku, včeličku a myškin chvost. Myška sú so psíkom viac pri sebe. Včelička je skôr v druhej polovici papiera na oblohe aj spolu s dážd'ovkou, ktorá je pod včeličkou v zemi.

- **Lenka**

Lenka nakreslila tatina ako vtáčika bociana, ktorý je dobrý. Maminu ako vrabca na oblohe, ktorý je unavený. Seba nakreslila ako hada, pretože je taká dlhá a rád sa plazí po štyroch. Staršieho bračeka nakreslila ako ovečku, ktorý má najradšej mäso. Je vyplašený ako stádo oviec, pretože je rozjašený každý deň, keď sa nudí. A najmenší brat je na obrázku ako myška, pretože je najmenší a je dobrý (Obrázok 118). Keď som sa jej opýtala, prečo sa napríklad zvieratká zmenili. Tak mi odpovedala, že si ona ako had vie nájsť niekedy úkryty v prípade potreby byť sama. A zase vyjsť z neho von, keď chce byť s kamarátmi. Maminu nakreslila ako vtáčika kvôli tomu, že teraz v poslednej dobe stále upratuje. Tak sme sa rozprávali či náhodou vtáčik, toho teraz nemá viac a možno potrebuje aj pomôcť. Na čo Lenka reagovala jej nápomocou tým, že je na mobile. Avšak niekedy vrabcovi pomôže vybrať umývačku.

Kresba začarovanej rodiny z diagnostického hľadiska:

Lenka nakreslila svoju rodinu ceruzkou HB. Seba ako hada nakreslila do spodnej ľavej časti papiera. Nad ňou sa nachádza jej tatino ako bocian, vedľa ktorého si skúšala nakresliť vtáčika podľa čísla. Vedľa hada po pravej strane je ovečka ako jej starší brat a na konci myška ako najmladší brat. Nad všetkými zvieratkami je v strede vo vzduchu jej mamina ako vtáčik, ktorý smeruje pohľadom na hadových dvoch menších bratov.

- **Janka**

Janka nakreslila seba ako motýľa v strede medzi svojimi rodičmi. Jej mamina bola na ľavej strane rovnako ako ona motýľom a jej tatino po pravej strane slimákom. Keď som sa jej opýtala, prečo nakreslila maminu a seba ako motýľa. Tak mi len odpovedala, že sa jej to tak viac páčilo. Tatina ako slimáka nakreslila z dôvodu, že je niekedy pomalší ako dané zvieratko (Obrázok 121). V prvom kresbovom teste nakreslila seba ako zajačika, tatina ako medveďa a len mamina zostala rovnakým zvieratkom. Po jednotlivom spýtaní sa, kvôli čomu by mohli byť zvieratá inej podoby odpovedala len na tatina, že je ako aj medveď a niekedy ako aj slimák. Viac už nevedela čo k obrázku dodať.

Kresba začarovanej rodiny z diagnostického hľadiska:

Zvieratá sú nakreslené v hornej polovici papiera a akoby smerovali do diagonály. Jankina mamina je zo všetkých zvieratiek najväčšia, ale skôr sa od nich nachádza v dolnejšej časti. Ako motýľ má krídla po dvoch na každej strane a sú spojené dokopy. Na ľavej strane

sú väčšie a sú znova obťahované a na pravej strane sú menšie. Jej mamina začína diagonálu z ľavej dolnej časti. Nasleduje Janka ako motýľ, ktorého krídla sú vyplnené cikcakovými čiarami. Na každej strane má tri krídla, ktoré majú po ľavej strane menšie rozostupy a po pravej väčšie. Ako posledný je tatino ako slimák, ktorý je takmer rovnakej veľkosti ako Janka. Nachádza sa vyššie ako jej motýľ, ale výškovo ju nepresahuje. Jeho ulita začína od tela slimáka, ale končí vo vzduchu. Začarovaná rodina je kreslená ceruzkou HB.

Záverečná reflexia a záver stretnutia

Ku koncu už boli deti unavenejšie a hlavne pozornosť chlapcov výrazne klesla. A preto, ako sme spoločne robili reflexiu na začiatku s kartičkami smajlíkov. Tak som aj teraz nechala deti nech si vyberú obrázok, ktorý by vyjadril ich pocity ako vnímali dnešné stretnutie. Každé z detí sa postupne vyjadrilo, že sa im dnešné stretnutie páčilo a bolo to fajn. Dokonca Matúš povedal, že bol dnešok za 100 bodov z 20.

Na začiatku som na naše stretnutia dostala od detí pozitívnu spätnú väzbu, ktoré sa im páčia. Boli by radi, keby mohli pokračovať ďalej. V ten deň mali hlavne chlapci zníženú pozornosť a veľa energie. Takže bolo trochu náročnejšie udržať atmosféru skupiny, tak aby bola aj pre ostatných v poriadku pri tvorbe alebo rozprávaní sa o kresbách. Tým, že sa možno jednalo už o jedenáste stretnutie, tak deti viac a viac prostredníctvom svojich kresieb odhaľovali svoje vlastnosti. Rovnako boli pozorovateľné a dokonca som mohla aj počuť pri kresbových testoch rôzne pokroky oproti prvým kresbovým testom. Deti taktiež zachytávali aj momentálnu situáciu, ktorú práve doma prežívajú a o ktorej sme sa pokúsili diskutovať.

6.12 Stretnutie č. 12- Záverečné stretnutie

Skupina: Záverečného stretnutia sa zúčastnilo všetkých sedem žiakov

Ciele stretnutia: Cieľmi posledného stretnutia bolo posilniť v deťoch na záver stretnutí pozitívne sebapoznávanie. A uzavretie arteterapeutického procesu spoločným dielom a testom.

Pomôcky: Veľký baliaci papier, výkres A4, farebné pastelky, vodové farby, temperové farby, voskové farby, ceruzky, prírodné materiály.

Činnosti počas stretnutia: Namaľovanie obrázku „To najlepšie vo mne/ v tom, čom som dobrý“, vytvorenie spoločného stromu, blob tree test.

6.12.1 Priebeh stretnutia so skupinou

Úvodná reflexia

Na začiatku stretnutia sme si spravili reflexiu. Deti dnes reflektovali, že sa majú aj dobre i zle. Matúš sa mal dnes dobre, pretože ho do školy odprevadila babka. Matúš sa nemal veľmi dobre, pretože na obede neposlúchali a pani učiteľka ho so spolužiakmi rozsadila. Simona sa mala dobre a zároveň aj zle, pretože nevedela aké známky dostane z písomky. Janka odpovedala, že nie moc dobre, pretože pokazila písomku a nebude z nej dobrá známka. Lukáš sa nemal veľmi dobre, pretože chcel byť doma a spať. Tak som sa ho opýtala, či dnešné stretnutie aspoň skúsime. Na to mi odpovedal, že nevie. Povedala som mu, že vie o tom, keď sa mu nebude chcieť niečo robiť tak nemusí a ja ho nútiť nebudem. Lenka mala dnes dobrú náladu kvôli tomu, že si do školy mohla priniesť čelenku. A Ivo mi odpovedal, že sa mal dnes dobre. S deťmi sme si pripomenuli, že ide o posledné stretnutie. Povedali mi, že im budem chýbať aj spolu s tým, čo sme na stretnutiach robievali. Dnes už napríklad väčšina detí vedela oproti prvému stretnutiu celou vetou rozvinúť ako sa dnes mali, bez toho aby som sa ich na to opýtala. A spolu sme ešte naposledy zapli sviečku.

Cvičenie č.1 a diskusia výslednej tvorby

V prvej časti stretnutia mali deti za úlohu spraviť obrázok, na ktorom by bolo nakreslené to najlepšie z nich alebo niečo v čom sú dobrí. V strede kruhu mali pripravené výkresy spolu s farebnými pastelkami, vodovými farbami, temperovými farbami, voskovými farbami a ceruzkami. Deti sa ma spýtali čo znamená niečo v nich. Na čo som im odpovedala, nech nad tým skúsia popremýšľať a snažila som sa im to vysvetliť aj s viacerými obmenami, aby to pochopili. Niektorí mi hovorili, že sa to nedá nakresliť. Tak som ich podporila, aby to aspoň skúsili a že majú na to dost času. Zo začiatku si niektorí nahlas rozprávali, rozoberali si a zamýšľali sa nad tým, v čom by mohli byť dobrí. Pozorovala som, že to nie je pre nich úplne jednoduché. Avšak pomaličky postupne začali všetci maľovať a kresliť. Matúš skončil o niečo skôr ako ostatní a začal chodiť za Lukášom, a otravovať ho. Matúšovi som povedala, aby ho nechal si dokončiť svoju prácu a tak od neho odišiel. Po dokončení sme sa všetci vrátili do kruhu.

- **Lukáš**

Lukáš nakreslil televíziu, pretože sa mu páči a myslí si, že je v tom dobrý (Obrázok 127). Väčšinou v nej sleduje tanky spolu s bratom. Po otázke, prečo do svojej kresby zahrnul Ivana a potom Matúša, ktorých nakoniec vygumoval. Odpovedal, že nevie. Jeho obrázok bol

nakreslený ceruzkou HB. Po spýtaní sa ho, či by sa našlo ešte niečo v čom je dobrý, Odpovedal, že už v ničom.

- **Matúš**

Matúš nakreslil futbalové ihrisko s dvomi brankármi z rôznych klubov s loptou v strede. Nad nimi je vyobrazené nebo s obláčikmi (Obrázok 126). Povedal nám, že je najlepší vo futbale a preto sa snažil o jeho zachytenie na obrázku. Seba tam ako postavu nenakreslil. Celkovo chcel znázorniť futbal ako symbol niečoho, v čom je dobrý. Svoj obrázok nakreslil farebnými pastelkami.

- **Ivan**

Ivan nám rozprával o tom, ako je dobrý vo futbale. Rád ho pozerá v televízií a danú činnosť nakreslil na obrázku (Obrázok 125). Dokonca mi povedal, že na prvom tréningu dal až dvadsať gólov. Obrázok je nakreslený ceruzkou HB.

- **Janka**

Janka nakreslila seba ako na obrázku spieva a vie to veľmi dobre (Obrázok 124). Avšak povedala, že sa jej už nechce. Vysvetlila, že má rada spievanie, ale mimo školy napríklad pred spaním. Postavu s mikrofónom v ruke nakreslila farebnými pastelkami.

- **Simona**

Simona nakreslila na svoj obrázok dve kuriatka ako sa práve vyliahli, pretože podľa jej slov vie celkom pekne kresliť (Obrázok 123). Keď sa jej deti opýtali, prečo má jedno kuriatko iné oko. Tak im najskôr odpovedala, že nemusia všetko vedieť. A potom povedala, že nechtiac zašla s čiarou a snažila sa obrázok opraviť. Okolo farebných kuriatok nakreslila rámik.

- **Lenka**

Lenka nakreslila gymnastiku, pretože sa jej gymnastika veľmi páči (Obrázok 122). Nejde o činnosť robí, ale čo by chcela robiť. Gymnasti z jej rozprávania robia napríklad mlynské kolá, všelijaké premety, zostavy na hrádzi a potom skáču do penových kociek. Keď som sa jej opýtala, či by vedela pomenovať niečo v čom je aktuálne dobrá. Tak mi odpovedala, že v škole. Svoj obrázok nakreslila ceruzkou HB.

- **Patrik**

Patrik nakreslil seba ako basketbalistu (Obrázok 128), pretože je v basketbale dobrý. Nad postavu na obrázku nakreslil aj veci, ktoré sa nachádzajú v telocvični. Spomenul, že je ešte dobrý vo futbale, hokeji a zbraniach. Pretože ich vie rozoznať, ktorá je aký druh.

Cvičenie č.2 a diskusia výslednej tvorby

Druhá časť aktivity mala nadväznosť na prvé cvičenie. Deťom som na stretnutie priniesla prírodné materiály, ktoré si raz priniesli na jedno zo stretnutí a ktoré pomenovávali ako svoje vlastnosti. Vtedy som im povedala, že z nich budeme niečo neskôr tvoriť. Zámer daného cvičenia spočíval v tom, aby si vytvorili spoločný strom. Spoločné dielo ako skupinka na základe toho, aký boli počas stretnutí a ako dokázali seba charakterizovať. V strede kruhu bol pripravený baliaci papier a deťom som vysvetlila, že na vytvorenie stromu môžu použiť ich prírodný materiál. Ak by niečo potrebovali namaľovať alebo nakresliť, majú k dispozícii rovnaké pomôcky ako v predchádzajúcom cvičení. Zo začiatku sa všetky deti posadili okolo papiera a začali medzi sebou diskutovať o postupe vytvorenia stromu. Sima protestovala, že nie je možné, aby všetci spravili jeden obraz. Vysvetlila som im, že ak sa budú vedieť spoločne dohodnúť, prečo by to nemohlo fungovať? Potom sa začali dohadovať, čo kto bude tvoriť. Matúš neskôr povedal, že nevedia nakresliť strom na celý papier. Na čo som mu odpovedala, že som im nehovorila aký veľký má byť a je na nich aký strom spolu vytvoria. Postupne sa do tvorby stromu pustili hlavne Patrik so Simonou. Lukáš a Ivan sa už neskôr po pár minútach vôbec nezapájali. Patrik a Simona boli hlavnými, ktorí strom tvorili a začali sa ku koncu dokonca aj hádať. Avšak sami sa medzi sebou dohodli a hádku ukončili. Keď bol strom hotový (Obrázok 129), všetci sa usadili okolo papiera a začala som sa detí pýtať na postup ich tvorby.

Spoločná diskusia o tvorbe stromu

Ako prvé som sa ich opýtala, kto navrhol námet na vytvorenie stromu. Na čo mi odpovedali, že to bolo spoločné rozhodnutie. Najviac na jeho vytvorení pracoval Patrik, s čím deti súhlasili a boli s tým v poriadku. Ďalšou otázkou bolo ako sa kto do tvorby zapájal a s čím prispel. Janka odpovedala, že tam vytvorila motýľa, kvet aj s jednou vetvičkou. Simona nakreslila časť trávy, vtáčika, kvietok a dala do stromu pár vetvičiek. Patrik nakreslil časť trávy, vodu, tuleňa, myšky a snežienky. Strom doplnil bahniatkami od Ivana, šiškami, konárikmi a vytvoril kmeň. Ivan položil na nakreslenú trávu zopár kamienkov a konáriky do koruny stromu. Lukáš povedal, že tam nedal nič. Avšak prispel s pár nápadmi pri navrhovaní

stromu. Na otázku, či súhlasil s tvorbou ostatných detí v skupinke. Odpovedal, že nevie a už by ani s ničím nechcel prispieť. Lenka dala na strom konáriky z tuje a pár kamienkov spolu so šiškou. Nepáčilo sa jej, že sa Simona s Patrikom začali hádať. Na čo sa Simona snažila hádku znova obnoviť. Patrik jej však povedal, že pozri zase si sa začala hádať a tak Simona prestala. V diskusii o tvorbe pokračoval Matúš, ktorý dal na ich strom šišku s kamienkami. A povedal, že skoro pri hádke ohluchol. Deti reflektovali, že sa im v skupine nepracovalo veľmi dobre kvôli vzniknutej hádke, ktorú podľa ich slov stále začínala Simona. Pri Patrikovom rozprávaní, ako sa mu v pracovalo skupine, sa s ním Simona chcela začať opäť hádať. Patrik jej povedal, aby mu neskákala do reči. Pridala sa aj Lenka, ktorá Sime povedala, že teraz rozpráva Patrik. Na čo sa Simona upokojila. Pri poslednej otázke ako sú spokojní so svojim vytvoreným stromom, jednohlasne odpovedali, že sa im páči .

Spojenie prvého a druhé cvičenia:

Po dokončení diskutovania o tvorbe stromu mali deti za úlohu umiestniť svoje obrázky z prvého cvičenia na strom, ktorý spoločne vytvorili (Obrázok 130). Mali ich položiť do tej časti obrázka podľa toho ako si myslia, že sa v rámci skupinky nachádzajú alebo v ktorej časti stromu by mohli byť. Simona umiestnila svoj obrázok blízko ku koreňom stromu na ľavej strane a Patrik sa umiestnil vedľa nej po pravej strane. Ivan svoj obrázok položil na koniec papiera pod Patrikom a Simonou. Lenka umiestnila svoj obrázok vedľa kmeňa stromu. Matúš položil svoj obrázok ku korune stromu po ľavej strane a Lukáš v rovnakej línii po pravej strane. Janka sa umiestnila na vrch papiera nad strom. Po rozmiestnení svojich obrázkov sa vyjadrili, že sa v takomto rozložení ako sa položili na strom nachádzajú aj v skupinke a takto by aj chceli byť.

Blob tree test

Po spoločnom stromčeku nasledoval Blob tree test, aby bolo možné zistiť a potvrdiť si ako sa deti v rámci skupiny cítili a na akom mieste sa vnímali v rámci všetkých stretnutí. Deťom som rozdala testy v medvedíkovej verzii a ich úlohou bolo vyfarbiť jedného z nich. Lenka vyfarbila na šedo medvedíka, ktorý je na ľavej strane na vrchu vetvičky pri medveďovi, ktorý padá dole. Sama mi povedala, že to nie je pre ňu nebezpečné a ani v skupine sa nevníma ako na nebezpečnom mieste. Medveď sa jej veľmi páči a ona sama je taká opička (Obrázok 135). Matúš vyfarbil na červeno medvedíka, ktorý sa vie vyšplhať na strom a je zavesený na konári ako sa i vníma v rámci skupiny (Obrázok 136). Lukáš vyfarbil na hnedo medvedíka úplne na vrchu stromu, pretože má odtiaľ veľký výhľad (Obrázok 137).

Ivan si vyfarbil na šedo medvedíka, ktorý sedí na ľavej strane stromu spolu s medvedíkom, ktorého drží kolo pliec (Obrázok 134). Povedal mi, že sa tam hrá s kamarátmi. Patrik vyfarbil na hnedo medvedíka, ktorý sedí v strede kmeňu s preloženými rukami aj nohami (Obrázok 133). Aby vedel skočiť aj ku tuleňovi do vody, ktorého predtým nakreslil na obrázku spoločného stromu. Ale zároveň mal i pekný výhľad. Simona vyfarbila na hnedo medvedíka (Obrázok 131), ktorý sedí napravo a objíma kolo pleca druhého medvedíka pomenovaného ako Janka, pretože sú spolu kamarátky. Janka rovnako na hnedo vyfarbila rovnako presne toho opačného medvedíka (Obrázok 132), ktorý sedel naľavo od Siminho. A tak sa i obe vnímajú v rámci skupiny.

Záverečná reflexia posledného stretnutia a záver stretnutia

Na záver stretnutia sme si spravili krátku reflexiu. Všetky deti zhodnotili, že sa im posledné stretnutie páčilo až na hádku medzi Patrikom a Simonou. Ako posledné sme spoločne vyplli sviečku. Nakoniec za mnou ešte prišla Simona, ktorá mi doniesla obrázok s nakresleným kvetináčom plného kvetov. Na druhej strane papiera rástol kvietok zo zeme v tvare srdiečka a povedala mi, že mi to doniesla ako na záver stretnutí.

Na poslednom stretnutí bolo prvé cvičenie o sebe pre väčšinu detí veľmi náročné. Avšak po komunikácií, podpore a priestore na zamyslenie sa, dané zadanie všetci zvládli a každý svojím vlastným spôsobom. Skupinová práca zo začiatku začala dobre, kedy všetci medzi sebou komunikovali. Ale keď sa spoločná komunikácia začala presúvať do hádky, tak napr. Lukáš a Ivan z kruhu odišli. Ostatné deti tam pri nich zostali a pozorovali či niekedy dokonca do hádky zasahovali, aby sa medzi sebou Patrik so Simonou dohodli a nehádali sa. Čo ukázalo, ako dokázali vytvoriť záverečné spoločné dielo ich skupinky. Hoci sa hádali, vedeli hádku ukončiť a dokončiť ich strom. Neskôr som po stretnutí stretla ich pani vychovávateľka, ktorá mi povedala a možno aj potvrdila, že je veľmi náročné robiť s konkrétnymi deťmi skupinovú prácu. Čo vnímam ako priestor a možnosť do budúcnosti, na ktorej by sa dalo zapracovať.

7 Závěrečná reflexia žiakov všetkých stretnutí

S deťmi som spravila ešte krátku reflexiu ohľadom všetkých stretnutí. Pýtala som ich napríklad ako vnímali stretnutia, čo sa možno naučili a čo si so sebou odnášajú, či sa možno niečo zmenilo u nich/ doma/ v ich okolí, ako vnímali skupinku a aj mňa, či sa niečo viac dozvedeli a možno aj naučili o emóciách a ako vnímali zdieľanie o svojich emóciách pred skupinkou.

7.1 Patrik

Patrikovi sa páčili napríklad ako prvé hry. Nebol veľmi nadšený pri zadaniach bez konkrétnej témy, pretože s tým mal veľký problém. V rámci stretnutí sa naučil dychové cvičenie s plyšovou hračkou, ktoré ale zatiaľ doma neskúšal. Zmenu zaznamenal v krajšom kreslení. to. Skupinu vnímal na jednej strane dobre i zle kvôli Simone. Hlavne kvôli tomu, že nazvala mimo stretnutia jeho vilu chatrč, čo som sa dozvedela až neskôr. Dokonca jej povedal, že sa mu to od nej nepáčilo. Nakoniec spomenul, že už vedel pár informácií o emóciách, ale na stretnutiach sa o nich dozvedel viac a už by ich vedel aj lepšie identifikovať a zaradiť.

7.2 Lenka

Lenke sa páčilo kreslenie a hranie na schovávačku. Nepáčilo sa jej, že Simona neustále začínala hádky. Za ten čas čo sme boli spolu sa naučila kresliť a so sebou si odnáša spomienky. V rámci skupiny sa cítila dobre a rovnako ju aj hodnotila. Jediné čo Lenke prekážalo bola vzniknutá hádka. V roli arteterapeuta ma vnímala dobre. Povedala mi, že už by vedela, čo sú emócie a pocity. A že sa na našich stretnutiach o nich dozvedela o trochu viac informácií.

7.3 Lukáš

Lukášovi sa hlavne páčilo maľovanie medved'ov a rovnako aj všetko čo sme spolu robili. Nepáčilo sa mu však, že mu Matúš robil niekedy zle. Ako zmenu zaznamenal vo vzťahu s bratom, s ktorým pred stretnutiami veľmi netrúvali čas spolu. Skupinku vnímal dobre aj spolu so mnou. Povedal mi, že sa na stretnutiach i niečo naučil o emóciách a pocitoch. Pred tým o nich veľa informácii nevedel a niekedy si aj ich vymyslel.

7.4 Janka

Janke sa na stretnutiach veľmi páčilo. Hlavne sa jej páčil strom, ktorý robili v rámci posledného stretnutia, stromy pri kresbových testoch a vytváranie kráľovstiev. Nepáčila sa jej hádka medzi Patrikom a Simonou, a ako si chalani robili niekedy medzi sebou zle. Na stretnutiach sa naučila niečo vyrábať a kresliť. Keď som sa je opýtala čo sa napríklad u nej zmenilo. Tak mi odpovedala, že sa jej bude maľovať izba a dostane nové šteniatko. Skupinku i mňa vnímala dobre. Pred stretnutiami ani veľmi nevedela, čo znamenajú pocity a emócie. Avšak teraz už áno. Nerobilo jej problém o nich hovoriť pred ostatnými v skupine.

7.5 Matúš

Matúšovi sa na stretnutiach páčili testy postavy a začarovanej rodiny. Páčilo sa mu hlavne preto, že si zlepšil kreslenie. A naučil sa hlavne dobre kresliť. Zo stretnutí si so sebou odnáša najmä smiech. Skupinku vnímal dobre a mňa tiež. Keď som sa ho opýtala, či sa niečo naučil o emóciách a pocitoch. Tak mi na to odpovedal, že nevie. Bolo pre neho v poriadku rozprávať pred ostatnými o tom, ako sa má.

7.6 Simona

Simona mi povedala, že sa jej na stretnutiach celkovo páčilo všeličo. Nepáčila sa jej len hádka s Patrikom. Ku žiadnej zmene, za ten čo sme strávili spolu, nedošlo. Skupinu vnímala dobre, až na posledné stretnutie. A dobre vnímala aj mňa. Asi by teraz možno vedela o pocitoch a emóciách trochu viac, ako pred začatím stretnutí. Veľmi jej nešlo, keď mala napríklad hovoriť o tom ako sa má a ani sa to nezlepšilo.

7.7 Ivan

Ivanovi sa páčilo, že sme na stretnutiach robili zvieratká z plastelíny a mohli sa s ňou zároveň aj zahrať. Páčilo sa mu hranie sa s Matúšom a Lukášom. Nevedel mi povedať či sa niečo počas stretnutí niečo naučil a ani sa nič nezmenilo. Skupinku vnímal dobre aj spolu so mnou. Aj keď bolo pre neho v poriadku rozprávať pred ostatnými o pocitoch a emóciách, tak by stále úplne nevedel, čo znamenajú. Avšak vie ich pomenovať.

8 Diagnostická časť porovnania jednotlivých projektívnych kresbových testov na začiatku a na konci stretnutí

Kresbové testy nie sú od každého žiaka kompletne z dôvodu častého ochorenia detí a nebola možná ani náhrada v inak ako stanovenom termíne stretnutí. Hlavne od Simony je porovnaný iba jeden kresbový test, pretože bola dlhodobo chorá. Celá séria testov bola prevedená u troch zo siedmich žiakov. Porovnávané sú testy, ktoré boli uskutočnené na začiatku a na konci stretnutí.

8.1 Lenka

1) Voľná téma

Lenkina voľná téma mala na začiatku jemnejšie ťahy aj jemnejšie vyfarbovanie, kde bola hviezdica, srdiečka snehové vločky. Jej druhá kresba bola výraznejšia, istejšia a vyfarbovanie bolo sýtejšie.

2) Postava

Lenkina druhá postava nie je nakreslená na zemi ako pri prvej kresbe. Nemá nakreslené pozadie, takže už s ním postava na obrázku nesplýva. Oči nie sú mandľového tvaru, ale sú guľaté a navyše oproti zreničke majú aj odlesk. Postava je v pozícii radovania sa ako prvá postava, ktorá je statická. Ústa nie sú otvorené, ale stále sú usmiate. Druhá postava je nakreslená ceruzkou HB a má výraznejšie ťahy. Nie je vyfarbená farebnými pastelkami ako prvá postava.

3) Dom

Lenka v rámci druhého kresbového testu nakreslila dva domy, ktoré oba prezentovala. Aj keď ich úlohou bolo nakresliť jeden dom. Prvý dom druhého testu nie je ukončený po pravej strane, ale pokračuje ďalej cez papier. Nemá dvere a má okná, ktoré nemajú nakreslenú zvislú a vodorovnú čiaru cez okno ako pri prvej kresbe. Okná sú na oboch stenách domu ako i na v streche pri prvom domčeku. Pri druhom dome nie je búdka pre psíka. Druhý dom druhého kresbového testu je nakreslený na výšku papiera, ktorý je nakreslený spredu nie z pravého profilu. Dvere má na pravej, nie ľavej strane a nich je malá kľučka namiesto guli. Strecha je vysoká až po vrch papiera. Oba domy druhého testu sú nakreslené ceruzkou HB, kdežto v prvom kresbovom teste bol nakreslený zlatou pastelkou.

4) *Strom*

Lenkin strom je v druhom teste o trochu vyšší s menšou základňou a užším kmeňom, v ktorom už nie je otvor so zvieratkom a je vyfarbený čiarami. Už nemá konáre a otvorenú korunu. Je nakreslená uzavretá oblúková koruna, ktorá je prepojená s kmeňom. Strom je kreslený skôr jednou linkou oproti prvému stromu, ktorého linky neboli jednotné a konáre boli viackrát obťahované a výraznejšie oproti kmeňu. Avšak cez druhý strom sú pokreslené čiary.

5) *Rodina*

Lenka svoju rodinu nakreslila druhýkrát, keď bol jej najmladší brat ešte v brušku. Na prvom obrázku bol v kolíske. Na prvej kresbe nakreslila aj svoju babku a dedka a na druhej kresbe ich napísala na vrch papiera, pretože by sa jej tam už nezmestili. V druhom teste sa od ľavej strany nachádza jej tatino držiaci maminu za ruku. Vedľa nich je Lenka, ktorá sa zase drží spolu s mladším bratom za ruky. V prvom teste je odľava jej babka, dedko, mačička, nasleduje jej mladší brat, tatino, mamina, psík, Lenka a jej najmladší brat. Nikto sa však za ruky nedrží. Pri druhej kresby rodiny majú postavy tatina a jej brata ruky v bok, tak ako sa končia postavy ich rodiny. Obrys hlavy jej tatina je do tvaru lebky. Oči sú gombičkovitého a nie mandľového tvaru aj so zreničkami. Ústa majú nakreslené do úsmevu jednou čiarou a nie otvorené. Prvú rodinu nakreslila na čiare ako na podlahe viac ku stredu papiera. V druhom teste sú postavy nakreslené ceruzkou HB bez použitia farebných pasteliek.

6) *Začarovaná rodina*

V druhom kresbovom teste Lenka nakreslila seba ako dlhého hada namiesto myšky, pod jej tatinom bocianom. Mamina je ako vrabec, nie ako labuť a nachádza sa vo vzduchu nad všetkými. Jej pohľad teraz nesmeruje smerom k jej tatinovi, ale skôr k jej dvom mladším bratom. Najmladšieho brata vymenila z kačičky na malú myšku. Poradie zvieratiek je teda až na Lenku takmer rovnaké a pri druhom teste použila ceruzku HB bez použitia farebných pasteliek.

8.1.1 Výsledný posun Lenky

U Lenky som počas procesu pozorovala, aj podľa toho čo reflektovala ako sa oproti prvému stretnutiu, kedy bola tichšia. Sa na jednej strane viac uvoľnila, vyjadrovala svoje názory, pokiaľ sa jej niečo nepáčilo v skupine a pri vzniku hádky sa snažila diskutovať. Na

druhej strane ako aj sama povedala pri jednej z reflexií, že potrebuje byť niekedy sama. Tak si skôr svoje diela kreslievala a maľovala v priestore, kde okolo nej nikto nebol a to sa ukázalo aj napríklad na záverečnom kresbe domu, kde prvý dom nakreslila bez dverí a druhý s dverami. Pri kresbách rodiny, ktorá už síce nebola farebná a ako mi aj Lenka opisovala, vnímala uvedomovanie si aktuálnej situáciu doma. Keďže má najmladšieho brata ešte ako bábätko a nie vždy vedia tráviť čas spolu. Počas stretnutí mi stále opisovala, že rada skáče a že sa rada šplhá, ale nikdy neopisovala alebo to nespájala s gymnastikou. Až na poslednom stretnutí, keď mala nakresliť niečo v čom je dobrá. Veľmi dlho nad daným zadáním rozmýšľala, ale nakoniec to zvládla a nakreslila gymnastku. Ktorou zatiaľ ešte nie je, ale chcela byť. Čo vnímam ako vyjadrenie toho, čo by v živote chcela. Ku koncu mala aj trochu väčšiu istotu v kreslení a niektoré kresby boli i výraznejšie.

8.2 Matúš

1) Voľná téma

Matúšova voľná téma bola na začiatku umiestnená v ľavom hornom rohu, kde bola príroda s domčekom ešte ohraničená plotom, do ktorého nemohol prekĺznuť ani mravec. V ťahoch bol silnejší tlak až rytie do obrázka. Druhá kresba prírody bola rozmiestnená na celý papier už bez ohraničenia plotom a nie je v nej použitá ceruzka HB, ale obrysy sú vyznačené farebnými pastelkami.

2) Postava

Matúšova druhá postava je nakreslená skôr viac ku pravému stredu papiera oproti prvej postave, ktorá je nakreslená ku ľavému stredu. Je nakreslená iba ceruzkou HB a nie farebnými pastelkami ako pri prvej postave. Má menší trup s dlhými, ale už dvojdimenzionálnymi nohami, ktoré sú ale medzi sebou poprepájané čiarami. Postava má už iba dve ruky a nie štyri. Začínajú sa vyššie od trupu, ktorý už nie je rozdelený na dve časti, ale je jednotný. Okolo tela postavy už nie je ako obal a nie je tam ani lebka, ktorá bola v prvej kresbe.

3) Dom

Pri druhej kresbe domu Matúš nakreslil dva domy. Keď porovnáme pôvodný strom druhého testu s prvým kresbovým testom stromu. Pôvodný strom je viac na ľavej strane od stredu. Má menší základ domu, je bez okien a dverí, ktoré boli pri prvom teste zamaľované. Strecha je vyššia a dokonca dvojité. Nachádza sa v nej okno, ktoré nie je zafarbené a nemá

cez seba vodorovnú a zvislú čiaru naznačujúcu okno. Dom má oproti prvému, v ktorom nebol žiadny komín, šesť komínov. Nie je vyfarbený a hnedou farbou má vyznačené okno a čiary pod strechou. Druhý dom v rámci druhého kresbového testu je vo vrchnej časti papiera a má akoby dve časti, ktoré sú spojené. Má malé okná a dvere s guľou na otváranie. Nad dverami je zabijak so zbraňami, ktorý v tom dome býva a pod domom nakreslil ležiaceho Lukáša.

4) *Strom*

Matúšov strom je v druhom teste kreslený na výšku papiera. Kmeň je rovnejší a nachádza sa v ňom oproti prvému stromu už len jedna čiara ako miesto zrezania. Je menej výraznejšia ako na začiatku, kde bolo dané miesto stromu vyrezané a v dvojitej vrstvy aj spolu s ďalšími čiarami. Pri druhom strome je pri mieste zrezania po ľavej strane nakreslená aj píłka. Koruna stromu je väčšia a má ešte druhú vrstvu ako ozdobnú korunu. V strede koruny už nie sú jabĺčka, ale namiesto nich je usmiaty smajlík. Zo zadnej strany papiera je v mieste stromu vybodkované srdiečko.

5) *Rodina*

Matúš v druhej kresbe rodiny nakreslil namiesto krstného so sesternicou, babku a dedka. Babku a maminu však nenakreslil ako postavičky. Matúš do stredu medzi seba a dedka znázornil dva stromy, v ktorých boli obe ukryté pred opicami. Postavám na druhej kresbe nie je vidieť nohy, pretože sú zamaľované oblečením. V prvej kresbe mali priesvitné oblečenie, pod ktorými bolo vidno ich telá, ktoré boli najskôr nakreslené ceruzkou a pri druhej kresbe pastelkami.

6) *Začarovaná rodina*

V druhom kresbovom teste začarovanej rodiny Matúš nenakreslil seba ako vtáka na oblohe, ale ako zajaca, ktorý je na kraji na ľavej strane papiera. Vedľa neho je babka ako užovka spolu s dedkom ako koníkom, ktorý sa v prvom teste vôbec nenachádzali. Maminu vymenil z leva za vtáka na oblohe nad nimi. Prvý test bol nakreslený farebnými pastelkami a druhý test je kreslený ceruzkou HB.

8.2.1 **Výsledný posun Matúša**

U Matúša bol najviac viditeľný posun v kresbe rodiny ako aj sám reflektoval. Najskôr nakreslil maminu ako leva, ktorý ho chce zjesť a pri druhej kresbe povedal, že už pochopil čo mamina od neho chcela. Rovnako som zaznamenala posun i v celkovej kresbe,

ktorá bola rozložená viac do priestoru a stredu. Jeho kresbové testy, však veľmi záležali aj od aktuálnej nálady. Väčšia zmena bola pozorovateľná aj pri kresbe stromu, kde už nebola vyrezaná časť stromu, ale strom bol už zrezaný iba jednou čiarou a na druhej strane papiera bolo v mieste stromu nakreslené slniečko, a strom sa usmieval. Pri niektorých kresbách si nebol istý a hovoril mi že to nevie nakresliť alebo nevie čo má nakresliť. Avšak s podporou a zamyslením sa, tvorbu vždy nakoniec zvládol. Myslím si, že keby sa u neho pokračovalo so sedeniami, tak by tu bola možnosť aj ďalšieho napredovania.

8.3 Lukáš

1) Voľná téma

Lukášova voľná téma bola na začiatku v strede papiera v jeho dolnej polovici. Obrázok prírody s budovami bol vyfarbený ceruzkou HB, bolo v ňom veľa tmavých plôch a v jeho ťahoch bol silnejší tlak. Celý obrázok bol ohraničený rámom. V druhej kresbe je obrázok továrne na tanky rozťahnutý po celej ploche papiera, aj keď je stále zvrchu aj zdola ohraničený. Je tam len jedna tmavšia plocha, v ktorej je vidieť tlak na ceruzku aj spolu so znakmi. V kresbe je použitá aj zelená a červená farba pri vyfarbovaní jedného z tankov.

2) Postava

Lukáš pri druhom kresbovom teste postavy jej nakreslenie neodmietol. V ten deň bez toho aby dopredu vedel o pláne stretnutia, mal so sebou panáčika, za pomoci ktorého postavu nakreslil a zvolil si ju ako základ na obkreslenie. Postavu vyfarbil farebnými pastelkami.

3) Dom

Dom v druhom kresbovom teste je zničený a opustený a je nakreslený na celej ploche papiera v jeho strede. Prvý dom bol nakreslený na pravej strane a bol menší. Druhý dom je nakreslený z ľavého profilu. Má väčšie dvere, ktoré sa nachádzajú na pravej strane a majú veľkú kľučku so zámkom na kľúč. Nie je tam komín a je pokreslený rôznymi čiarami, kdežto prvý dom je vymalovaný na čierne s nažltlo vyfarbenými oknami. Druhý dom je nakreslený ceruzkou HB, na ktorom je fialová zatočená čiara. Okolie tvorí plot a červená tráva. Nie je tam krížik, strom, rieka, auto ani značka, ktoré boli u prvého stromu.

4) Strom

Lukášova druhá kresba je rozmiestnená na celej ploche papiera oproti prvej kresbe, ktorá je na ľavej strane. Strom už nie je v nebi. Ešte len na neho letí lietadlo, ktoré ide na

neho padnúť. Strom je v strede papiera a má mohutnejšiu korunu s väčšími oblúčikmi. Namiesto dymiaceho komína má v korune jabĺčka. Cez druhý strom oproti prvému stromu idú jemné čiary. Ťahy sú jednotnejšie a výraznejšie.

8.3.1 Výsledný posun Lukáša

U Lukáša nastalo viacero posunov. Počas procesu mi bolo povedané od pani vychovávateľky, že bola za ňou Lukášova mamina. Pýtala sa, či nebudeme spolu s deťmi ešte pokračovať, pretože Lukášovi sa naše stretnutia páčia. Spätná väzba nastala vtedy, kedy som rozmýšľala či bude Lukáš ešte chodiť, pretože na začiatku sa s deťmi do kreslenia niekedy nezapájala a nemal o to záujem. Avšak bolo u neho vidieť, že trpezlivosťou a dostatočným priestorom sa dokáže pomaličky posúvať. Pri diskusiách bol viac otvorenejší, odpovedal na otázky a dokázal nakresliť (aj keď s pomocou) test postavy, ktorú pred tým odmietal. Jeho kresby boli ku koncu jemnejšie, doslova už tak neryl do papiera a vyvíjal na ceruzku menší tlak. Kresba bola istejšia a viac rozložená do celej plochy papiera. Začal pri kresbe používať aj farby, kdežto pred tým väčšinou používal iba ceruzku HB a kreslil veľké tmavé plochy. Strom po druhýkrát už nenakreslil v nebi, ale nakreslil ho ešte pred jeho zničením. Na začiatku pri kresbe rodiny spomínal, že ho brat bije. Avšak neskôr v priebehu procesu na jednom zo stretnutí pri úvodnej reflexii spomenul, že začali tráviť viac času spolu ako bratia. Povedal mu, že nech ho nebije a prestal s tým. Dokonca i na úplnom konci stretnutí sám povedal, že bývajú s bratom stále častejšie. Čomu tak pred stretnutiami nebývalo. Tým, že sa nezúčastnil všetkých sedení, nie je možná úplná objektivita výsledného posunu. A rovnako by som vnímala zmysel pokračovania v arteterapeutických stretnutiach i u Lukáša, ktoré by mohli priniesť výsledky väčšieho posunu.

8.4 Janka

1) Voľná téma

Jankina voľná téma je na začiatku kreslená na šírku papiera, všetky plochy sú ladené do príjemných farieb. Obrázok je skôr sústredovaný do ľavej strany papiera. V druhom teste je farebná váza nakreslená na výšku papiera v jeho strede odspodu. Pri kresbe použila ružovú a červenú farbu, ktoré sa v prvom teste nevyskytovali. Menšie kvety vo veľkej váze sú však nevyfarbené a sú nakreslené ceruzkou HB.

2) *Postava*

Lenkina druhá postava je nakreslená už od spodnej časti papiera než prvá postava, ktorá je skôr vo vrchnej polovici. Oči majú pri druhej postave jemné mihalnice, nos nie je len palička a ústa sú otvorené a usmiate. Vlasy sú nakreslené do účesu. Trup je prepojený s rukami. Začínajú z vyššej časti trupu, ako pri prvej postave, ktoré sa začínali viac od stredu. Prsty sú jasnejšie oddelené od seba, ale bez dlaní. Nohy sú užšie, rovnejšie, dlhšie a nesplývajú s chodidlami. Postava je výraznejšia, má oblečené šaty, na ktorých sú dva obrázky.

3) *Dom*

Druhý dom nakreslila najskôr so strechou a komínom, z ktorého stúpал dym. Ale potom ho prekreslila na dvojposchodový panelák, ktorý nemá strechu. V oboch častiach paneláka je nakreslených veľa malých okien. V druhej časti pri polovici je nakreslená vlnovitá modrá čiara ako ozdoba. Panelák sa začína už od spodnej časti papiera, s ktorou je spojený.

4) *Strom*

Jankin prvý strom mal väčšiu základňu aj so širším kmeňom, kdežto v druhom teste má užšiu základňu aj s kmeňom. V prvej kresbe sú niektoré ťahy jemnejšie a na ľavej strane je strom znova obťahovaný. V druhej kresbe je zase istejší a výraznejší ťah, už nie je prítomné zvieratko ani s otvorom v strome a namiesto vetvičiek oproti prvému stromu má ako plody jablká. Koruna je v druhom prípade menšia a skôr sa ťahá do pravej strany.

5) *Rodina*

V druhej kresbe rodiny nakreslila svoju rodinu na čiare ako zemi v strede papiera. Nenakreslila tam psíka a vymenili sa pozície maminy a jej tatina. Na prvom obrázku bol jej tatino na ľavej strane a potom na pravej. Jej mamina bola najskôr na pravej a potom na ľavej strane. V druhom teste nakreslila seba rovnako veľkú ako jej rodičov. Postava tatina má malinké ruky bez prstov, malú hlavu a nemá tak oddelené chodidlá ako predtým. Celkovo jej tatino je menší ako na prvom obrázku, kde mal dlhé ruky s roztvorenou náručou. Sebe nakreslila väčšiu hlavu, dlhší trup, malé ruky bez zakončenia dľaňami a nohy oddelené od chodidla. Jej mamina má väčšie vlasy, užšie ruky bez prstov a rovnako splývajú nohy s chodidlami. Na tvári jej tatina sú menšie ústa a jej mamina má naopak ústa otvorené a usmiate. Všetky oči postavičiek sú guľatého tvaru a sú vyfarbené ceruzkou.

6) *Začarovaná rodina*

Janka nakreslila v oboch kresbách, aj na začiatku aj na konci, svoju začarovánú rodinu vo vrchnej časti papiera i v rovnakom poradí. Avšak pri druhej kresbe sú zvieratká trochu diagonálne, kde naľavo je jej mamina nižšie a jej tatino napravo vyššie. Maminu nakreslila ako rovnaké zvieratko motýľa. Seba nenakreslila v druhej kresbe ako motýľa a nie ako veľkého zajaca, ktorý bol najväčší zo zvieratiek. Jej tatina nakreslila druhýkrát ako slimáka a nie ako medveďa. Pri druhom kresbovom teste nenakreslila ani jednému zvieratku tvár ako tomu bolo pri prvom. V prvej kresbe bola jej mamina vyfarbená pastelkami, ale pri kreslení druhej neboli vôbec používané.

8.4.1 **Výsledný posun Janky**

Janka v prvých sedeniach pri procese tvorby chcela bývať neustále pri Lenke, aj keď ona chcela byť sama. Neskôr sa to čím ďalej, aj po komunikácii snažila rešpektovať. Čo som však vnímala za celé stretnutia. Tak zo začiatku vždy potrebovala naozaj viac priestoru a času, kým si premyslela, čo by mohla nakresliť. Svoju kresbu alebo tvorbu začínala vtedy, keď už ostatné deti pomaly končili. Avšak od polky stretnutí sa to začalo trochu meniť a ku koncu po zadaní témy pri cvičení sa pustila do tvorby, bez toho aby opisovala, že nevie čo má nakresliť. Väčší posun je vidieť aj pri kreslení postavy. Je viac rozložená do celej plochy papiera a už nie je vo vrchnej polovici a začína väčšinou pri jeho spodnej hrane. Je omnoho výraznejšia a aj proporcie kresby postavy sa zlepšili. Či už v umiestení rúk, nakreslenia prstov a veľkosti nôh. Bolo zaujímavé pozorovať, že pri druhej kresbe domu nakreslila panelák, ale dôvod neudala. Pri prvých stretnutiach Janka rada ukazovala počas tvorby svoje diela nie len mne, ale aj ostatným žiakom, opisovala svoj proces tvorby, pri diskusiách o svojich dielach viac komunikovala a pýtala si viac pozornosti. Avšak ku posledným stretnutiam sa intenzita všetkého spomínaného znižovala.

8.5 **Simona**

1) *Rodina*

Simona v druhom kresbovom teste pomenila postavenie postáv. Odľava sa nachádza sestra, nasleduje mamina, Simona a jej tatino, ktorý je natočený z profilu. V prvej kresbe mala nakreslenú aj babku a dedka, s ktorými bola spoločne od ľavej strany, potom vedľa nich bola jej sestra, tatino a mamina. Nad všetkými postavami písala, kto je kto. Simona si v druhej kresbe zmenila vlasy a oblečenie, chodidlá sú väčšie. Mamine, tatinovi a sestre

nakreslila namiesto paličiek smerujúcich do stredu tela, dvojdimenzionálne ruky smerujúce smerom von. Jej tatino má ruky natiahnuté smerom ku rodine a jej mamina má ruku po ľavej strane viac ku telu. Všetky postavy majú na tvári aj obočie. Druhá kresba je nakreslená ceruzkou HB bez použitia farebných pasteliek.

8.5.1 Výsledný posun Simony

U Simony nie je možné zaznamenať celkový posun z dôvodu účasti iba na polovici stretnutí a nie je možné ani porovnať jej kresbové testy, pretože v čase stretnutí, kedy sa realizovali, nebola na všetkých prítomná. Avšak vnímala som ju ako silnú osôbku v skupine, ktorá aj podľa spätnej väzby a pozorovania pri skupinovej práci napríklad vedela začať hádku. Rovnako pri maľovaní kráľovstiev, kde bola sama s tromi chlapcami si vedela ubrániť svoju časť papiera, aby jej do nej nezasahovali. Avšak keď mala hovoriť pred skupinkou a ako aj sama reflektovala, tak s tým mala problém a ani sa to nezlepšilo. Už od začiatku stretnutí bola veľmi komunikatívna.

8.6 Ivan

1) Voľná téma

Pri Ivanovej voľnej téme boli na začiatku použité iba farebné pastelky a kresba bola sústredovaná do vrchnej a spodnej časti papiera. Ťahy v kresbe boli na niektorých miestach viackrát znova obťahované. Postavy boli vyfarbené farebnými pastelkami. Pri druhom teste bola kresba rozložená do cele plochy papiera a bola pri nej použitá iba ceruzka HB. Ťahy sú v tejto kresbe istejšie. K druhému testu nakreslil ešte na vreckovku na celú plochu modrú vložku.

2) Postava

Ivanova druhá postava je väčšia a hlavne hlava, ktorej pohľad smeruje doprava a nie doľava ako pri prvej postave. Na tvári je nos, ale v druhej kresbe nie sú nenakreslené ani zreničky ani mihalnice. Postava má trup, šaty a ruky s prstami, ktoré pri prvej postave zabudol. Chodidlá začínajú od spodku papiera než ako u prvej postavy, ktorá bola vyobrazená skôr v jeho strede. Druhá postava je nakreslená ceruzkou HB, kdežto pri prvej postave použil farebné pastelky.

3) *Dom*

Druhý kresbový test domu je väčší, širší a je nakreslený v strede papiera. Má väčšie okná, ktoré sú zložené z ešte viacerých malých okien oproti prvej kresbe domu. Strecha je nižšia, širšia a je na nej nakreslené okno, komín a satelit. Nie je tam škriatok. Druhý dom je spojený so spodnou hranou papiera a vyfarbená je iba stena domu.

4) *Strom*

Ivanov druhý strom je menší a je nakreslený na šírku papiera. Má väčšiu základňu, ktorá už nemá zvýraznené a viackrát obťahované miesto po ľavej strane. Koruna je o dosť menšia a má menšie oblúčky. Nahýba sa skôr na pravú stranu.

5) *Rodina*

Ivanove postavy sú na oboch kresbách podobného typu. Pri druhej kresbe povedal, že zabudol nakresliť svoju sestru. Jeho tatino je umiestnený nad ním po pravej strane. Nemá vlasy, prsty, chodidlá, trup je dlhší. Celkovo je postava väčšia a s pohľadom smerujúcim doprava. Seba rovnako nakreslil väčšieho, ale bez vlasov, nosa, prstov. Oči má ako bodky a nie ako guľičky. Má dlhšie nohy, kratší trup a v ruke drží autíčko. Postava jeho maminy je väčšia a nachádza sa v dome na obrázku. Nemá tvár, vlasy, prsty ani chodidlá a nohy sú akoby spojené. Ruky sú väčšie. Celkovo druhá kresba je nakreslená do celého priestoru papiera ako pri prvej kresbe, kde je rodina nakreslená v ľavom dolnom rohu.

6) *Začarovaná rodina*

V druhom kresbovom teste začarovanej rodiny Ivan nakreslil seba, sestru a maminu vo vrchnej časti papiera a tatina pod nimi všetkými. Seba nakreslil na papieri ako prvého a v podobe slimáka. V prvom teste bol ako motýlik a bol ako druhý v poradí. Svoju sestru nakreslil teraz ako druhú nie prvú. Mamina bola v poradí tretia nie posledná a vymenil ju z kačičky na letiaceho vtáka, ktorý škrieka. Tatino, ktorý bol na prvom obrázku tretí a nakreslil ho ako medveďa, bol v druhom teste pod všetkými zvieratkami ako had. V druhej začarovanej rodine bola použitá ceruzka HB a prvú kreslil farebnými pastelkami.

8.6.1 Výsledný posun Ivana

U Ivana bola ako prvým veľkým posunom komunikácia so mnou. Pretože na začiatku stretnutí komunikoval veľmi tichým hlasom a niekedy bolo potrebné sa ho viackrát pýtať, či by mi mohol zopakovať čo povedal. Ale každým stretnutím sa sila hlasu

zvyšovala. Ku koncu síce ešte nerozprával úplne hlasom ako pri komunikácii s deťmi, avšak dosahovala úroveň, kedy som mu úplne v poriadku rozumela a dokonca sa už ani nehanbil. V Ivanových kresbách je možné zaznamenať väčšiu istotu v kresbe. Až by som pri niektorých kresbách ako dom a postava povedala, že ide o lepšie zvýraznenie. V procese stretnutí začal kresliť viac do celej plochy obrázka. Jeho pozornosť pri druhých kresbových testoch bola nižšia a stále od nich odbiehal, aj keď ich nakoniec dokončil. Na posledných kresbových testoch viac prezentoval ako sa vo vnútri cíti a čo by potreboval. Hlavne, keď o sebe rozprával v tretej osobe, vedel toho o svojich obrázkoch veľmi veľa povedať.

8.7 Patrik

1) Volná téma

V Patrikovom prvom teste boli malé postavičky v dolnej časti papiera a jedna z nich mala iba vrchnú polovicu tela. Postavy boli medzi sebou predelené čiarou v polke papiera. Kresba je kreslená ceruzkou HB až na tvár jednej z postavičiek, ktorá je vyfarbená oranžovou farbou. V druhom teste je stále kresba v dolnej polovici papiera, ale je už rozložená v jeho celej časti a obrázok je oproti malým postavičkám väčší a výraznejší. V obrázku sa nachádza aj viac vyfarbených plôch.

2) Postava

V prvej kresbe Patrik nakreslil seba a v druhej kresbe nakreslil basketbalistu afroamerického pôvodu. Druhá postava je nakreslená od vrchnej polovice tela, ktorá je väčšia a začína sa odspodu papiera. Oproti prvej postave, ktorú nakreslil celú a menšiu. Druhá postava je v pohybe, prvá bola statická. Na tvári má oči mandľového tvaru aj spolu so zreničkami, ktoré pri prvej postave boli nakreslené ako čiarky. Má nos aj uši. Ruky nie sú rovné a pri tele, ale sú v pohybe a sú zohnuté s naznačením svalov. Namiesto basketbalového koša je v druhej kresbe basketbalová lopta. Postava je celkovo výraznejšia.

3) Dom

Patrikov druhý dom je väčší a je nakreslený takmer do celej plochy papiera, ale rovnako vychádzajúci z jeho ľavej časti. Ide o rovnaký typ domu. Druhý dom má na bočných stranách väčšie okná a spredu je okno pri dverách iba na ľavej strane. Dom je bez komína a strecha pokračuje mimo papier. Pri prvom teste nakreslil garáž na ľavej strane od dverí a pri druhom ju nakreslil na pravej strane od dverí. V druhej kresbe je menej tlaku a dom je jemnejší. Niektoré čiary obrysu domu sú slabšie viditeľné.

4) *Strom*

Patrikov druhý strom už nebol kreslený podľa toho ako kreslí jeho kamarát, ale nakreslil ho on sám. Oproti prvému stromu je kreslený na šírku papiera. Kmeň je viac vyfarbený ceruzkou a už v ňom nemá otvor. Konáre sú viac pri sebe a smerujú skôr dohora, oproti pred tým viac do strán rozkonárenej korune. Druhý strom sa oproti prvému nakláňa do pravej strany a nie je tam tráva. Ťahy sú menej hranatejšie a trochu plynulejšie. Celkovo je strom výraznejší.

8.7.1 Výsledný posun Patrika

Patrik pri procese tvorby prikladal väčšiu váhu tomu, ako to celé bude vyzerat' a aby jeho výsledok bol dokonalý. Pri práci chcel niekedy používať pravítka alebo pri modelovaní s plastelínou pomôcky, aby výslednú tvorbu dokázal spraviť podľa jeho predstáv. Keď som mu navrhla, aby skúsil tvoriť aj bez pomôcok. Najskôr protestoval, že sa to nedá. Ale vždy si s tvorbou vedel nakoniec poradiť aj sám a dokázal nakresliť/ namaľovať to, čo by chcel. Ku koncu dokonca napríklad pri kresbe stromu nerobil obrázok podľa niekoho iného, ale nakreslil ho podľa seba. Väčší problém som vnímala pri začiatočnom a záverečnom kresbovom teste na voľnú tému, čo aj sám reflektoval ako náročné. A tu by som práve videla zmysel a priestor pre ďalšie arteterapeutické stretnutia, ktoré by mu pomáhali (ako sa aj ku koncu ukazovalo) väčšej istote a sebazoznávania v reálnej podobe. Avšak rovnako nemôžeme úplne objektívne zhodnotiť jeho prácu kvôli neúplnému prevedeniu všetkých kresbových testov.

9 Zhrnutie a vyhodnotenie cieľov práce a stanovených výskumných otázok

Vyhodnocovanie cieľov a hypotéz boli realizované na základe písomných záznamov, ktoré boli vypracované po každom arteterapeutickom stretnutí, reflexie samotných žiakov a prevedení projektívnych kresbových testov.

Cieľmi absolventskej práce bolo zistiť či prostredníctvom arteterapie je možné podporiť prácu s emóciami a vyjadrovanie vlastných pocitov u detí prvého stupňa základnej školy. Za vedľajšie ciele som si určila podporovanie vyjadrovania vlastných myšlienok, posilňovanie pozitívneho sebazpoznávania, podporenie práce s pozornosťou a koncentráciou. A tiež relaxáciu, ktorá by pomohla deťom pri odreagovaní sa v rámci školského prostredia.

Na základe stanovených cieľov som následne mohla formulovať konkrétne výskumné otázky:

VO1: Je možné prostredníctvom arteterapeutických techník podporiť učenie narábania s vlastnými emóciami u detí prvého stupňa základnej školy?

Väčšina samotných diel a testov, diskusie o procese tvorby a výsledného diela spolu s reflexiami ukazujú, že do určitej miery je možné danú výskumnú potvrdiť. Aj keď bolo pre niektoré deti a hlavne zo začiatku veľmi náročné hovoriť o svojom aktuálnom stave a vyjadriť ho prostredníctvom výtvarného procesu. A aj keď možno kresbové testy neboli také „krásne a farebné“ ako na začiatku, pri diskusiách si niektoré deti viac uvedomovali svoje aktuálne prežívanie, ktoré zachytávali vo svojich kresbách. V záverečných stretnutiach rovnako už tak často nespomínali len slovo dobre. Ale hlavne pri reflexiách aj v prípade nie príjemne prežitého dňa, dokázali porozprávať a rozviesť prečo tomu tak je. Čo bolo rovnako do istej miery ovplyvnené aj na pracovaní a vytvorení dôvery medzi mnou a žiakmi.

VO2: Dokáže skupinová arteterapia podporiť vyjadrovanie vlastných pocitov a myšlienok v rámci kolektívu detí?

Na prvú výskumnú otázku hneď nadväzuje aj druhá otázka, ktorá sa tiež do istej miery aj keď nie u všetkých detí potvrdila a taktiež ako u koho. V úvodných stretnutiach bolo pochopiteľné, že sa deti skôr vyjadrovali stručnejšie. Avšak ako sme spoločne absolvovali stretnutie za stretnutím, deti boli viac otvorenejšie. Počas posledných stretnutí bolo možné pozorovať ako už žiaci sami skúšali pokladať jeden druhému rôzne otázky, hlavne pri spoločnom diskutovaní o ich dielach v kruhu. Ako sa niekedy vedeli podporiť a postupne

začať hovoriť svoj vlastný názor, na ktorý mali aj vždy priestor. Celkovo, keď sme viedli spoločné diskusie a riadené rozhovory, vedeli deti pokladať dobré otázky na doplnenie toho, čo mi možno v tej chvíli nenapadlo. Alebo pri váhaní s odpoveďou bola danému žiakovi položená otázka iným spôsobom niektorým iným členom zo skupiny. Čo mohlo byť pre neho bližšie ako odo mňa.

Počas stretnutí bol ponechaný deťom vždy dostatočný priestor a času koľko potrebovali. Aby si mohli poriadne popremýšľať a pouvažovať nad tým, čo by povedali, ako sa aktuálne mali a čo napríklad prežívali. Pokiaľ si v niečom neboli isté a nevedeli si s niečím poradiť. Bola im poskytnutá opora do miery, o ktorú som sa snažila, aby nebola príliš prehnaná. A zároveň, aby si ju skúsili nájsť aj sami v sebe, prostredníctvom čoho tak mali možnosť na lepšie sebazpoznávanie. Avšak pri sebazpoznávaní vnímam ešte obrovský priestor na zlepšovanie a jeho realizáciu, na ktorý by bolo potrebné dlhšie obdobie arteterapeutických stretnutí. Pretože cez kresby a diela, ktoré sme spolu robili a hlavne, keď deti hovorili v 3. osobe, dokázali povedať toho o sebe veľmi veľa. Bez toho, aby si to niekedy nahlas uvedomovali alebo naopak uvedomovali a začali s tým pracovať, podľa ich spätnej väzby. V rámci relaxácie určenej na odreagovanie som sa snažila okrem arteterapeutických cvičení, nastaviť aj samotný priestor tak, aby sa deti na stretnutiach uvoľnili a mohli sa v prípade potrebovať prejsť. Čo deti reflektovali veľmi pozitívne. Pri práci s pozornosťou a koncentráciou pomáhali aj samotné kresbové testy. Avšak na dané oblasti boli zároveň volené a vybrané arteterapeutické cvičenia s ohľadom čas stretnutí, ktorý býval po vyučovaní a deti sa potrebovali na druhej strane aj uvoľniť. Myslím si, že mohlo byť zvolených viac relaxačných cvičení. Ale v rámci dvanástich stretnutí nebolo možné dotiahnuť všetky ciele na 100%. Každému dieťaťu bola vytvorená tabuľka, ktorá obsahovala 13 P (Tabuľka 1 Názorná ukážka tabuľky metódy 13 P podľa doktorky Marie Beníčkové). Na jej základe bolo možné zostaviť ciele pre konkrétne dieťa a vytvoriť tabuľku zahrňujúcu ich možné plnenie.

Tabuľka 1 Stanovené ciele u detí a ich následné plnenie

Meno dieťaťa	Jednotlivé ciele u dieťaťa	Vyhodnotenie plnenia cieľov	Techniky
Janka	<ul style="list-style-type: none"> • Posilnenie vyjadrovania vlastných pocitov, pozitívneho sebapoznávania a sebaistoty vo výtvarnom prejave • Podpora práce s koncentráciou a pozornosťou • Rešpektovanie priestoru druhých 	<ul style="list-style-type: none"> • priebežne boli tieto ciele plnené, avšak odporúčame pokračovanie v individuálnej alebo skupinovej arteterapii • čiastočne naplnené, pretože na konci stretnutí sa viac sústredila na tvorbu ako na diskusiu procesu tvorby • priebežne plnené, odporúčame však zapojenie sa do skupinových krúžkov 	<ul style="list-style-type: none"> • Voľná téma • Kresba postavy • Kresba domu • Kresba stromu • Kresba rodiny • Kresba začarovanej rodiny • Vymodelovanie seba ako zvieratka • Relaxačné cvičenie s hudbou • Kráľovstvá • Maľba/ kresba danej emócie • To, v čom som dobrý • Hrdina/ idol • Skupinový strom
Patrik	<ul style="list-style-type: none"> • Posilnenie pozitívneho sebavedomia 	<ul style="list-style-type: none"> • priebežne bol cieľ plnený, jedná sa však o dlhodobý proces a aby sa mohol vyvíjať pozitívnym smerom, odporúčame 	<ul style="list-style-type: none"> • Voľná téma • Kresba postavy • Kresba domu • Kresba stromu • Kresba rodiny

	<ul style="list-style-type: none"> • Posilnenie sebadôvery v procese tvorby • Rozvoj a pracovanie na kreativite 	<p>pokračovanie v individuálnej alebo skupinovej arteterapii</p> <ul style="list-style-type: none"> • splnené len čiastočne, pretože na začiatku procesu potreboval oporu z vonku a postupne sa ju snažil nachádzať v sebe • sčasti naplnené, zo začiatku nepracovanie s vlastnými predstavami, ale ku koncu strenutí dochádzalo ku zlepšeniu 	<ul style="list-style-type: none"> • Kresba začarovanej rodiny • Vymodelovanie seba ako zvieratka • Relaxačné cvičenie s hudbou • Kráľovstvá • Maľba/ kresba danej emócie • To, v čom som dobrý • Hrdina/ idol • Skupinový strom
Lenka	<ul style="list-style-type: none"> • Podpora v sebavyjadrovaní • Posilnenie pozitívneho sebapoznávania 	<ul style="list-style-type: none"> • postupne bol cieľ plnený, vyjadrovanie vlastných názorov, pocitov a potrieb v priebehu arteterapie • neúplné naplnenie, počas arteterapie uvedomovanie si svojich vlastných túžob, priestoru a aktuálnej situácie v rodine- 	<ul style="list-style-type: none"> • Voľná téma • Kresba postavy • Kresba domu • Kresba stromu • Kresba rodiny • Kresba začarovanej rodiny • Vymodelovanie seba ako zvieratka

		<p>odporúčanie nadväznosti v individuálnej alebo skupinovej arteterapii</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Relaxačné cvičenie s hudbou • Kráľovstvá • Maľba/ kresba danej emócie • To, v čom som dobrý • Hrdina/ idol • Skupinový strom
Simona	<ul style="list-style-type: none"> • Vyjadrovanie svojich pocitov a emócií • Pracovanie s dominantnosťou pri skupinovej tvorbe • Učenie sa riešiť konflikty/ 	<ul style="list-style-type: none"> • cieľ nebol naplnený, aj z možného dôvodu častej neúčasti na stretnutiach • cieľ nenaplnený, ktorého dôvodom môže byť nedostatočné navnímanie si prítomnosti v skupine kvôli slabšej účasti na stretnutiach- jedná sa však o dlhodobější proces, pre ktorý by sme práve odporúčali pokračovanie v skupinovej arteterapii • cieľ sa nepodarilo naplniť, ide 	<ul style="list-style-type: none"> • Voľná téma • Kresba postavy • Kresba domu • Kresba rodiny • Kresba začarovanej rodiny • Kráľovstvá • To, v čom som dobrý • Skupinový strom

	vyjadrovanie svojho názoru komunikáciou namiesto hádky	o dlhodobý proces učenia sa	
Ivan	<ul style="list-style-type: none"> • Posilňovanie pozitívneho sebapoznávania • Nadväzovanie dôvery a zlepšenie komunikácie v arteterapeutickom vzťahu klient- osoba v roli arteterapeuta • Učenie sa sebadôvere, zároveň i v procese tvorby 	<ul style="list-style-type: none"> • cieľ bol čiastočne splnený, na posledných stretnutiach bolo možné zaznamenať posun v odkomunikovaní si svojich potrieb a vnútorných pocitov – odporúčame znovuzapojenie sa do individuálnej alebo skupinovej arteterapie • cieľ bol splnený • priebežne plnené, ale jedná sa o proces, na ktorom bude potrebné dlhodobejšie pracovať napr. prostredníctvom umeleckých terapii 	<ul style="list-style-type: none"> • Voľná téma • Kresba postavy • Kresba domu • Kresba stromu • Kresba rodiny • Kresba začarovanej rodiny • Vymodelovanie seba ako zvieratka • Relaxačné cvičenie s hudbou • Kráľovstvá • Maľba/ kresba danej emócie • To, v čom som dobrý • Hrdina/ idol • Skupinový strom

<p>Lukáš</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zlepšenie pomerov medzi Alexom a jeho bratom • Posilnenie pozitívneho sebapoznávania, sebavyjadrovania a sebadôvery • Zmiernenie vnútorného tlaku 	<ul style="list-style-type: none"> • cieľ naplnený • dochádzalo k priebežnému, ale nie úplnému naplneniu, je potrebná a odporúčaná spolupráca s odborníkmi ako napr. školský psychológ, psychológ, terapeut, CPP • čiastočne plnené, avšak podobne aj pri tomto ciele u dieťaťa odporúčame psychologickú alebo umeleckú terapia 	<ul style="list-style-type: none"> • Voľná téma • Kresba postavy • Kresba domu • Kresba stromu • Kresba rodiny • Kresba začarovanej rodiny • Kráľovstvá • To, v čom som dobrý • Hrdina/ idol • Skupinový strom
<p>Matúš</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Posilňovanie pozitívneho sebapoznávania a sebadôvery 	<ul style="list-style-type: none"> • cieľ sa podarilo čiastočne naplniť, čo je možné zaznamenať v porovnaní kresbových testov na začiatku a na konci-avšak odporúčame obrátenie sa na spoluprácu 	<ul style="list-style-type: none"> • Voľná téma • Kresba postavy • Kresba domu • Kresba stromu • Kresba rodiny • Kresba začarovanej rodiny • Kráľovstvá

	<ul style="list-style-type: none"> • Pokúsenie sa o zlepšenie vzťahu medzi Peťom a jeho maminou • Podporenie práce s pozornosťou a koncentráciou 	<p>s odborníkmi z terapie, psychológie alebo CPP</p> <ul style="list-style-type: none"> • priebežne bol cieľ plnený ako zaznelo aj v záverečnej reflexii od samotného dieťaťa • cieľ sčasti naplnený aj vzhľadom na realizáciu stretnutí po školskom vyučovaní a počtu detí v skupine 	<ul style="list-style-type: none"> • To, v čom som dobrý • Skupinový strom
--	--	---	--

10 Zhrnutie

V tejto časti práce sú opísané ďalšie spätné väzby, postrehy, limity a zároveň odporúčania pri skupinovej práci s deťmi.

Pracovanie s deťmi a hlavne práca v skupine detí bola pre mňa úplne nová skúsenosť, nevedela som čo očakávať a cítila som veľkú zodpovednosť. Avšak ako za sebou postupovali stretnutia, tak som vnímala, aká je práca s deťmi doslova úžasná a doslova skúša, kde sú hranice kreativity. Bolo pre mňa zaujímavé pozorovať ako sa dostať do úrovne dieťaťa, tak aby som sa im mohla zároveň priblížiť a komunikovať s nimi pre nich prijateľným spôsobom. Pokiaľ sa napríklad ukazovalo, že niečo neviem vysvetliť. U detí to išlo dvakrát ťažšie, čím ma aj oni sami učili ako podať vysvetlenia a otázky v jednoduchšej verzii. Pri Lukášovi som bola spočiatku neistá, či sa vôbec bude chcieť zúčastňovať aj ďalších stretnutí. Kvôli tomu, že odmietal kresliť alebo maľovať a nechcel so mnou veľmi komunikovať. Na čo ma neskôr prekvapila jeho mama, ktorá sa rozprávala s pani vychovávateľkou. Pýtala sa jej či budeme v stretnutiach ešte pokračovať, pretože sa Lukášovi veľmi páčia a pochvaľuje si ich. Rovnako ma prekvapila aj reakcia od školských učiteľov na samotné deti, ktoré sa vždy na stretnutie v daný deň veľmi tešili. Arteterapeutická práca s deťmi bola a je pre mňa veľkým prínosom a skúsenosťou zároveň.

V rámci postrehov a limitov je potrebné opomenúť počet členov skupinky. Keďže som len skúšala na základe rozposlaných dokumentov, koľko rodičov bude súhlasiť s výskumom a jeho podmienkami. Bola sme prekvapená, že súhlas vyjadrili všetci rodičia. Rozhodla som sa, že vyskúšam ako bude možné arteterapeutické sedenia realizovať. Ukázalo sa, že pri deťoch sú lepšie skupinky s menším počtom zúčastnených. Pretože bolo možné pozorovať, že pokiaľ bolo prítomných všetkých sedem žiakov, hlavne u chlapcov pri dlhšej diskusii začala klesať pozornosť. Na niektorých stretnutiach, keď boli prítomní iba štyria žiaci vládla v skupine kludná a pokojná atmosféra, kde jeden druhého počúvali po celý čas diskusie. U detí na stretnutiach je vyžadované opakovanie alebo občasné pripomenutie pravidiel, na ktoré si je však potrebné nájsť vhodnú mieru vzhľadom ku rôznym faktorom od aktuálnej nálady, prostredia, počtu členov skupine až po uvedenie si role arteterapeuta. Diskusia je neoddeliteľnou súčasťou pri procese tvorby, avšak bez čo najmenšieho zásahu arteterapeuta v zmysle nepodnecovať rozhovor a otázky. Pretože sa snažia rozmýšľať a potrebujú si nahlas premyslieť alebo ukázať postup tvorby ich diela. Práca s časom bola niekedy veľmi náročná a nebolo vždy možné dodržiavať časové ohraničenia. Preto je možno vhodnejšie si

nechávať väčší časový priestor hlavne pri tvorení, aby deti nemali pocit, že sú limitované ako v škole a musia na stretnutiach podať výkon v časovom limite, ktorý by mohol mať dopad na ich tvorbu.

V arteterapeutickej práci s deťmi vidím veľmi veľký potenciál, pretože kresby vedú veľmi dobre zachytiť vnútorný svet dieťaťa. Pokiaľ sa začne s nimi pracovať v mladšom veku, je možné potom do istej miery zabrániť a predísť budúcim tzv. katastrofám v dospelom veku.

Záver

Celkovým cieľom absolventskej práce bolo priblížiť s akými zmenami, v rôznych oblastiach psychického vývinu či socializácie, sa môžu deti v období mladšieho školského veku stretávať. Akú úlohu môže zohrávať edukačné prostredie, v ktorom deti po nástupe do školy trávajú pomerne veľa času. A ako môže byť v rámci neho nápomocná arteterapeutická práca ako podpora pre pozitívny rozvoj detí nie len ako študentov, ale aj ako ľudských bytostí žijúcich v spoločnosti v rámci rôznych druhov sociálnych skupín.

Jadro práce pozostáva z teoretickej a praktickej časti. Prvá kapitola ozrejmuje čitateľovi základné vymedzenie pojmu arteterapie a vysvetľuje čím sa líši od psychoterapie ako aplikovanej vednej disciplíny. Popisuje konkrétne dve hlavné formy danej umeleckej terapie a aké metódy môžu byť používané v rámci arteterapeutického procesu. Uvedené ciele pomáhajú lepšie porozumieť tomu, na čo sa arteterapia zameriava a v čom spočíva jej účel.

V druhej kapitole som sa zacielia na základné informácie výskumnej vzorky, ktorou boli deti v mladšom školskom veku. Snažila som sa zhrnúť hlavné charakteristiky psychického vývinu daného obdobia v jeho jednotlivých oblastiach. Vysvetľujeme taktiež dôležitosť a proces socializácie, ktorá si u detí v tomto veku prebieha určitou zmenou. V krátkosti vystihuje aj podstatné vlastnosti dosiahnutého štádia detskej kresby v strednom detstve, ktorá môže byť vzhľadom na individualitu u každého dieťaťa odlišná do určitej miery.

Škola ako významné edukačné prostredie je súčasťou tretej kapitoly. Opisuje jej jednotlivé zložky, s ktorými sa žiaci stretávajú takmer dennodenne od nástupu do výchovno-vzdelávacej inštitúcie.

Posledná štvrtá kapitola sa zaoberá prospešnosťou využitia arteterapie v prostredí škôl. Ako efektívne môže pomôcť dieťaťu v rámci vzdelávacieho systému, ale aj s možnými problémami v rodinných vzťahoch alebo zmenami, ktoré sa objavujú v momentálnom období jeho života alebo pretrvávajú už dlhodobejšie.

Pred uskutočnením praktickej časti práce som si najskôr vymedzila hlavné a vedľajšie ciele, ktorým sa mal výskum uberať. Súčasťou obsahu je opis priebehu jednotlivých stretnutí, ktoré som hodnotila na základe metód uvedených v úvode základných

informácií využitia arteterapie u detí v mladšom školskom veku. Všetky použité arteterapeutické techniky boli volené a prispôbené na základe stanovených cieľov práce.

Najmä realizácia praktickej časti absolventskej práce mohla ukázať, že povedomie o pocitoch a emóciách môže byť pre deti v strednom školskom veku neznámou oblasťou, ktorú ešte len začínajú objavovať a učia sa viac spoznávať. Niekedy ani samotné dieťa nemusí vedieť pomenovať, zachytiť alebo si uvedomovať, čo sa v jeho okolí a vnútornom svete práve odohráva. A práve arteterapeutické techniky môžu byť vhodným prostriedkom na vyjadrenie a zvedomenie si toho, čo je možno ťažšie pomenovateľné alebo zatiaľ nepochopiteľné. Arteterapeutický proces môže deťom napomôcť, aby mohli v budúcnosti viesť eventuálne kvalitnejší a hodnotnejší život alebo k nej aspoň do istej miery pozitívne prispieť.

Summary

The overall goal of the graduate thesis was to clarify what changes, in various areas of psychological development or socialization, children may encounter during the younger school age. What role can the educational environment play, in which children spend quite a lot of time after starting school. And how art therapy work can be helpful within it as support for the positive development of children not only as students, but also as human beings living in society within various types of social groups.

The core of the thesis consists of a theoretical and a practical part. The first chapter provides the reader with the basic definition of art therapy and explains how it differs from psychotherapy as an applied scientific discipline. It describes specifically the two main forms of art therapy and what methods can be used within the art therapy process. The stated goals help to better understand what art therapy focuses on and what its purpose is.

In the second chapter, the focus is on the basic information of research sample, which was children of younger school age. I tried to summarize the main characteristics of the psychological development of the given period in its individual areas. I also explain the importance and process of socialization, which undergoes a certain change in children at this age. In short, it also describes the essential features of the reached stage of children's drawing in middle childhood, which may be different to a certain extent due to the individuality of each child.

The school as an important form for education is part of the third chapter. It describes its individual components, which students encounter almost every day since entering an educational institution.

The last, fourth chapter deals with the beneficial use of art therapy in the school environment. How effectively it can help a child within the educational system, but also with possible problems in family relationships or changes that appear in the current period of his/her life or persist for a longer time.

Before carrying out the practical part of thesis, I first defined the main and secondary goals that research should pursue. Part of the content is a description of the progress of the individual meetings, which I evaluated on the basis the methods mentioned in the introduction to the basic information on the use of art therapy for children of younger school

age. All art therapy techniques used were chosen and adapted based on the established goals of our work.

In particular, the implementation of the practical part of the graduate thesis could show that the awareness of feelings and emotions can be an unknown area for middle school-aged children, which they are just beginning to discover and learn to know more about. Sometimes even the child him/herself may not be able to name, capture or be aware of what is happening in his/her surrounding and inner world. And it is art therapy techniques that can be a suitable means of expressing and becoming aware of what is perhaps more difficult to name or what is still incomprehensible. The art therapy process can help children to lead a potentially better and more valuable life in the future, or at least to a certain extent to make a positive contribution to it.

Zoznam použitej literatúry

Bibliografické zdroje

BLATNÝ, Marek, 2016. *Psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Univerzita Karlova. ISBN 978-80-246-3462-3.

BRICHTA, Viktor, ČERMÁK, Bedřich, KAROLAK, Wieslaw, KRNÁČOVÁ, Zuzana, KUBINOVÁ, Lucia, ONO, Kyoko, PILIAROVÁ, Monika, SEJČOVÁ, Luboslava a Sutton, N., 2015. *Skupinová arteterapia v pedagogicko-psychologickom poradenstve a prevencii*. ISBN 978-80-972273-0-2. Dostupné z: Skupinová arteterapia v pedagogickopsychologickom - PDF Free Download (docplayer.net)

CASE, Caroline a DALLEY, Tessa, 2006. *The Handbook of Art Therapy*. Vyd. 2. New York: Routledge. ISBN 978-1-58391-791-6. Dostupné z: [PDF] The Handbook of Art Therapy - Free Download PDF (silo.tips)

CASE, Caroline a DALLEY, Tessa, 2014. *The Handbook of Art Therapy*. Vyd. 3. London: Routledge. ISBN 978-1-315-77979-9. Dostupné z: 9780415815796.pdf (uswr.ac.ir)

CHETHIK, Morton, 2000. *Techniques in child therapy: psychodynamic strategies*. New York: The Guilford Press. Dostupné z: Techniques of Child Therapy: Second Edition: Psychodynamic Strategies (guilford.com)

KONČEKOVÁ, Ľuba, 2010. *Vývinová psychológia*. Vyd. 3. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška. ISBN 978-80-7165-811-5.

LANGMEIER, J. a KREJČÍŘOVÁ, D., 2006. *Vývojová psychologie*. Vyd. 4. Praha: Grada Publishing. ISBN 8024712849.

LHOTOVÁ, Marie a PEROUT, Evžen, 2018. *Arteterapie v souvislostech*. Praha : Portál. ISBN 978-80-262-1272-0.

LIEBMANN, Marian, 2005. *Skupinová arteterapie: nápady, témata a cvičení pro skupinovou výtvarnou práci*. Praha : Portál. ISBN 978-80-7367-729-9.

MALCHIODI, C. A., 2003. *Handbook of Art Therapy*. New York: The Guilford Press. ISBN 157230-809-5. Dostupné z: Malchiodi3.vp (art-therapy.gr)

OLDS, Anita Rui, 2001. *Child care design guide*. New York: McGraw-Hill Professional. ISBN 978-0070474499.

POGÁDY, J., NOCIAR, A., MĚČÍŘ, J. a JANOTOVÁ, D., 1993. *Detská kresba v diagnostice a v léčbě*. Bratislava: SAP- Slovak Academic Press. ISBN 8085665077.

SLAVÍK, Jan, 2010. *Současná arteterapie v České republice a v zahraničí*. Praha: Univerzita Karlova. ISBN NE01089.

ŠICKOVÁ-FABRICI, Jaroslava, 2016. *Základy arteterapie*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1043-6.

THOROVÁ, Kateřina, 2015. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0714-6.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2005. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Portál. ISBN 80-246-0956-8.

Internetové zdroje

ARTAEGA, M. a CARRASCO, Silvia. Togetherness, Coexistence or Confrontation: The Impact of School Climate and Culture on Peer-to-Peer Social Relations in Catalonia, Spain. *Mediterranean Journal of Educational Studies* [online]. 2010, **15**(1), 87-107 [cit. 2023-05-01]. Dostupné z: (PDF) Togetherness, Coexistence or Confrontation-The Impact of School Climate and Culture on Peer-to-Peer Social Relations in Catalonia, Spain (researchgate.net)

BRADSHAW, R. Darden. Art Integration Fosters Empathy in the Middle School Classroom. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas* [online]. 2016, **89**(4-5), 109-117 [cit. 2023-05-01]. ISSN 0009-8655. Dostupné z: doi:10.1080/00098655.2016.1170441

DATNOW, Amanda a Lea HUBBARD. Teachers' Use of Assessment Data to Inform Instruction: Lessons from the past and Prospects for the Future. *Teachers College Record: The Voice of Scholarship in Education* [online]. 2015, **117**(4), 1-26 [cit. 2023-05-01]. ISSN 0161-4681. Dostupné z: doi:10.1177/016146811511700408

DAVIS, Eric, Sondra SMITH-ADCOCK a Lindsey TOWNS. Experiences of Elementary School Counselors and Students in Using Reality Art Therapy to Address Chronic Conditions. *Professional School Counseling* [online]. 2018, **22**(1) [cit. 2023-05-01]. ISSN 1096-2409. Dostupné z: doi:10.1177/2156759X19870792

DORMAN, Jeffrey a Joan ADAMS. Associations between students' perceptions of classroom environment and academic efficacy in Australian and British secondary schools. *Westminster Studies in Education* [online]. 2004, **27**(1), 69-85 [cit. 2023-05-01]. ISSN 0140-6728. Dostupné z: doi:10.1080/0140672040270106

GONZALEZ-DOLGINKO, B. Status Report on Art Therapists in Public Schools: Employment and Legislative Realities. *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association* [online]. 2018, **35**(1), 19-24 [cit. 2023-05-01]. Dostupné z: [https://search-ebscohost-com.ezproxy.flo.org/login.aspx?direct=true&db=eric&AN=EJ1179063&site=eds-live&scope=site](https://search.ebscohost.com.ezproxy.flo.org/login.aspx?direct=true&db=eric&AN=EJ1179063&site=eds-live&scope=site)

HATTIE, John. *Visible Learning* [online]. Routledge, 2008 [cit. 2023-05-01]. ISBN 9781134024124. Dostupné z: doi:10.4324/9780203887332

ISIS, Patricia D., Janet BUSH, Craig A. SIEGEL a Yehoshua VENTURA. Empowering Students Through Creativity: Art Therapy in Miami-Dade County Public Schools. *Art Therapy* [online]. 2010, **27**(2), 56-61 [cit. 2023-05-01]. ISSN 0742-1656. Dostupné z: doi:10.1080/07421656.2010.10129712

KEANE, Clara. An Expert on School-Based Art Therapy Explains how Art Therapy Helps Children Make Sense of the Insensible. In: *American Art Therapy Association* [online]. Máj 11, 2017 [cit. 2023-05-01]. Dostupné z: An Expert on School-Based Art Therapy Explains how Art Therapy Helps Children Make Sense of the Insensible - American Art Therapy Association

LOESL, Susan. Introduction to the Special Issue on Art Therapy in the Schools: Art Therapy + Schools + Students = ?. *Art Therapy* [online]. 2010, **27**(2), 54-56 [cit. 2023-05-01]. ISSN 0742-1656. Dostupné z: doi:10.1080/07421656.2010.10129718

NELSON, Cindy Lou. Meeting the Needs of Urban Students: Creative Arts Therapy in Jersey City Public Schools. *Art Therapy* [online]. 2010, **27**(2), 62-68 [cit. 2023-05-01]. ISSN 0742-1656. Dostupné z: doi:10.1080/07421656.2010.10129711

POULOU, Maria. The effects on students' emotional and behavioural difficulties of teacher-student interactions, students' social skills and classroom context. *British Educational Research Journal* [online]. 2014, **40**(6), 986-1004 [cit. 2023-05-01]. ISSN 01411926. Dostupné z: doi:10.1002/berj.3131

RANDICK, Nicole M. a Shannon B. DERMER. The Relationship of School Art Therapy and the American School Counselor National Model. *Art Therapy* [online]. 2013, **30**(1), 30-35 [cit. 2023-05-01]. ISSN 0742-1656. Dostupné z: doi:10.1080/07421656.2013.757507

REGEV, Dafna, Anat GREEN-ORLOVICH a Sharon SNIR. Art therapy in schools – The therapist's perspective. *The Arts in Psychotherapy* [online]. 2015, **45**, 47-55 [cit. 2023-05-01]. ISSN 01974556. Dostupné z: doi:10.1016/j.aip.2015.07.004

ROORDA, Debora L., Helma M. Y. KOOMEN, Jantine L. SPILT a Frans J. OORT. The Influence of Affective Teacher–Student Relationships on Students’ School Engagement and Achievement. *Review of Educational Research* [online]. 2011, **81**(4), 493-529 [cit. 2023-05-01]. ISSN 0034-6543. Dostupné z: doi:10.3102/0034654311421793